

DISSERTATIO INAUGURALIS HISTORICA
DE
15.
VARIA CONFSSIONIS
TETRAPOLITANAE FORTVNA
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE
VARIA CONFESSIO^{15.}NIS
TETRAPOLITANAE FORTVNAE
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBURGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. c1616cclv.

PVBlico VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE
VARIA CONFESSIO^{15.}NIS
TETRAPOLITANAE FORTVNAE
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. c1o1occlv.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE
15.
VARIA CONFESSIO^{NIS}
TETRAPOLITANAE FORTVNAE
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. c1010CCCLV.

PVBlico VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGURALIS HISTORICA
DE
15.
VARIA CONFESSIO-
NIS
TETRAPOLITANAE FORTVNAE
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.
MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAURARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE

15.
VARIA CONFESSIO
TETRAPOLITANAE FORTVNAE

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

G E O R G I O II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA

DE

15.
VARIA CONFESSIO
TETRAPOLITANAE FORTVNAE

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

G E O R G I O II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. c1815.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE

15.
VARIA CONFESSIO
TETRAPOLITANAE FORTVNAE

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAURARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGURALIS HISTORICA

DE

15.
VARIA CONFSSIONIS
TETRAPOLITANAE FORTVNA

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESA VRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. cldccclv.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGURALIS HISTORICA

DE

15.
VARIA CONFSSIONIS
TETRAPOLITANAE FORTVNA

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBURGENSI
*AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS*

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. c1o1occlv.

PVBlico VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE
15.
VARIA CONFESSIO^{NIS}
TETRAPOLITANAE FORTVNAE
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBURGENSI
*AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS*

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBlico VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT
IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE
15.
VARIA CONFESSIO^{NIS}
TETRAPOLITANAE FORTVNAE
PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAURARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBURGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBlico VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA

DE

15.
VARIA CONFSSIONIS
TETRAPOLITANAE FORTVNA

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESA VRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI
*AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS*

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. c1010CCLV.

PVBlico VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

DISSERTATIO INAUGVRALIS HISTORICA
DE

15.
VARIA CONFESSIO
TETRAPOLITANAE FORTVNAE

PRAESERTIM IN CIVITATE LINDAVIENSI

QVAM DEO COEPTIS ADNVENTE
ET CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

GEORGIO II.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
DVCE BRVNSVICENSI ET LVNEBURGENSI
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CONSEQVENDOS

D. XIII. SEPT. A. P. N. S. MDCCCLV.

PVBICO VIRORVM DOCTORVM EXAMINI SVBMITTIT

IOANNES HENRICVS FELSIVS

LINDAVIA ACRONIANVS

SOC. LAT. IEN. COLL.

GOTTINGAE
LITTERIS ANT. HENR. SCHVLTZII.

INSTITUTIO IN

DE

VARIA COM

TERRAPOLITANA

PRÆSTITI IN CIVITATE LINDAVIENSIS

ET CONSTITUTIS AMPLISSIMO THEOLOGORVM CLASSE

RECTORIS NOMINE MEMORANTUR

GEORGI

MAGNÆ BRITANNIÆ FRANCIAE ET HOLLANDIÆ REGIS

SECRETARIUS

ET RECTOR

DUCE PRÆFATIONIS ET LANCELOTUS

IN PHILOSOPHIA DOCTORES

CONSTITUTIONES

INSTITUTIO

RECTORIS NOMINE MEMORANTUR

IOANNES HENRICUS

LINDAVIA ACROMANUS

1661. 17. 1. COLL.

INSTITUTIO

INSTITUTIO

INCLYTAE REIPUBLICAE LINDAVIENSIS

PROCERIBVS

ILLVSTRIBVS MAGNIFICIS PERQVAM GENEROSIS

EXCELLENTISSIMIS CONSVLTISSIMIS AMPLISSIMIS

PRVDENTISSIMISQVE

CONSVLIBVS

PRAETORI

ARCTIORI CONCILIO

ADSCRIPTIS

SYNDICIS

RELIQVOQVE SENATORVM

ORDINI

DO.

DOMINIS SVIS AC PATRONIS

OMNI PIETATIS ET REVERENTIAE CVLTV PROSEQVENDIS

QVIDQVID HISTORIAE SACRORVM IN PRIMIS

PATRIAE EMENDATORVM

QUALICVMQVE SCRIPTIONE COMPLEXVS EST,

DEVOTA MENTE CONSECRAT

PROSPERRIMOS RERVVM ET CONSILIORVM OMNIVM SVCCESSVS

VTQVE QVAM DIVTISSIME

TRADITAE A MAIORIBVS PVRIORIS DOCTRINAE

DIVINO AVXILIO ET SAPIENTI SVA CVRA

IN PATRIA CIVITATE SINT STATORES ET

CONSERVATORES

PIE PRECATVR

IO. HENRICVS FELSIUS.

Q. D. B. V.

I.

Quo maior in depellenda seruitute, qua praesul romanus maximam Europae partem dudum oppres-
lerat, eiusque & subiecti coetus erroribus oppugnandis
eorum erat consensus, qui seculo decimo & sexto ab iis-
dem discessionem facere coeperant, eo minus inter illos
iplos conuenire poterat de ipsis quibusdam caelestis do-
ctrinae capitibus oraculorum sacrorum sensui conuenien-
ter explicandis. Praecipuus eorum dissensus positus in
eo fuit, quo modo praesentia corporis & sanguinis CHRI-
STI in sacris epulis sit vere atque adcurate describenda;
& cum antea, tum vero maxime adparuit, quum anno
illius seculi trigesimo imperii principes ab imperatore
Carolo V. essent iussi, in Augustanis comitiis fidei suae
edere formulam. Tunc enim non pauci solum S. R. I.

A

or-

ordinum puriori religioni addictorum καὶ ἑξοχὴν ita dictam Augustanam seu principum confessionem suo comprobant calculo; verum etiam ciuitates quaedam nominatim Argentoratum, Constantia, Memminga & Lindauia aliam obtulerunt, quae plerumque a quatuor his ciuitatibus *tetrapolitana*, item *sueuica* atque *argentinensis* solet adpellari *a*). De qua posteriore licet celeberrimi doctissimique quidam viri *b*) iam curate exposuerint, quaedam tamen, quod in primis ad variam eius fortunam in ciuitate Lindauensi adtinet, superesse credo, quae a me praesenti commentatione possint addi. Cuius argumenti pertractandi hanc ego ipse mihi praescripsi legem, ut exposita primum eius occasione, ad indolem deinde progrediar, hisque denique subiungam praecipua in vrbe Lindauensi fata.

- a*) Haud sunt explicatu difficiles istae quatuor ciuitatum confessionem adpellandi rationes. Vti enim recte obseruauit b. GOTTL. WERNSDORFIVS diss. *de confessione tetrapolitana* Vitemb. clolcccxxi quartum recusa, *Argentinensis* adpellatur, quod Argentina inter illas ciuitates non solum sit praecipua, sed etiam in confessionis edendae negotio primas partes tenuerit; *sueuica* vero, quod, quarum est confessio, ciuitates non vicinae modo Sueviae sunt, uti quidem iudicat WERNSDORFIVS l. c. sequutus auctores *harmon. confess. fidei reform.* sed pleraeque ipsis Sueviae finibus continentur. *Mulhusianam* praeterea eam dici auctor est IOANN. MICRAELIVS *syntagm. histor. eccles. omn.* p. 814. Dubio vero procul cum tetrapolitana eam communiscuit confessionem, quam IOANN. OECOLAMPADIVS MDXXX eo consilio scripsit, ut Augustae in comitiis traderetur, quamque

quamque, postquam in conuentu Basileensi a. MDXXXIII publica auctoritate esset confirmata, anno MDL Mulhu-
fiani in lucem ediderunt, unde etiam nomen est forti-
ta. Legas SALIGIVM in *d. Hist. der Augsp. Conf.* t. I.
p. 415. & KOECHERVUM *lib. mox cit.* p. 275. *Augu-
stanae* denique nomine neque ab iis, qui prin-
cipum confessioni nomina dederunt, neque ab ipsis ciui-
tatibus vnuquam simplici ratione est insignita, sed aliqua
potius circumscriptione a principum Augustana confes-
sione solet curatius distingui. Id quod largiuntur ABRA-
HAMVS CALOVIVS *exegem. aug. conf.* c. I. §. 9. GOTTL.
WERNSDORFIVS *ibid.* Aliter autem sentire videtur vir
summe venerabil. & longe celeberrimus SIGISM. IAC.
BAVMGARTENIVS. in *den Erlaüterung. der im Conc. Buch
enthalt. symb. Schrift. der Evang. Luth. Kirche* p. 30. adde,
quae disputat auctor *des Zweybr. Berichts wider die
Strasb. Kirchenordnung* p. 370. sq. & IOANN. STVRMIVM
epistolar. eucharisticar. l. I. ep. 4. Neostadii in Palatinatu
ClöLXXXI. 4. scripta.

- b) Hos magna copia enumerarunt viri summe venerabiles
iidemque fautores ac praeceptores mihi in primis pio at-
que perenni mentis cultu obseruandi IAC. GVIL. FEVER-
LINVS *biblioth. symb.* p. 441. IO. GEORG. WALCHIVS in
dem Vorbericht zu dem XX. Theil der Schrift. Luth. p.
65. & IO. CHRISTOPH. KOECHERVVS *biblioth. theol. symb.*
p. 906. seq.

II.

ORDIAR ab emendationis sacrorum Lindauiensium
initio. Haud ita multo post, quam in terris saxonice
diuino beneficio & b. LVTHERI opera salutare emendan-
dorum sacrorum opus susceptum esset, Lindaviae quo-
que

que extiterunt, qui discussis, quibus adhuc fuerant immerfi, errorum tenebris, non ipsi modo ad salutaris veritatis rectam cognitionem peruenirent, verum etiam aliis ad eandem accedendi viam monstrarent. Primus eorum praecipuusque fuit MICHAEL HVGO *a)* familiae FRANCISCI sodalis. Sequuti sunt SIGISMUNDVS RVBELLVS siue ROETLINVS *b)* & THOMAS GASNERVS, *c)* qui quidem in eo strenue laborarunt, vt a sordibus pontificiae doctrinae magis magisque rem sacram purgarent, verum tamen, quum ZWINGLI potius quam LVTHERI sententiam & instituta sequerentur, factum est, vt & illius de sacramento coenae errori calculum adiicerent, eodemque ciuium suorum animos imbuerent ad celebrata vsque Augustana comitia. Idem de reliquarum trium ciuitatum, quos ante comitia habuerunt, sacerdotibus dicendum *d)*.

a) HVGONIS & GASNERI vitam praeclare descripsit beatus BONAVENTURA RIESCHIVS patriorum sacrorum antistes multis magnisque in ea meritis insignis. Ex bibliotheca publica Lindaviensi, vbi istud scriptum adseruatur, proximia sua erga me beneuolentia mecum id communicauit, copiamque eius mihi fecit vir summe reuerendus IOANNES LVZIVS, qui nunc praestit illi bibliothecae, & praesulis munere tanto cum fructu, quanta meritorum laude, fungitur. Operae igitur quum mihi videatur pretium esse, vt illorum virorum vitas enarrem, istis, quos dixi, commentariis mihi praecipue vtilicebit. Primam lucem aspexit MICHAEL HVGO, (ita quidem ipse sese nominat, nec HVGENIVS, vt placuit summe reuer. IAC. BRVCKERO in celeb. SCHELHORNII *amoen. litter.* tom. X. p. 1005.) Friburgi Brisgauiae oppido, vbi adhuc fertur, vigere stirps, vnde

vnde est HVGO progenitus. Ingenium, quod ipsi faulrix natura tribuerat excellens, seculi sui more disciplinis doctrinae adeo excoluit, vt ordinis minoritarum fratres in coenobio Lindauensi dignum eum reputarent, ad quem non solum sodalitiū sui iura deferrent, verum etiam, quod doctrina omnes antecederet, professorem, seu quem vocabant, patrem lectorem constituerent. Iste quidem ordo inter eos, qui tum temporis & litterarum & euangelicae veritatis luci nouiter oriturae renitebantur, postremum locum haud tenuit, sed fraudi atque impedimento id sibi minime passus est esse HVGO, quo minus litterarum studiis assiduam nauaret operam, & imprimis LVTHERI scriptis diligenter legendis vacaret, quo & animum veritatis cupidum ipse expleret doctrina caelesti, & ciuibus suis eandem tradere posset. Extant huius rei monimenta fide memoriaque dignissima in bibliotheca patriae vrbe publica, scilicet LVTHERI aliqui libri, quibus HVGO manu propria obseruationes suas passim adiecit. Vtrumque certe illud exsequutus est feliciter, & inter eos, qui pristino nitori in vrbe Lindauensi sacra restituerunt, primum principemque locum ille sibi merito vindicat. Ei hanc quidem laudem praereptam sibi tributam vult, saltem primus videri HVGONEM ad meliorem sententiam perduxisse ACHILLES FIRMINVS GASSARVS ciuis Lindauensis medicusque & historiarum scriptor Augustanus perquam inclytus, quem ad magistratum Lindauensem refert scripsisse ornamentum illud aevi nostri summe reuerend. BRVCKERVS in *vita Gassari* apud SCHELHORNIVM l. c. p. 1004. sq. *se inter primos fuisse, qui euangelium ab humanis traditionibus per b. Lutherum vindicatum in patria non confessus tantum fuerit, sed & manifestum cognitumque fecerit; & iuuenis adhuc minoritarum*

ritarum lectorem Michaelem Hugenum a sermone ad
 euangelium perductum conuerterit, piisque hominibus va-
 rios Lutheri & sociorum libellos transmiserit. Quomo-
 do vero cumque haec GASSARVS velit intelligi, propter
 ineuntem adolescentiam eius, quippe anno illius seculi
 quinto demum in lucem editi, fieri facile non potuit, ut
 primus HVGONI viam monstraret ad amplectendam euan-
 gelii veritatem; propius potius accedere ad veritatem vide-
 tur, ab VRBANO RHEGIO, cuius disciplinae GASSARVS
 anno XXII. Argonae traditus erat, forsitan illum aliquo-
 ties missum fuisse, litteras ad ciues Lindauenses & prae-
 cipue HVGONEM perferendi causa, horumque animos in
 doctrina salutari confirmandi. Vix enim dubio caret,
 RHEGII, praestantissimi suae aetatis theologi, in HVGONIS
 nostri mente luce euangelii collustranda, & generatim in
 restituenda in vrbe Lindauensi puriore religione maxi-
 mam fuisse partem, quum ille non solum ante coeptam
 emendationem sacrorum scholam Lindauensem frequen-
 tarit, verum etiam ibidem postea, tum & in vicinis vr-
 bibus Argonae & Tetani diutius sit versatus. Vide
 RHEGII binas litteras ad D. Wolfg. Ryhardum medicum
 Ulmensem descriptas in biblioth. Bremensi class. VI. fasc. 5.
 p. 1013. sqq. 10. HENR. HOTTINGERVM hist. eccles. sec. XVI.
 p. II. p. 510. &, qui RHEGII vitam generatim consignarunt,
 diligenter commemoratos a HENRICO IOANNE BYTEMEI-
 STERO comment. histor. de vita scriptis & meritis supre-
 morum praesulum in ducatu Lunaeburgensi p. 20. Adde
 ELIAE VEIELII diss. de Urb. Rhegii memoria & meritis
 in ecclesiam dei Ulmae cl. cl. lxxxiii. & IOANNEM FECHTI-
 VM adpar. ad Marbach epist. c. III. p. 172, & epistolas
 ipsas P. VIII. ep. XII. Quidquid vero huius sit, id cer-
 tum est, omnium fuisse HVGONEM primum, qui in aede
 sacrafratrum sui ordinis ad mentem LVTHERI publice fecit
 sacra

sacra verba. Accidit id annalium fide anno MDXXII. Licet enim alii annales proxime insequuto anno id factum esse perhibeant, maiorem tamen priores merentur fidem, & facile insuper inter se possunt utrique componi. Quam enim obscurius timidiusque initio professus est veritatem euangelii, auctis deinde gratiae viribus clarius exposuit & hilariori mente. Simul vero ex iisdem annalibus intelligitur, magnum hominum concursum ad HVGONEM audiendum factum esse, & ingentem ciues ex eo percepisse voluptatem, quod diuinum verbum pure audirent explicari. Certe enim orationes eius sacrae ita erant comparatae, vt, missis scholasticorum ineptiis, non nisi humani generis seruator IESVS CHRISTVS, & iustificatio per solum eius meritum consequenda, auditorum animis in iisdem repraesentaretur. Cuius rei est satis testimonii scriptum, quod in lucem publicam prodire iussit, quodque propter raritatem suam a cel. IO. ERHARDO KAPPIO propediem inferetur *der Sammlung von alten und neuen theologischen Sachen.* Est vero illius libelli haec inscriptio: *Ain kurtzer aber christlicher und fast nutzlicher sermon von dem rechten waaren und lebendigen Glauben an den ainigen Mitler und Gnadenstul Christum, durch Michel Hug Lestmeister zu Lindau bey den Barfussern. Geschickt an den Erbaren Haug Zoller zu Augspurg 1524. 4.* In dedicatione ad ZOLLERVM istum domin. Reminiscere huius anni scripta de reformationis Lindauiensis initiis ita loquitur, vt ipse illis videatur adscribere annum vigesimum tertium post millesimum & quingentesimum. Verba eius impeditiore quidem construendi ratione inter se nexa haec sunt: *unter anderm vil guts, so ich von euch hoer sagen, wirt insonderheit geprisen euwer sonder Gunst Fleis und Eyser des Euangeliums, des ich kleinfuger Mensch von Got ain Diener und Prediger beruffet bin, und mich auch nit mer*
(sed

(sed forte legendum est, nun mer) dann ain iar geflossen, vnd verhoff recht geschaffen, nach meinem Vermugen, durch die Gnad Gots gebraucht. Darumb mir viel Liebhaber, (der Feynd des Euangelion vbel nachgesprochen, yedoch acht ichs nit, dann wöllicher die menschen, der Welt sucht zu gefallen, mag nit ain diener Christi seyn), der Göttlichen Warhait günstig zu werden &c. In fine libelli leguntur verba PAVLLI diuini legati, aut quisquis est epistolae auctor, Heb. III. 15. 16. & egregie ad rem praesentem ita referuntur: Dieser Gnadenstul ist nit die Iungfraw Maria, wie die Sermonisten ge- lert haben, dann deren wirt in dieser ganzen Epistel nit gedacht, sonder Christus, von dem allein die Epistellautet, so sagt nu Paulus, nit dass wir mit forcht vnd Zittern hinschleichen zu einem Hailigen, der vns allererst Frid vnd Glaydt erwerbe, sonder spricht, lasst vns mit Freu- digkeit hintreten zum Gnadenstul, das ist, Christum selbs, bey dem werden wir Gnad, Fryd vnd Glaydt, Barmherzig- keit vnd Hülff finden, vnd alles, das vns not ist, also ha- ben vns die geytzigen pfaffen vnd Münch alle auf die Hei- ligen gewiesen, vnd Geltkautzen aus inen gemacht, da- bey Christi vergessen ist worden, vnd ihm sein eer entzogen, der heilig Gaist aber durch die Geschrift weysset vns allein auf Christum, von dem vnd durch den vns alle ding vom Vater zufließen, des is allain der Preiss vnd Herr- lichkait in aller Welt Amen.

Licet itaque huiusmodi certe firmissima emendatae reli- gionis fundamenta eximius vir iste Lindaviae posuisset, non tamen in suscepto opere progredi, atque ad optatos exitus prouehere illud ipsi licuit. Quantum enim ani- maduertit potest, neque valedixit coenobio & ordini, neque missam ceteraque regni pontificii adminicula cura- uit abrogari, neque denique in ciuium templo ordinarius fuit verbi diuini interpres. Praecipua huius rei causa in

eo posita est, quod pestilentia praematura morte die XVII. Septembris anni c1610xxiiii. rebus humanis eum eripuit.

b) Natus est Brigantiae, & ante emendationis lacrorum tempora Lindauii vices obiit D. IOANNIS FABRI in administranda praeconis prouincia ad aedem D. Stephani. Postquam eodem, quo HVGO defunctus est, anno vna cum THOMA GASNERO ecclesiae Lindauiensis gubernandae prouincia ipsi data esset, huius rei testibus annalibus; statim biennio post desinit esse inter mortales. Sanctissimam amicitiam cum VLRICO ZWINGLIO coluisse ROETLINVM, quibusdam documentis ostendit IO. HENR. HOTTINGERVVS *hist. eccles. sec. XVI. P. II. p. 509. seq. 247.*

c) Hunc procreauit vallis Montafunia, & quae in hac posita est, ciuitas Pludentina. Superiori adhuc seculo quum natale solum GASNERI nostri feracissimum esset hominum variis modis tum licet oppressorum, quibus verbi diuini puritas a LVTHERO reparata in deliciis erat, euangelii lux inde a primis reformationis temporibus ad hos non interrupta serie videtur esse propagata, & nisi me omnia fallunt, GASNERVS inter primos fuit, qui doctrinae salutaris repurgatae semina in patria sparsit. Ipsum saltem GASNERVM ad eius doctrinae cognitionem mature peruenisse, dubio caret. Initio enim quum melius agi coepisset de veritatis nobis diuinitus patefactae cognitione, versatus Hohenemsi euangelium ibi adnuntiauit, & vti videtur, functus est officio ministri coetus, qui tunc ibidem seruatori colligebatur. Quum vero eam ob causam a MARCO SITTICHIO, primo huius nominis & regis Hungariae & Bohemiae a consiliis illiusque prouinciae administro, vehementer esset exagitatus, eo, quo eius opera vsui maxime esse poterat, anno vigesimo quarto post millesimum & quingentesimum confugit ad Lindauenses, sibi que apud hos apertum vidit amplissimum campum, in quo virtus & diligentia

in commodis ecclesiae amplificandis collocata eniteret. Vti enim iam supra est a me obseruatum, post HVGONIS fata magistratus Lindauensis ROETLINO pariter ac GASNERO sacrum munus demandauit, cuius, quum ROETLINVS haud diu fuisset superstes, supremum locum GASNERVS mox obtinuit, idque administrauit tanta cum prudentia & fide, quanta diligentia & auctoritate. In doctrina de praesentia corporis & sanguinis CHRISTI in sacra coena Zwinglianae sententiae adensus est, extititque praecipua causa admissi in ecclesia Lindauensi & propagati erroris de sacramento. Dubio vero procul & ipse mutauit sententiam, quum Lindauia a ceteris protestantibus ordinibus in foederis doctrinaeque societatem postea reciperetur. Interim tamen, virum anno MDXXVIII. vna cum collegis suis ZWINGLIO plane studuisse, ea satis comprobant, quae in Bernensi colloquio, mense Ianuario eiusdem anni habito, euenerunt. Interfuit illi suo & collegarum nomine GASNERVS, quumque ex decem illis thesibus, de quibus in vtramque partem disputaretur, quarta essentialem & corporalem CHRISTI in sacra coena praesentiam aperte impugnaret, non eam quidem publice defendit, sed adprobauit tamen cum maxima praesentium theologorum parte. Cuius rei dedit testimonium habita Bernae sacra oratione de bonis operibus, quae cum iis, quas ibidem ceteri theologi instituerunt, Tiguri clclxxxviii. 8. lucem adspexit. Edita sunt acta huius colloquii vernaculo sermone cura FRANCISCI KOLBII & BERENHOLDI HALLERI Argentorati & Tiguri clclxxxviii. 4. & recusa Bernae MDCVIII. litterisque maioribus MDCCI. ibidem fol. Extant ea quoque *tomo XVII. der saemtl. Schrift. Lutheri*, quae nouissime Halae studio summe venerabilis viri & praeceptoris mei per omnem mihi vitam summe obseruandi IOANN. GEORG. WALCHII prodierunt p. 2009. seq. Consulas de hoc colloquio ceteroquin IOANNEM MICRAELIVM *Syntagm. historiar. eccles.*
omn.

omn. p. 822. IO. ANDR. SCHMIDIVM *Sagittar. introd. in hist. eccles.* t. II. p. 1513. IO. HENR. HOTTINGERVUM *hist. eccles.* tom. VII. sec. XVI. §. III. p. 649. IO. IACOBVM HOTTINGERVUM *in der Heluetisch. Kirchengeschichte* P. III. lib. VI. p. 400. seq. & *in den Zugab.* p. 163. DAN. GERDESIVM *hist. reformat.* t. II. p. 351. *adpend.* p. 123. aliosque, quos copiose laudauit summe ven. WALCHIVS *in dem Innhalt der in dem XVII. Th. der Schrift. Luth. befindl. Document.* p. 67.

Ornatum fuisse GASNERVM ingenio excellenti virtuteque singulari vel solum id potest esse indicio, quod, qui de ingeniis poterant maxime iudicare, & suae aetatis erant viri celeberrimi MARTINVS BVCERVS, IOANNES ZWICKIUS, & IACOBVS BEDROTVS ibi, vbi GASNERVS, natus, quique litteras graecas in schola Argentinensi docuit (v. IOANN. STVRMIVM *Antipappi quarti*, qui Neapoli Palatinorum clodlxxx. 4. lucem adspexit, P. I. p. 8. 17. & GERDESIVM l. c. *adpend.* p. 146. n. a.) eum cognitione sua dignum existimarent, eiusque opera vti vellent in consiliis, quae de conciliandis inter se LVTHERO & ZWINGLIO horumque sociis agitabantur. Merita GASNERI in rem inprimis vrbis Lindauiensis sacram eximia fuerunt, neque tamen nulla in rectam scholarum constitutionem, &, qui cum hac indiuiso nexu est coniunctus, litterarum florem. Anno enim MDXXXVI. cum HIERONYMO PAPPO, magni illius Argentoratensium theologi IOANNIS PAPPI parente, & IACOBO FEVRSTEINIO, viris senatoriis, munus praefecti scholarum suscepit, idque cum cura & fideliter administravit, effecitque biennio post, vt publica bibliotheca dedicaretur. Anno MDXLVI. adpropinquante iam vitae fine in pago vrbi vicino, quem *Vnterreitnau* dicunt, suggestum adhuc conscendit, ibidemque pro concione verbis sacris factis & nouis coniugibus impertita benedictione

Ignoscatur mihi velim in horum omnium vitis enarrandis me longius euagatum esse sermone, & ab instituti ratione fere plus nimio aberrasse; suis enim, quae extant in patriam, maximis meritis videntur mihi id esse consecuti, ut digna sit, quae diligentius recolatur, eorum memoria. Ceterum inter eos, qui ciuium Lindauiensium animos in ZWINGLIJ errorem induxerunt, nominandus adhuc est AMBROSIVS BLAVRERVS, in urbe Constantiensi verbi diuini minister. Videtur enim eius ministerio & ciuitas Lindauensis aliquamdiu vsa fuisse; saltem, nisi antea quoque, anni MDXXXII. plurimam partem BLAVRERVM se Lindauiae, vti & Eslingae & Isnae, tenuisse memorat IO. IAC. HOTTINGERVS *in der Heluet. Kirchengesch.* l. VI. p. 662. & ipse prouocauit ad sermones suos sacros Lindauiae habitos *in dem Bericht von dem Widerruf, so er bey dem Articul des hochwürdigen Sacraments des Leibs und Bluts unsers Herrn Jesu Christi gethon soll haben, aus welchem auch Vergleichung streittender Maynungen bey dem h. Nachtmal des Herrn leichtlich von den vnangesochtenen frommherzigen Christen vermerckt mag werden.* Gedruckt zu Tübingen im Jahr MDXXXV. 4. ZWINGLIJ autem sententiam BLAVRERO artissse, saltem vsque ad annum MDXXXIII. intra quod temporis spatium scilicet Lindauiae, vti modo dictum, videtur esse commemoratus, omnes ii fatentur, quibus ille ipse propius innotuit. Quin ne quidem anno illo MDXXXIII. quo cum ERHARDO SCHNEFFIO ab VLTRICO duce Wirtenbergico ad purganda terrae eius sacra adhibitus fuit, plerique nec praeter rem eum retractasse ducunt errorem suum, & ad LVTHERVVM plane accessisse, quamuis id sit verbis professus. WOLFGANGO namque MVSCVLO litteris ad hunc die XXVIII. Aug. Tübinga datis se simulasse haud dissimulauit. Nec eo ipso libro, quem paullo ante citavi, videri voluit mutasse sententiam; sed haud obscure est testatus, se ZWINGLIJ & LVTHERI doctrinam vno eodemque semper loco

habuisse, & adhuc habere. Inter alia enim scripsit, se nunquam non ab eorum expositione abhorruisse, qui disputarent, in sacramento coenae merum adesse signum & figuram, hosque ipsum semper aduersarium suum habuisse, nec se potuisse illis adsentiri, donec comprobassent, se tantum vnionem naturalem & praesentiam localem oppugnare, nec ipsam praesentiam tollere. Contra, quum intellexisset, alteram partem naturalem vnionem & praesentiam localem non adfirmare, se nec hos improbare potuisse, sed operam dedisse in quibusdam locis, vt vtriusque partis sermones sacros inter se conciliaret. Hanc in rem prouocauit ad tetrapolitanam confessionem, ad concionem suam de s. coena Memmingae, aliasque Constantiae, Lindaviae, Isnae, Ulmae & Eslingae habitas, item ad articulos a BUCERO, OECOLAMPADIO & sese pro ecclesia Ulmenfi anno MDXXXI. conscriptos. Addidit, propositum sibi esse tetrapolitanam confessionem & apologiam in sinu porro fouere. Vtrunque enim rem ita esse comparatam, vt neque LVTHERI adseclae corpori Christi quidquam, quod ipsi non vere competat, tribuant, neque ceteri veram corporis praesentiam negent cet. Qualem se anno MDXXXVII. in conuentu Schmalcaldico praebuerit, docent litterae PHILIPP. MELANCHTHONIS ad IOACH. CAMERARIUM calend. Febr. clolxxxvii scriptae. Dicta aliqua sui parte confirmare & illustrare poterunt VITVS LVDOV. SECKENDORFIVS *hist. Luth.* lib. III. §. XXVI. p. 74. sq. §. XLIII. p. 122. sq. & LV. p. 153. ALB. MENNO VERPOORTENIVS *comment. de Martino Bucero* p. 38. sq. & in primis vir & auctoritate & munerum meritorumque amplitudine summe venerab. CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIVS *commentar. de actis scriptisque publicis ecclesiae Wirtemb.* p. 21. seq. Addantur LVDOVICVS LAVATHERVS *de orig. & progressu controu. sacram.* p. 68. RVD. HOSPINIANVS *hist. sacr.* P. II. p. 224. ABRAHAMVS SCULTETVS *annal. euang. renou.* ad a. 1534. p. 189. & SALIGIVS *in der Hist. der Augspurg. Conf. und Apolog.*

Apolog. t. I. p. 421. Generatim res gestas BLAVRERI memoriae prodiderunt praeter eos, quos adduxit summe venerandus Memmingensium praeful, quo tanquam insigni decore suo Suevia superbit, IO. GEORG. SCHELHORNIVS in *der Reformat Histor. der Stadt Memmingen* p. 114. IOANNES FECHTIVS *adpar. ad epist. Marbach.* p. 167. & cel. GERDESIVS *histor. reformat.* tom. II. p. 260. seq. 289. seq.

d) De verbi diuini in ciuitate Argentoratenfi ministris a ZWINGLIi parte stantibus, antequam celebrarentur comitia, lege die *Strasb. Kirchenordnung* p. 14. sqq. de iis, qui Memmingae fuerunt, laudati SCHELHORNII *Memming. Ref. Hist.* quae prodiit clolcccxxx. 8. de Constantiensibus autem vel vnicum BLAVRERI exemplum sufficet notare.

III.

In ipsis itaque comitiis quum intelligerent quatuor ciuitates se non idem, quod saxoniae elector & locii, sentire, & hac de re etiam his constaret, partim sua sponte sese a subscriptione confessionis principum abstinuerunt, a) partim vero ab illis non sunt admissae. b) Quo factum, vt Argentinenses de edenda peculiari fidei formula cogitarent, quumque socios conquisiissent, soli Constantienses, Memmingenses & Lindauenses sese ad eorum societatem adplicarent.

a) Videtur hoc factum fuisse a Constantiensibus Memmingensibus & Lindauensibus aliarum ciuitatum exemplo, quae licet euangelii veritatem iam essent amplexae, variis tamen de causis, quas adtulit b. IO. DAV. KOELERVS noster *obseru. histor. & crit. de subscriptione A. C.* Altorfii clolcccxxx. p. 28. dubitauerunt, nomina sua confessioni Augustanae subiungere. Indicem earum confecit CHRIST. AVG. SALIGIVS in *der vollstaend.*

staend. Histor. der Augspurg. Conf. und Apologie tom. I. p. 387. Certe trium illarum ciuitatum legatos ab electore sociisque subscribendae Augustanae confessioni voluisse copiam sibi fieri, nec eam impetrauisse, eius rei in iis historiarum monumentis, quae illustrant comitia, nullum reperimus vestigium. Iam in conuentu Suobacensi altero & Schmalcaldico anno MDXXVIII. habitis non Argentoratenses solum, verum etiam in posteriori plerasque earum ciuitatum, quae legatos suos illic habuerunt Ulmam nempe, Norimbergam, Heilbronniam, Reutlingam, Constantiam, Memmingam, Campodunum & Lindauiam articulis XVII. Suobacensibus, qui in facienda augustana confessione fundamenti loco positi fuerunt, ad sensum denegasse, pluribus edisserit KOELERVS l. c. p. 4. seq. Videas IOANN SLEIDANVM comment. de *statu relig. & reipubl. Carolo V. caes.* lib. VI. p. 176. VII. p. 180. IO. IOACH. MULLERVM in *der Hist. von der Euang. Staendte Protest. und Augspurg. Conf.* p. 330. b. ELIAM FRICKIVM *histor. Luth. Seckend. germanice versa* p. 967. 982.

- b) Id quod Argentoratensibus accidisse testes sunt legatorum in comitiis IACOBI STVRMII & MATTHIAE PFARRERI litterae ad procures suos datae, quarum fecit mentionem IOANNES PAPPVS in *der Widerlegung des Berichts, so wider die Strassburgische anno 1598. ausgegangne Kirchenordnung zu Zweybrucken anno 1603. gedruckt worden.* p. 234. Colligimus inde, Argentoratenses a subscriptione confessionis principum non prorsus fuisse alienos. Verisimile autem est, eos postulasse, vt de duobus articulis, in quibus ab electore Saxoniae & sociis dissentirent, sentiendi libertas sibi permitteretur. Namque id vel coram imperatore, GEORGIO SPALATINO teste tom. V. *Opp. Luth. Altenb.* p. 158. facti sunt, se Augustanae confessioni addictos esse praeter duos articulos, quibus fidem adhibere non possent. Ad sacramentum hos pertinuisse haud inepte suspicatur SPALATINVS. Ad subscribendum igitur, quin iisdem

dem legibus sese obtulerint, non videtur esse dubium; ut id ipsum SPALATINVS l. c. p. 160. haud obscure significat, itemque IVSTVS IONAS *epist. ad LVTHERVVM* data apud CAELESTINVM t. II. p. 206. add. SCVLTVS *annal. euang.* p. 160. Iam itaque haud difficulter licet augurari, quid sit, quod impulerit quatuor ciuitates, ut aut plane, aut saltem legibus quibusdam certis, Augustanae confessioni recusarent subscribere, & quamobrem Augustanae confessionis focii facultatem ipsis subscribendi non dederint. Causa posita fuit in diuersitate sententiarum, dum ciuitates ZWINGLIJ sententiam amplexae essent, & saxonici ab eadem maxime abhorrent, immo vero decimo confessionis suae articulo eandem aperte improbassent. Verba enim illa eius articuli: *Et improbant secus docentes* non tam Anabaptistas & Schwenckfeldianos, uti quidem inter ZWINGLIJ adseclas quibusdam videtur, ferire, quam eos, qui in Heluetia & quibusdam superioris Germaniae locis erroneam de sacra coena sententiam amplexi erant, in quibus quatuor ciuitates locum tenebant haud postremum, iam praeclare obseruauerunt IO. BENEDICTVS CARPZOVIVS *isagog. in libr. symbol.* p. 350. & quem sine summae venerationis sensu numquam adpello, IO. GEORG. WALCHIVS *introd. in libros symb.* p. 233. quibuscum ex ipsis reformationum castris consentit theologus inter suos olim summus HENRICVS ALTINGIVS *exegef. log. & theolog. Aug. conf.* p. 74. cuius verba lectu digna ven. WALCHIVS l. c. recitauit. Eandem hanc repudiatae a ciuitatibus & denegatae subscriptionis causam adferunt WERNSDORFIVS *diss. de conf. tetrap.* iam laud. nec obscure maiores nostri *formul. concord.* eiusque *solid. declarat.* art. VII. p. 665. In aliam sententiam ingrediuntur eorum, qui e ZWINGLIJ CALVINIQUE schola prodierunt, multi existimantes, decimum confessionis Augustanae articulum, huiusque in primis germanicum exemplum, pontificiorum de substantiae mutatione dogmati erroneo haud obscure patrocinari;

cinari; quod quum quatuor ciuitates intellexissent, & praeterea in coetibus suis ritus a saxonis multum diuersos introduxissent, religioni sibi eas duxisse, confessionem Augustanam calculo suo comprobare, & consilium cepisse peculiarem offerendi. Generationem eos, qui articulum illum decimum transubstantiationis crimine insinularunt, recensuit b. VALENTINVS ERNESTVS LOESCHERVS in *der ausführl. historia motuum* P. I. c. VII. p. 177. Speciatim vero in hanc classem referri & nominari hic merentur AMBROSIVS WOLFIVS in *der Histor. der Augspurg. conf.* p. 3. 45. 130. sq. auctor *der warhastigen gründtlichen Berichts von der zu Strasburg in Druck ausgegangenen veraenderten Kirchenordnung. Gedruckt zu Zweybrucken MDCIII.* 4. p. 5. 8. 314. seq. & IOANN. IAC. HOTTINGERVS in *der Heluetisch. Kircheng.* P. III. lib. VI. p. 517. Accedunt ex parte ex nostratibus VITVS LVDOVICVS SECKENDORFIVS *hist. Luth.* lib. II. §. LXXVII. p. 199. & summe teu. GEORG. GROSCHIVS in *der notwendig. Verttheidigung der Euang. Kirche wider die Arnoldisch. Ketzerhist.* p. 301. quibus videntur ciuitates in ea opinione esse versatae, saxonicos transubstantiationis dogma non integre deposuisse, & plus iusto tribuisse elementis panis & vini. RVDOLPHVS HOSPINIANVS *histor. sacr.* P. II. p. 162. suspicatur, Argentinen-sis reipublicae proceribus persuasum fuisse, docere LVTHE-RVM naturalem vnionem corporis cum pane, illiusque in isto localem inclusionem. Istarum vero sententiarum neutram rem vtcumque, & sine partium studio, adcuratius intuenti probatum iri credo. Transubstantiationis enim vitio confessionem Augustanam laborare, eaque in re ab ipsis pontificiis in comitiis sententiae suae consentaneam indicatam esse, figmentum est a nostratibus, & solide quidem, dudum explosum, nominatim ab auctoribus *solidae ac verae Augustanae confessionis historiae contra Ambrosium Wolfium*, TIMOTHEO nempe KIRCHNERO, NICOLAO SELNECCERO, & MARTINO CHEM-

CHEMNITIO, quem librum in latinum sermonem transtulit IACOBVS GODFRIEDVS, gener CHEMNITII & sacerdos Brunsvicensis, & edidit Lipsiae clodlxxxv. 4. p. 151. sq. IOANNES PAPPVS in *der Widerlegung des Zweybrück. Berichts* p. 14. 464. SECKENDORFIUS l. c. VERPOORTENIUS p. 25. sq. & viri summe venerabiles IO. GEORG. WALCHIVS *introd. in libr. symb.* p. 286. seq. & IAC. GVIL FEVERLINVS *observat. in Aug. Conf. singulos articulos* p. 76. Deinde ex eo, quod inde ab anno MDXX. numquam non b. LVTHERVS noster substantialem illam panis mutationem, quam pontificii mente conceperunt, perstrinxisset acri censura, discere satis poterant quatuor ciuitates, eum ab illo errore plane immunem esse. Accedit, quod iam anno MDXXVIII. ex magna LVTHERI confessione & colloquio Marpurgensi BVCERVS, auctor tetrapolitanae confessionis, germanam eius sententiam & poterat perspicere, & abunde etiam perspexerat, vt infra videbimus. Quo denique loco habenda sit CHRISTOPHORI PEZELII sententia existimantis in *der Erzählung vom Sacrament Streit* p. 24. non quidem inter ciuitates & saxonicos de rebus fidei plane conuenisse, attamen hos metu praecipue adductos fuisse, vt illis denegarent subscriptionem; nemo non per se haud difficulter intelligit.

- c) Ad alteram igitur quum non admissi fuissent Argentoratenses, ad propriam fidei suae confessionem edendam incitati sunt, quod sacratissima caesarea maiestas, statim dum comitia auspicaretur, principibus sacrique romani imperii ordinibus, inter alia fecit exponi, sibi cum primis in votis esse, rationem viamque quaerere, qua graue & noxium illud circa religionem dissidium, quod germaniam iam aliquot annos exagitasset, componeret, certamque restitueret concordiam, hacque causa se petere, serioque poscere, vt principes electores ac ceteri imperii procures statusque de hisce dissensionibus & graui nimium dissidio, iis etiam, quae vel ecclesiastici a profanis, vel profani ab ecclesiasticis, aut utriusque a sui ordinis hominibus

hominibus indigne fieri arbitrantur, suam singuli sententiam, quaeque profutura istis remedia crederent, quantum quisque cum sua id, tum rei publicae interesse nouisset, latine & germanice conscriberent sibi que offerrent; verba sunt ciuitatum ipsa in praefatione, quam confessioni suae demum, quum ederet, praefixerunt. GEORGIUS SPALATINVS *loc. cit.* refert, initio Argentoratenses cum confessione sua & doctrina solos sibi relictos fuisse, nec, quum socios & offerendae & subcribendae confessionis suae quaesiuissent, Constantienses, Ulmen- ses, Heilbronneses, Memmingenses aut Francofurtenses accedere ipsis voluisse. Quod si quidem ita sit, intelligitur ex euentu, persuaderi id deinde adhuc sibi passos fuisse Constantienses, Memmingenses & Lindauientes, vt propius sele cum Argentoratensibus coniungerent; idque eo magis, quum eorum omnium de religionis nostrae capitibus eadem esset sententia. Legatos, inter quos vtriusque hac de re fuit tractatum, recenset GEORGIUS CAELESTINVS *historia comitiorum anno MDXXX. Augustae celebratorum* tom. III. ad cuius calcem index adiectus est omnium, quotquot comitiis interfuerunt, legatorum, & CHRISTIANVS AVGVSTVS SALIGIVS *in der Hist. der Augspurg. conf.* tom. I. p. 388. Lindauia ibidem legatum suum habuit IOANNEM VARENBVHLERVM.

III.

Est autem tetrapolitana confessio a doctoribus coetus sanctioris Argentoratensis, qui Augustae in comitiis adfuerunt, WOLFGANGO nempe FABRITIO CAPITONE, CASPARO HEDIONE & maxime MARTINO BVCERO intra ipsa celebratorum comitiorum sollemnina festinanter composita a), atque a legatis quatuor ciuitatum, qui soli eam comprobarunt, & confirmarunt subscriptione, paulo post traditam principum confessionem ab HEDIONE ver-

vernaculo & romano sermone caesari oblata ; publice autem non audita. *b)*

a) Ciuitates ipsae confessionis auctores *praefat. confess.* suae designant, monentque, praeconum verbi diuini suorum quosdam eo consilio legatis suis in comitiis fuisse adiunctos, ut confessionem componerent. Nominatim & prope vnice huc sunt referendi Argentoratensium theologi, quorum quidem praestantissimi comitiis interfuerunt, D. WOLFGANGVS FABRITIUS CAPITO D. CASPAR HEDIO & MARTINVS BVCERVS, qui quin in re tanti momenti, quanti erat fidei formula publica adornanda, consiliis sese inuicem iuuerint, sociamque operam impenderint, non dubitandum videtur. BVCERI tamen dubio procul maximae huius negotii partes fuerunt, & suo ille merito praecipuus tetrapolitanae confessionis auctor habetur. Argumenta, quae id luculenter comprobant, in vnā summam collecta sunt a cel. SCHELHORNIO *in der Reformat. Hist. der Reich Stadt Memming.* p. 179. & *amoen. litter.* tom. VI. p. 370. Praeter eos, quos vir celeberrimus indicauit, huius sententiae sunt e nostratibus DAVID CHYTRAEVS *histor. Aug. conf.* p. 678 nec obscure GEORG. CAELESTINVS *hist. comitior. anno MDXXX. Augustae celebrat.* tom. III. p. 94. LEONH. HVTTERVS *Irenico vere christiano; siue de synodo & vnione euang. non fucata concilianda aduersus Parei Irenicum* p. 130. 131. IOANNES MICRAELIVS *syntagm. historiar. ecclesiarum omnium* p. 717. & IO. BENED. CARPZOVIVS *isagog. in libr. symb.* p. 350. Eorum, qui e ZWINGLII schola non abluunt, quadrigam haud ita multo post laudabo. Inter pontificios vero LVDOVICVS MORERIVS *grand dictionn. histor.* inter scripta BVCERI tetrapolitanam confessionem discrete retulit tom. II. p. 501. Secundum a BVCERO locum CAPITONI plerique adsignant, nec sine caussa. Sane BVCERI & CAPITONIS

PITONIS ingenium paci studiosissimum non magis ex aliis eorundem scriptis, quam ex tetrapolitana confessione elucet. Quod obscurum potest esse nemini, qui BVCERI illud scriptum: *Grund vnd Vrsach aus göttlicher Schrift der Neuerungen wegen an dem Nachtmal des Herrn zu Strasburg vorgenommen*, quo nouiter exortam de sacramentis controuerfiam anno MDXXIII. statim dirimere, & primos quasi impetus retardare est adnifus, perlustrauit. Extat tom. XX. *Opp. Luth.* edit. Hal. p. 458. Adde CAPITONIS *Vrtheil, was man halten vnd antworten soll von der Spaltung zwischen M. Luther vnd A. Carlstadt*; quod scriptum eodem anno eundem in finem emisit, legiturque tomo laud. p. 445. Qui contrarium sentiunt, duo, quod constat, fuerunt tresque. Testibus b. WERNSDORFIO *diss. cit.* p. 18. & cel. SCHELHORNIO *am. litter. l. adleg.* p. 369. HENRICVS KIPPINGIUS ZWINGLIUM ciuitatum confessionis auctorem esse pronunciauit, & nonnemo apud VINCENTIUM PLACCIVM *theatr. anonymor.* p. 422. IOANNEM STVRMIUM, olim Argentinensis scholae moderatorem ingenii & meritorum fama perquam inclytum; vide SALIGIVM *in der Hist. der Augsp. conf.* tom. I. p. 396. & laudat. SCHELHORNIVM *lib. locoque memor.* His accedit MARTINVS CRVSIVS, cui CASPAR HEDIO solus videtur operi manum adinuisse; in *der Schwæb. Chronick*, quam illustris IO. IAC. MOSERVS ex latino in vernaculum sermonem transferendam curauit, multisque accessionibus locupletatam edidit Francof. & Lips. clolcccxxxviii. tom. II. p. 227. Omnes autem hos fefellit opinio, cuius rei maxime expedita est ratio; quum aut ZWINGLI & ciuitatum confessionem, quae vtraque praeter Augustanam est in comitiis exhibita, aut auctorem confessionis tetrap. eumque, qui eam offerebat, inter se miscuerunt, aut denique ex STVRMII in tetrap. confessionem amore nimio, inani quidem concludendi ratione, effecerunt, esse eum oportere illius auctorem. Quum igitur clarum euidensque sit, BVCERO tetrapolitanam con-

confessionem saltem maximam partem deberi, ad eruendum eius verum sensum infra multum faciet, si nunc de hoc clarissimo seculi sui viro quaedam breuiter disputem. Simulac emendationis sacrorum opera b. LVTHERI felicibus plane auspiciis iacta essent fundamenta, illius praeclaras animi doctes, diuino nutu ipsi concessas, BVCERVS quoque valde coepit admirari, deque eo habuit maximam existimationem. Eius etiam omnia dogmata factaque probauit, vsque dum ab ANDREA CAROLOSTADIO, VLRICO ZWINGLIO & IOANNE OECOLAMPADIO tristi omine de diuinae erga nos gratiae signis lis moueretur. Tunc enim, quum arctiori & locorum viciniae & amicitiae vinculo BVCERVS cum his, quam cum LVTHERO, esset constrictus, sibi iis accedendum esse putauit, & propugnandam eorum sententiam, editis in lucem variis ingenii sui monumentis. Mansit in hac sua sententia penitus vsque ad annum MDXXVIII. vbi eam non esse LVTHERI doctrinam perspexit, qualem huc vsque, errore quodam ductus, existimauerat. Et mitius igitur de LVTHERO eiusque sententia coepit iudicare, & cum eo ZWINGLIUM istiusque sectatores studuit conciliare, ita tamen vt adhuc ab horum magis, quam illius partibus staret. Lectu digna sunt, quae ad IOANNEM COMANDRUM, sacerdotem Curiensem in Rhaetis, anno MDXXXVIII. mense Nouembri BVCERVS ipse hac de re in hunc modum scripsit: *Nunc declarabo, quid intersit inter haec & ea, quae equidem de hoc mysterio ante sensi & docui, quam concordia nobis cum Luthero & ecclesiis, quae semper cum eo fecerunt, restituta est. Omnis autem varietas ista in his consistit. Primum, quod Luthero & iis, qui ab ipso stabant, tribui crassiorem de praesentia & perceptione domini in sacra coena sententiam, quam deprehenderim postea, & nunc testificor, illis vnquam fuisse: quamquam eam sententiam magis adeo inesse ipsorum verbis, quam animis iudicabam. Deinde, quod formas quasdam loquendi improbaui & etiam* oppu-

oppugnavi, tanquam illae mentes hominum ad elemen-
 torum nimiam existimationem detraberent, & facerent
 nonnihil ad imminuendam sinceritatem fiduciae in Christum.
 Eae formulae erant, sacramenta confirmare fidem, erigere
 conscientiam, esse & percipi Christum in sacramento,
 & percipi eum corporaliter, quas formas nunc agno-
 sco, me usurpare posse pie & utiliter. Tertio, quod
 cum ii, qui non viua veraque fide eucharistia communicant,
 hoc cibo salutis non fruuntur, ego illis simpliciter ademi
 omnem Christi in sacramento perceptionem, quam nunc non
 adimo. Paulo post pergit: Habes iam optime Comander,
 in quibus vel sententiam vel docendi rationem mutarim: nec
 id pridem, vel tum primum, cum omnes cum Luthero arti-
 culos subscripsi, feci: statim ut Lutherus suam de sacra coe-
 na confessionem magnam edidit, intelligere coepi, eum nequa-
 quam Christi localem in pane inclusionem, aut ullam cum
 elementis talem coniunctionem statuere, quae indigna sit
 Christo, siue vero homine, siue in coelis regnante. Addit
 deinceps: Porro si roges, cum non adeo nuper cum Luthero
 & ecclesiis, quae ipsum sequuntur, consenserim, & eam ra-
 tionem de sacra eucharistia differendi, quam hic tibi perscripsi,
 amplecti coeperim, cur id non etiam statim profiteri volue-
 rim, & testatum fecerim. Scito, mi frater, in eo me
 habuisse rationem ecclesiarum & uniuersim, & peculiariter
 Helueticarum. Cupiebam enim, non nouarum dissensionum
 offendiculis ecclesias rursus concutere, sed pacem solidam
 cunctisque adprobatam adferre. Tum in hanc consensionem
 optabam venire maxime Helueticas, cum quibus singularem
 consuetudinem dominus nobis ab initio euangelii restituti
 concessit. Tempore itaque opus fuit, dum fratribus atque
 symmystis cum consilium, tum sententiam in restituenda hac
 concordia adprobaremus. Legitur haec epistola aliqua sui
 parte in der Strasburg. Kirchenordn. p. 24. itemque apud
 ABRAHAMVM SCVLTVM annal. euang. renouati p. 132:
 editio.

editionis, quam HERMANNVS VAN DER HARDT P. V. *historiae litterariae reformationis* inseruit, & SECKENDORFIUM lib. II. §. XLI. p. 119. Qua ad meliorem sententiam se perductum fuisse BVCERVS fatetur, confessio LVTHERI magna prodiit anno MDXXVIII. Quamquam enim & ipse initio, edito inter *Sebaldum & Arbogastum dialogo*, illam esset adgressus, proque Silesiorum & CAROLOSTADII sententia pugnasset, re tamen melius perspecta, impositam sibi vidit necessitatem, veritati aliquid, quod nempe ad LVTHERI mentem rectius adsequendam pertinet, cedendi, & pristinam opinionem paululum deflectendi. Illum autem re ipsa isto adhuc tempore & paullo post cum ZWINGLIO fecisse, documento sunt, quae cum de colloquio Marpurgensi anno MDXXVIII. instituto, tum de comitiis Augustae anno MDXXX. celebratis, comperta habemus, quaeque nos docent, ZWINGLII partes in vtrisque mascule, & nulla non adhibita opera, BVCERVM defendisse. Instituti ratio postulat, vt ad ea potissimum animum aduertamus, quae in posterioribus gesta sunt. In commercio illo litterarum, quod cum LVTHERI quibusdam amicis, PHILIPPO MELANCHTHONE praecipue & electoris Saxoniae cancellario D. GEORGIO PONTANO, restituendae concordiae causa, ipsi intercessit, mentem dogmati ZWINGLII studiosam vbique prodidit, & illa capita, quae maxime in discrimen venerunt, de praesentia humanae CHRISTI naturae cum generatim, tum speciatim de corporis eius & sanguinis praesentia in sacra coena & de esu impiorum ita explicauit, atque a ZWINGLIO & germanis eius discipulis solent proponi. In lucem litteras istas produxerunt GEORGIUS CAELESTINVS *lib. cit.* tom. II. p. 294. DAVID CHYTRAEVS *hist. Aug. conf.* p. 659. sqq. auctores *historiae A. C. contra Wolfium* p. 164. sq. RVD. HOSPINIANVS *hist. sacr.* P. II. p. 177. Quibus adde tom. XVII. *Opp. Luth.* edit. laudat. p. 2407. sq. & praeterea lege LOESCHERVM *hist. motuum* P. I. p. 189. sq. SALIGIVM D tom.

tom. I. p. 389. sq. Cum his comparari possunt, quae in eandem sententiam differuit ipse BVCERVS *praefat. in Matthaeum*, quam hoc anno MDXXX. prodire iussit. Demum vero anno MDXXXVI, concordia cum LVTHERO Vitebergae constituta, ad hunc ille plane accessit, id quod contra eos, qui negare sibi sumserunt, ZWINGLI & CALVINI praecipue adsecclas, diligentius & fusius monstrarunt auctores *der Strasb. Kirchenordnung* p. 14. seq. IOANNES PAPPVS *in der Widerlegung des Zweybruck. Berichts* p. 31. sq. LOESCHERVS l. c. p. 142. 231. P. II. p. 18. seq. ALB. MEN. VERPOORTENIVS *comment. de Martino Bucero* Coburgi clolcccvi. 8. ven. SCHELHORNIVS *amoen. litter.* P. VI. p. 372. seq. & *in der Memm. Reform. Hist.* p. 181. & summe venerand. sacrorum Francosurtensum antistes IO. PHILIPPVS FRESENIUS *in der Vertheidigung vnd Widerlegung des Herrn Prof. Wubofs gegen die Anmerckungen vber seine Nachricht von Pollano* p. 20. sq. Quamquam ego quidem cum plerisque horum negare non ausim, BVCERVUM ex nimio placendi studio Zwinglianorum coetui post concordiam Vitebergensem pollicem saepe pressisse, eoque nomine vel ipsi LVTHERO aliisque nonnumquam redditum fuisse simulationis suspectum. Vbi animum ad ea velim aduertat, quae hanc in rem a IO. ANNE FECHTIO *adpar. ad epist. Marbach.* c. III. p. 61. mo-
nentur. Sint tamen inter nostrates quoque nonnulli, qui Vitebergensi concordia BVCERVUM non nisi fecisse fucum cen-
sent, eumque perpetuo fuisse causae Zwinglianae patro-
num, quorum in classem inprimis referendi sunt LEONH. HVTTERVS *loc. supra indic.* & IO. HENR. FEVSTKINGIVS *pali-
nod. sacra* p. 24. Commentarios vitae BVCERI confecerunt, ut omnittam VERPOORTENIVM & FECHTIVM laudatos, SECKEN-
DORFIVS l. I. §. XIII p. 28. & in sequent. passim & PETRVS BAEIVS *dictiomm. historique & critique* editionis germanicae, cui adornandae curam adhibuit cel, IO. CHRIST. GOTTSCH-
DIVS,

DIVS, iussitque prodire Lipsiae c1510ccxli. tom. I. p. 705. seq. De CAPITONE & HEDIONE quod speciatim agam, nihil est. Constat enim, eos ad nutum sententiamque BVCERI numquam non fere totos se adcommo-
dasse. De vtrisque tamen forte iuuabit legisse MICRAELIVM *lib. commemor.* p. 743. 756. FECHTIVM p. 167. seq. GERDESIVM tom. I. p. 115. sq. II. 6. 145. 229. Alios scriptores, quod sunt notiores, consulto praetereo. Reuertamur nunc ad ipsam confessionem, vnde paullisper digressa est disputatio. Litterae legatorum Argentoratensium, IACOBI STVRMII & MATTHIAE PFARRERI, apud PAPPVM p. 234. docent, hos neque confessionem aliquam secum ad comitia tulisse, neque etiam eam domo sibi mittendam curauisse, potius quam ordines imperii protestantes, quique his a consiliis erant legationibus & sacris, nulla re ipsos voluissent adiuuare, neque ad communem confessionem admittere, tum demum Argentorato e suis sacrarum litterarum doctoribus nonnullos sese accersuisse, a quibus postea, quam Augustam salutassent, festinanti calamo & intra paucos dies instituta sit confessio. Idem aliis litteris ad proceres reipublicae missis, quarum idem PAPPVS l. c. notitiam dat, dolent, fieri propter angustiam temporis non posse, vt ante oblationem confessio Argentinam mittatur, procerumque iudicio submittatur & examini. Cum his confer eam confess. tetrapol. praefat. quae inter imprimendum demum accessit. Ex his lucide adparet, sibi aliisque imposuisse IOHANN. STVRMIUM *Antipapp.* 4. P. I. p. 11. *Antip.* 2. p. 118. MICHAEL. PHILIPP. BEVTHERVUM, cuius scilicet foetus est *der Bericht wider die Strasburg. Kirchenordnung* p. 23. RVD. HOSPINIANVM P. II. p. 162. 10. IACOBVM HOTTINGERVUM in *der Helvet. Kircheng.* l. VI. p. 517. dum maiore industria, quam Augustanam confessionem, tetrapolitanam a BVCERO & CAPITONE Argentorati ex perpetua vrbis doctrina concio-
num

num nempe, catechismorum, scholarum, commentariorum & variorum monumentorum comprehensam esse narrant conscriptamque, recitatam deinde in conuentu ecclesiastico, tum vnanimis sententiis comprobata, post recitatam in senatu, denique latam ad omnes tribus senatumque, & ab his collaudatam atque confirmatam. Non maiorem fidem quisque videt fas esse tribui iis, quae idem ille STURMIVS l. c. p. 13. 14. *Antipapp. secund.* p. 153. sq. & *epist. euchar.* lib. I. ep. 4. p. 3. quamuis sibi ipsi non satis his locis constet, & HOSPINIIVS *hist. sacr.* P. II. p. 166. seq. proferunt in medium; ante traditam caesari principum confessionem, postquam his Argentoratenses legati suam & confessionis suae sententiam rite exposuissent, omnemque erroneae sententiae suspicionem a se amoliti essent, ab vtraque parte vtramque confessionem esse comprobata, quod non dissimilis sibi iudicata sit; & conuenisse, vt si imperator vellet non nisi vnam omnium confessionem sibi exhiberi, is principum confessioni haberetur honos, eaque omnium communi nomine offerretur, ea quidem lege, vt Argentinensi ciuitati sua confessio domi suae & suis pastoribus & populo, itemque ritus a saxonis diuersi salui relinquerentur & integri, neque fas esset, ex illa principum confessione contra Argentoratenses in vllis imperii conuentibus disceptare. Praeclare haec omnia sub curatum examen vocauit SALIGIVS tom. I. p. 399. seq. & *fabulam Calvinisticam* esse iudicat ABRAHAMVS CALOVIVS *exegem. Aug. conf. cap. I. §. 9.*

b) Conferenda hic rursus est aliquoties laudata confessionis tetrapolitanae praefatio. Dies, quo data est caesari, definiri certo nequit. In eo, quotquot de rebus in comitiis gestis, temporis ordine seruato, memoriae prodiderunt, amice omnes conspirant, post principum confessionem demum fuisse tetrapolitanae traditam, nec obscure id ipsae significant ciuitates

uitates in peroratione confessionis suae. Videtur autem exiguum temporis spatium interfuisse. Taceo enim, IOANNEM SLEIDANVM, rerum memoriae non indiligentem scriptorem, fere proxime sibi inuicem subiunxisse vtriusque oblationem l. VII. p. 186. sq. Patet sane ex litteris legatorum Argentoratensium die XXI. Iunii scriptis, quarum supra est mentio facta, nisi ultimam, saltem primam tum, quum scriptae sunt litterae, operi confessionis conficiendo fuisse manum admotam. Quod si autem, ut supra itidem est demonstratum, post paucos dies & festinanter est experta supremam linam, consequitur, saltem prope eodem tempore, quo principum, ciuitatum etiam confessionem potuisse offerri. Atqui, quo cito traderetur, id ipsum fuit causa acceleratae scriptionis. His accedit, quod BVCERVS & CAPITO iam Iulio mense PHILIPPVM MELANCHTHONEM sociosque veterem amicitiam instaurandam rogarunt, testibus illis, de quibus supra dictum, litteris; ea vero demum, facta tetrapolitanae confessionis oblatione, plane fuit interrupta. Aut igitur exeunte Iunio, aut ineunte Iulio mense, censendum est rem contigisse. BEVTHERVS generatim Iulium mensem definit in *dem Zweybruck. Bericht* p. 284. IOANNES quidem COCHLAEVS commentar. *de actis & scriptis Mart. Lutheri* p. 216. persuaderi nobis cupit; iuxta tenorem edicti citatorii concessam esse ciuitatibus publicam audientiam, in qua coram omnibus imperii statibus sit earum confessio recitata. Silent autem ea de re omnes, qui illam aetatem viuendo adtigerunt, & res in comitiis gestas commentariis suis ad posteritatem transmiserunt, immo vero ciuitates ipsae in praefationibus confessioni & apologiae praemissis; quos ad vnum omnes vix credi potest rem memoratu certe dignam, si accidisset, sicco pede praeteriisse. Malim itaque cum LAVATHERO *hist. de orig. & progr. controu. sacr.* p. 53. SCVLTEO *annal. euang. renou.* p. 160. aliisque

aliisque statuere, confessionem publice auditam non esse, quam soli COCHLAEO, quem alioquin nemo nescit in minimo veritatis leges persequisse, temere adhibere fidem. Inter nostrates solus, quod scio, IOANNES WIGANDVS *hist. de Aug. conf.* in b. CYPRIANI *Hist. d. Augsp. Conf. Beyl.* n. X. p. 136. idem cum COCHLAEO statuit.

V.

IN tres partes auctores diuiserunt tetrapolitanam confessionem, *exordium*, *tractationem*, quae viginti & tribus capitibus absoluitur, & *perorationem*. a) Tractationis capite decimo sexto & octauo ZWINGLI de diuini erga nos amoris pignoribus, verbis quidem obscuris ambiguisque, proponitur erronea sententia. b) Cetera pie & neruose, sed ita tamen haec confessio est conscripta, vt ab Augustana confessione multis modis superetur. c)

- a) Postquam in *exordio* ciuitates causas enumerassent, quibus incitatae sunt cum ad emendanda sacra sua, tum ad confessionem scribendam, supplices rogant imperatorem, vt, quibus spei suae rationem reddant, digna iudicet, quae beneuole audiat atque expendat; siquidem caesaris veritatis aequitatisque studio, atque ardenti in deum pietate, in spem erectae sint, fore vt doctrinae ipsarum capita edoctus institutum plane probet, interque eos eas numeret, qui optima sibi fide obtemperare studeant. *Tractatio* haec viginti tria capita complectitur I. *de materia concionum* II. *de sacrosancta trinitate, mysterioque incarnati christi* III. *de iustificatione & fide* IIII. *de bonis operibus ex fide per dilectionem prouenientibus* V. *cui bona opera adscribenda, & quam necessaria* VI. *de christiani hominis officiis* VII. *de precibus atque ieiuniis* VIII.

VIII. de ieiuniorum praeceptis VIII. de delectu ciborum X. nullum esse quaerendum in precibus & ieiuniis meritum XI. unum deum inuocandum per Christum XII. de monachatu XIII. de officio, dignitate & potestate ministrorum in ecclesia XIII. de traditionibus humanis XV. de ecclesia XVI. de sacramentis XVII. de baptismo XVIII. de eucharistia XVIII. de missa XX. de confessione XXI. de cantionibus & precibus ecclesiasticorum XXII. de statuis & imaginibus XXIII. de magistratibus. GEORGIUS CAELESTINVS hist. comit. Aug. tom. III. p. 94. 95. qui eadem capita recenset, viginti tantum & unum numerat, omisissis, nescio quo errore, capitibus, quae ordine sunt quintum, & decimum nonum de missa. Caput II & XVIII. exhibet HOSPINIANVS hist. sacr. P. II. p. 163. sq. Praeterea singulorum capitum inscriptionem dant latine IOANN. WIGANDVS l. c. & germanice SCHELHORNVS in der Memming. Ref. Hist. p. 157. & SALIGIVS t. I. p. 396. qui eorum quoque summam breuiter complexus est. Peroratio, uti ipsis quidem auctoribus appellare eam placuit, valde prolixa est, & si argumenti grauitatem spectes, eleganter scripta. Monent, confessione sua propositum sibi fuisse, & imperatori fidei suae rationem reddere, & simul ostendere, quam sit necessarium, mature & serio consilia inire, quo pacto res tanti momenti ita cognosci, expendi ac discuti queat, uti dignum sit summi numinis cultu, imperatoris dignitate & ratione pacis ab imperatore faciendae. Licet enim elector Saxonum & alii, de quibus in sacra religione controuersia sit, copiose admodum & solide iam exposuerint, suarum tamen partium & se quoque existimasse esse, profiteri doctrinam suam caesari. Sed quum, quae utrinque sint exposita, pauciora sint, & succinctius explicata, quam ut ex iis certum quid in hisce controuersis, quodque bonae saltem christianorum parti adprobetur, constitui possit; negotium autem tanti sit momenti, tamque va-
rium

rium & multiplex, vt non possit cum fructu decidi, nisi sit a pluribus probe cognitum & excussum; orant obsecrantque imperatorem, vt ad componendas res ecclesiae generale, liberum, vereque christianum concilium indici quamprimum curret, vel saltem doctorum cuiusque ordinis & status prouincialem conuentum. Quam in rem grauissimis argumentis cum ex summa necessitate rei, tum ex fructibus, qui inde ostenduntur, amplissimis, exemplo item veterum imperatorum & episcoporum, & ipsa denique imperatoriae dignitatis indole eundem, cuius est immortalis memoria, principem inuitant. Se pollicentur, dociles futuros esse, omnemque abfuturam peruiuaciam, modo audiant diuini pastoris sui vocem, & omnia scripturis sacris definiantur. Eo magis vero beneuolentiam caesaris captant, quo plura subierint pericula, & quo maiores fecerint sumtus, nec minimum quidem lucri praeter rectiorem sententiam de benignitate dei per CHRISTVM exhibita, maioremque spem futurorum; quantum absit, vt opibus ecclesiasticis inhiauerint, vt potius eas, tumultuantibus agricolis, maximis dispendiis periculisque defenderint. Tandem precantur, ne eo reuocari se a salutaris instituto imperator patiat, quod pleraque, de quibus disceptetur, olim sint decisa, in concilio praecipue Constantiensi; namque eorum nunc amplius ne pilum quidem ab ecclesiasticis seruari, id praesertim, quod Constantiae sancitum, vt singulis decenniis haberentur christiana concilia.

b) Quia latine scribo, vtrumque hoc caput ex exemplo latino confessionis iuuat integrum adponere. Caput decimum sextum id est: *quod ecclesia hic in carne, etsi non secundum carnem agit, visum est domino, illam externo quoque verbo docere, monere & hortari; quoque id commodius fieret, voluit suos etiam externam inter se societatem colere. Qua de caussa & sacra symbola, quae sacramenta vocamus, illis dedit.*

Inter

Inter quae praecipua sunt, baptisma & eucharistia. Haec credimus veteribus sacramenta dicta, non solum quod sunt inuisibilis gratiae visibilia signa, (ut diui Augustini verba habent,) sed etiam, quod his quasi professio fidei fiat. Decimum octauum caput his ipsis legimus expressum verbis: De hoc venerando corporis & sanguinis Christi sacramento omnia, quae de illo euangelistae Paulus & sancti patres scripta reliquerunt, nostri fide optima docent, commendant, inculcant. Indequae singulari studio hanc Christi in suos bonitatem semper depraedicant, qua is non minus hodie, quam in nouissima illa coena omnibus, qui inter illius discipulos ex animo nomen dederunt, cum hanc coenam, ut ipse instituit, repetunt, verum suum corpus verumque suum sanguinem vere edendum & bibendum in cibum potumque animarum, quo illae in aeternam vitam alantur, dare per sacramenta dignatur, ut iam ipse in illis, & illi in ipso uiuant & permaneant in die nouissimo in nouam & immortalem vitam per ipsum resuscitandi, iuxta sua illa aeternae veritatis verba: Accipite & manducate, hoc est corpus meum cet. Bibite ex eo omnes, hic calix est sanguis meus cet. Praecipua vero diligentia populi animos nostri ecclesiae ab omni tum contentione tum superuacanea & curiosa disquisitione ad illud reuocant, quod solum prodest, solumque a Christo seruatore nostro spectatum est, nempe ut ipso pasti in ipso & per ipsum uiuamus vitam deo placitam sanctam & ideo perennem quoque & beatam, sinusque inter nos omnes unus panis, unum corpus, qui de uno pane in sacra coena participamus. Quo sane factum est, ut diuina sacramenta, sacrosancta christi coena, quam religiosissime reuerentiaque singulari apud nos & administrentur & sumantur. Ex his, quae vere ad hunc modum se habent, agnoscit S. M. T. clementissime caesar, quam falso ab aduersariis nostris iactetur, nostros uerba Christi immutare, &

E

humanis

humanis glossis conserpere, nec nisi merum panem merumque vinum in nostris coenis administrari, ipsamque adeo domini coenam apud nos contemptam esse atque reiectam. Nam summo nostri studio semper docent & hortantur, ut simplici quisque fide haec domini verba, reiectis uniuersis hominum commentis falsisque glossis, amplectatur, eorumque sententiae, omni submota vacillatione, animum addicat, ipsa denique sacramenta in viuificam animarum suarum alimoniam & gratam tanti beneficii commemorationem identidem, quanta possit religione, sumat. Id quod multo quaque iam & saepius & religiosius apud nos, quam antea, fieri solet. Simul autem obtulerunt se nostri ecclesiastae hactenus semper, & hodie se offerunt ad reddendam omni cum modestia & veritate rationem fidei & doctrinae suae de omnibus, quae tam circa hoc sacramentum, quam alia credunt ac docent. Idque non solum S. T. M. sed cuius etiam poscenti. Latine hoc caput itidem extat apud HOSPINIANVM l. c. p. 164. item CHYTRAEVM *hist. Aug. conf.* p. 678. CAELESTINVM l. c. & ex parte apud SCHELHORNIVM *am. litter.* tom. VI. p. 347. germanice autem apud laudat. SCHELHORN. *in der Ref. Hist.* p. 162. SALIGIVM tom. I. p. 397. CHRISTOPHORVM PEZELIVM *in der Erzählung vom Sacram. Streit* p. 23. & AMBR. WOLFIUM *in der Hist. der Augsp. conf.* p. 4. Ubique vero fere apud hos legitur diuersa ratione, quoniam alii vel ex latino, vel ex germanico exemplo, istud caput verterunt, alii vero vtrumque inter se contulerunt. In germanico & latino exemplis est quidem huius capitis aliqua diuersitas, sed non nisi ad verba spectat, sensusque vtrinque idem est. Quod eo minus quemquam offendere debet, quo saepius solemus in transferendo liberiore & ad sermonis nostri indolem dicendi genere adcommodato vti. Exemplum huiusmodi discrepantiae dedit CHRISTIAN. AVGVSTVS SALIGIVS *in der Hist. der Augsp. Conf. und Apolog.* tom. I. p. 397. sq. Intuenti
ista

ista capita, nec cui aliunde iam de vero eorum sensu constat, dubium fuerit, vtrumne his capitibus quatuor ciuitates cum ZWINGLIO senserint, an cum LVTHERO horumque sectatoribus; adeo ambigua ea sunt atque obscura. Prius tamen aliqua probabili ratione concludendi vel ex ipsis verbis effici posse, inprimis quod ad caput decimum sextum adtinet, mihi persuasum habeo. De natura enim & fructu sacramentorum huiusmodi dicendi formis vtuntur ciuitates, quae licet commodum sensum habere possint, ZWINGLIO tamen eiusque fociis paene propriae sunt, atque ad designandum eorum dogma probe comparatae. Contra vero illius virtutis, *qua sacramenta instituta sunt, non modo, vt sint notae professionis inter homines, sed magis, vt sint signa & testimonia voluntatis dei erga nos ad excitandam & confirmandam fidem in his, qui vtuntur, proposita*, verba sunt Aug. conf. art. XIII. *de usu sacramentorum*, nulla prorsus fit mentio. MARTINVS enim BVCERVS, princeps tetrapolitanae confessionis auctor, non potuit sacramentis huiusmodi aliquam virtutem tribuere, quae fidem confirmat, erigit conscientiam cet. quum, vt haud dissimulauit in *epist. ad Ioann. Comandrum* supra pluribus laudata, has loquendi formulas eo tempore adhuc improbauerit oppugnaveritque. Praeterea ea capitis decimi octauae verba, quibus significatur, CHRISTVM iis, qui inter eius discipulos ex animo nomen dederunt, verum suum corpus verumque sanguinem vere edendum bibendumque dare in cibum potumque animarum cet. ei, qui omnia ad viuum resecat, haud immerito videri possunt, spiritualem, quam ZWINGLIUS finxit, praesentiam esumque corporis & sanguinis solis suis credentibus a CHRISTO distribuendi denotare. Sed, quae rem extra omnem dubitationem collocant, alia illisque luculentiora de zwingliana sententia confessionis tetrapolitanae adsunt argumenta. Quod si enim quatuor ciuitates, quique

in

in his verbum diuinum interpretabantur, & maxime confessionis auctores, ZWINGLIJ errore tum temporis, quo composita est confessio, fuerunt contaminati, sequitur, eos caput decimum sextum & octauum confessionis errori illi suo conuenienter & capere & debuisse interpretari. Atqui prius, quod satis superque est, supra comprobatum esse sentio. Praeterea IOANNES SLEIDANVS diserte memorat, Argentoratenses, Meinmingenses & Lindavios non idem sensisse de coena domini, quod Saxones atque socii lib. VII. p. 187. Consentunt LVDOV. LAVATHERVS lib. excit. p. 53. CHRISTOPH. PEZELIVS *in der Erzählung vom Sacram. Streit* p. 23. & IOANNES AVRIFABER testatur, eas superioris germaniae ciuitates, quae in comitiis imperatori & ordinibus imperii peculiarem confessionem obtulerunt, ZWINGLIJ & OECOLAMPADII doctrinae de CHRISTI domini nostri coena adsensas fuisse, eaque de re cum ordinibus protestantibus litigasse, *in dem Bericht von dem Augspurgischen Reichstag, und was sich mit Luthero und seiner Lehre 1530. zugetragen* tomo XVI. der *saemmtl. Schrift. Luth.* p. 2108. Enimvero, quo quaeso iure potuissent quatuor ciuitates ab electore Saxoniae & sociis in comitiis societate excludi, neque ad insequutum vsque annum in eandem recipi, nisi fouissent contrariam, eamque zwinglianam, opinionem. Consequentiae vero, quae a ciuitatum sententia ad tetrapolitanae confessionis sensum ducitur, facilis & perspicua est ratio. Ideo, quoniam haec cum placitis suis apte cohaerebat, ipse ZWINGLIUS veram eam esse professus est, etsi patere eam non nihil aliorum calumniis veritus parum tutum iudicauit, ut ipse eam simpliciter admitteret teste BVCERO praefat. in euang. Matth. & retractationibus ad praesulem Herephordensem datis; videas LAVATHERVM de orig. & progressu controu. sacram. p. 54. AMBROSIVM WOLFIVM in der Hist. der Augspurg. conf. p. 67. & I. I. KOTTINGERVM loc. paullo inferius adlegand. Eiusdem VLRICI ZWINGLIJ epistolam ad rem publicam

blicam Memmingensem scriptam publici iuris fecit cel. SCHEL-
HORNIVS *amoen. litter.* tom. VI. p. 445. sq. vbi illam ad con-
stantem fidei in comitiis caesari expositae professionem est
hortatus. Ex eius adseclis BYLLINGERVS tetrapolitanae con-
fessionis non reuult subscribere, id licet indignantibus RHEL-
LICANO & BVRGOVERO, vt refert IOANN. IAC. HOTTINGE-
RVS *in der Heluet. Kircheng.* l. VI. p. 521. DAN. VERO TOS-
SANVM libro, quo MAREBACHIVM perstrinxit, & AMBROSIVM
WOLFIVM seu, qui sub ficto hoc nomis fertur latere, CHRI-
STOPH. HERDESIANVM, rei Norimbergensis publicae syndi-
cum, *in der Hist. der Augsp. Conf.* ingenti gaudio exultare,
auctores sunt theologi Argentoratenses apud PAPPVM p. 469.
quod Argentorati seclatorum ZWINGLI CALVINIQUE plena
sint omnia, haud dubie propter tetrapolitanae confessionis
sensum zwinglianum. ABRAHAMI SCULTETI testimonium ea de
re paullo post pluribus laudabitur, vt & infra §. XI. dicentur,
quae de eodem argumento Lindaiensium sacrorum ministri
perhibuerunt. Ad nostrates quod adinet, pii nostri maio-
res *formul. concord.* eiusque *solid. declarat.* p. 663. manifestum
est, inquit, sacramentarios iam olim, quum confessio Au-
gustana anno 1530. primum conscriberetur & imperatori exhi-
beretur, penitus ab ea alienos fuisse, atque talem eo tempo-
re secessionem fecisse, vt peculiarem ea de re confessionem
offerrent. Iterum p. 665. sacramentarii Augustae
peculiarem confessionem obtulerunt, quae veram & sub-
stantialem corporis & sanguinis Christi praesentiam in sa-
cramento coenae in terris administratae idcirco negabat,
quia Christus adscendisset in coelos. Equidem posteriora ista
verba in ZWINGLI, quam ad comitia misit, confessionem
potius, quam in tetrapolitanam, dicta esse existimauerim,
quod rectius in illam, quam in hanc, conueniant; quamuis a
vero non sit alienum, simul quoque ad ciuitates earumque
confessionem, quae cum zwingliana si non verbis, sal-

tem re ipsa consentit, quodam modo digitum intendi. Alii, qui inter nostrates & auctores tetrapolitanae confessionis, & ciuitates, & denique confessionem ipsam zwinglianam putarunt, vt aliquos saltem nominem, sunt CAELESTINVS tom. III. p. 94. IOANNES WIGANDVS *hist. Aug. conf.* quam b. E. S. CYPRIANVS adiecit *histor. suae A. C. patrio sermone editae in den Beylag.* n. X. p. 136. SECKENDORFIVS lib. II. §. LXXVII. p. 198. CALOVIUS *exegem. Aug. Conf. c. I. §. 9.* 10. BENEDICT. CARPZOVIVS *isag. in libr. symb.* p. 350. IOANNES MICRAELIVS *loc. dict.* p. 717. summe vener. WALCHIVS *in dem Vorbericht zu dem XX. Th. der Schrift. Lutheri sect. I.* p. 64. SCHELHORNIVS *in der Memm. Ref. Hist.* p. 165. & SALIGIVS tom. I. p. 400. Idem theologi Argentoratenses peculiari de hoc argumento lato iudicio comprobarunt apud PAPPVM p. 468. seq. quod iudicium aliquanto copiosius, insertis nempe iis, quae *in der Strasburg. Kirchenordnung* p. 14. seq. habentur, exhibet GEORGIUS DEDEKENNIUS *thes. consiliorum* Vol. I. p. 95. seq. Ex grege praefuli romano subiecto huc pertinet IOANNES COCHLAEVS *commentar. de actis & scriptis Mart. Luther.* p. 216. vbi cetera suo more in tetrapolitana quoque confessionem valde iniurius est. Omnis autem obscuritatis ambiguitatisque, qua vtrumque illud confessionis tetrapolitanae caput inprimis laborat, culpa tribuenda est BVCERO, qui, quin omni studio & cogitatione in id ferretur, vt sibi LVTHERVS & ZWINGLIUS, quique ad horum adscripti erant societatem, conciliarentur, ingressus est spem fore, vt cum vtrisque quatuor ciuitates, & harum opera illi ipsi secum inuicem viuant coniuncte, si nihil earum rerum in confessione adtingeretur, quae animum in alterutram partem maiore voluntatis inclinatione propendentem possent prodere. Scite hoc obseruatum est *in der Strasburg. Kirchenordn.* p. 24. a IO. IAC. HOTTINGERO l. *memor.* lib. VI. p. 521. & ABRAHAMO SCVLTETO *annal. euang.* p. 160. cuius haec

haec sunt verba : sane negari non potest, Capitonem & Bucerum, qui iam tum nil nisi concordiam cum Luthero meditabantur, usque adeo ambiguus de coena domini phrasibus in confessione illa usus fuisse, ut & in helueticam & in saxonicam trahi illae sententiam possent, magno ecclesiarum illarum, Argentinensis inprimis, malo, in qua D. Pappo fatente hodieque disputatur : utrum confessio illa Zwingliana fuerit, an Lutherana ? nec conuenit hic D. Pappo cum suo Marbachio. Hic enim pronunciat, confessionem quatuor ciuitatum Augustae quidem reiectam fuisse ut Zwinglianam ; sed re vera Zwinglianam non esse, sed puram per omnia. Nec dissentit ab eo capitulum Thomanum, quod Argentiniae anno 1575. statuit, confessioni quatuor ciuitatum nihil esse derogandum, neque eam pro Zwingliana esse habendam, propter explicationem principibus Suinfurti factam, eaque in re & magistratus Argentinensis, & theologorum praeceptorum, Martini Buceri maxime honori & existimationi consulendum. Contra Pappus multis argumentis comprobat, confessionem quatuor ciuitatum Zwinglianam fuisse, quam sententiam ipsa historiae ecclesiae Argentinensis series confirmat. De decreto capituli Thomani, cuius hic SCVLTVS meminit, iudicioque MARBACHII de tetrapolitana confessione, quod & PEZELIVS l. c. p. 25. laudauit, egit IOANNES PAPPVS p. 74. idque conciliauit cum suo p. 470. Iungas SALIGIVM tom. I. p. 451. & epistolas Marbachiorum a FECHTIO editas P. V. ep. VIII. p. 614. seq.

- *) Quibus rebus utraque confessio inter se differat apud PAPPVM p. 458. seq. & GEORGIVM DEDEKENNIVM, apud quem illud ipsum consilium conuentus Argentoratensis ecclesiastici de discrimine inter August. & tetrap. confessionem, quod PAPPVS l. c. exhibet, itidem extat thesauro consiliorum V. I. p. 92. seq. ad quatuor reuocatum est classes, indeque Augusta
nae

nae confessionis demonstrata praestantia. Primum nimirum discrimen in eo est positum, quod in ciuitatum confessione multi iique maximi momenti articuli, de quibus inter nostrates & pontificios certamen est, omittantur, qui in principum confessione recte solideque sunt expositi v. c. *de peccato originis, de libero arbitrio, de poenitentia, de causa peccati & de utraque specie sacramenti*. Verum notare mihi liceat, de his quidem separatim nihil ciuitates praecepisse, sed tamen capite III. IIII. V. ubi de iustificatione fide bonisque operibus commentatae sunt, de peccato originis & libero arbitrio quasi aliud agendo egregie & neruose disputasse. Ipsi vero utriusque confessionis articuli si inter se comparantur, spectat discrimen alterum ad verae cognitionis lumen ex Augustana multo clarius, quam ex tetrapolitana confessione, exsplendescens. Quo exempli causa pertinet, quando capite quarto confessionis ciuitatum negatur, quemquam iustum saluumque fieri posse, nisi qui amet summe deum, & imitetur studiosissime; item fidem iustificare & beare, nisi quae sit per caritatem efficax, ne semel quidem toto hoc capite meriti CHRISTI mentione facta. Porro, quando cap. V. statuitur, remouationem & restaurationem hominis ex fide proficiscentem amore demum absolui, neminemque posse plene saluum fieri, nisi eo per spiritum CHRISTI peruenerit, ut nihil iam bonorum operum in eo desideretur, ad quae quidem deus illum condidit; dum contra Augustanae confessionis articulus vigesimus de his multo curatius praecipiat, legitimumque inter nostratum & pontificiorum de iustificationis nostrae causis sententiam discrimen haud negligat. BYCERI haec tribuit animo ex ancipiti rerum mutatione pendenti, nimirumque hac in causa pontificiis concedenti, quod ipse deinceps falsus sit, LEONH. HVTTERVS *Irenico contra Parcum* p. 130. v. BAELII *dictionn.* p. 708. 709. ed. cit. quo iudice BYCERVS vere statuit operum aliquod, meritum. Denique, quando

quando capite sexto inter christiani hominis officia solummodo ea referuntur, quae sunt aliis praestanda, omis-
 sis iis, quae debemus summo numini, & capite XVI. de sacramen-
 tis obscurius, lucidius autem art. XIII. Aug. conf. sermo in-
 stituitur. Sequitur discrimen tertium, pro quo, quum in
 Augustana confessione ad calcem cuiuslibet articuli est anti-
 thesis adiecta, ea in tetrapolitana confessione nullibi adparet.
 Quartum idque vltimum discrimen eo redit, quod post Au-
 gustana comitia in nullis amplius comitiis, conuentibus aut
 colloquiis quatuor ciuitates ad suam, sed semper ad Augu-
 stanam confessionem prouocarunt, quo factum est, vt illa
 loco suo & auctoritate sit deiecta. Consulantur ABRAHAMVS
 CALOVIVS *exegem. Aug. conf. cap. I. §. 9. & summe reuer.*
 SCHELHORNIVS *am. litter. l. c. p. 348. & Memm. Ref. Hist.*
p. 161. Addendum iis, quae hunc in modum PAPPVVS dispu-
 tauit, videtur, tetrapolitana confessionem capite quoque
 XX. de confessione & XXIII. de statuis atque imaginibus ab
 Augustana confessione, saltem a LVTHERI sociorumque sen-
 tentiis, discrepare. Namque priori illo capite ciuitates non
 solum videntur in pontificiorum, quam adpellant, auricula-
 rem confessionem inuehi, verum etiam, prout illa apud no-
 strates, absterfis modo, quibus deformata huc vsque fuerat,
 fordibus, obtinuit. Docent scilicet, sacrorum suorum mini-
 stros hortari ad confitendum peccata, & fructum eius, quod
 quis apud virum christianum ac prudentem secreto sibi conso-
 lationem, consilium, doctrinam & exhortationem quaerat,
 ostendere, praeceptis autem vrgere neminem, idque his
 praecipue rationibus adductos I. quod, quae ex pietate susci-
 pitur, peccatorum confessio a nemine praestari queat, quem
 huc non sua impulerit poenitentia, verusque animi dolor II.
 quod nec ipse CHRISTVS, nec eius legati praecipere illam
 voluerint III. quod innumeros homines illa de peccatis sacer-
 doti confitendis constitutio in grauem desperationem praeci-
 pites

pites dederit, aliisque multis vitiis sit obnoxia III. quod ipsae requirant pontificum leges talem confessionis auscultatorem & arbitrum, tam sanctum, doctum, prudentem & misericordem, ut paucissimis possit, cui confiteantur, contingere, inter eos maxime, qui vulgo audiendis confessionibus destinantur; scholastici autem theologi etiam censeant, praestare laico peccata confiteri, quam ei sacerdoti, a quo non sit expectanda pietatis aedificatio. De statuis atque imaginibus ciuitates ita disputant, ut facile adpareat, eas propter abusum velle, ut usus earum saltem in templis plane tollatur. Commemorant initio, quod praecones sui in statuas & imagines sacras orationes ideo strinxissent, quoniam aperte coli & adorari coeperint, & inanes sumtus in eas fieri, qui esurienti & sitiendi & nudo CHRISTO debebantur, & cultu illarum sumtuque, quamlibet cum verbo dei pugnante, merita apud deum quaerantur. Cui, ut vocant, religionis vitio postquam priscae ecclesiae auctoritatem obiecissent, cui abominabile fuit, ullam vel pictam vel sculptam in templo imaginem videre, refutassentque obiectiones pro imaginum cultu ex eo fieri solitas, quod iis rudior populus doceatur & admoneatur, postremo loco confitentur, usum quidem imaginum esse in se licitum, sed nihilo secius homini christiano spectandum, quid expediat, quid aedificet & eo loco eaque ratione imaginibus utendum, ut nemini obiiciat offendiculum.

Haec potiora sunt discriminis momenta, reliqua enim parum refert adtigisse, unde nemo non intelligit, principum, cui Augustanae praecipue vindicatur nomen, confessionem suo quodam iure tenere principatum, siue ad argumenti vbertatem & copiam, siue ad ἀντιβειαν & industriam ubique adhibitam velimus adtendere. Ex quo consequitur, IOANNEM FRIDERICVM SPETHIVM, vrbis Constantiensis syndicum, non omnino vere iudicasse *in der Beschreibung der Stadt Constantz*, quam foras dedit Constantiae anno huius seculi XXXIII.

p. 32. dum in capite quidem causae utramque confessionem nulla re differre, sed tetrapolitanam tamen altera esse luculentiore pronunciat. Praetereo laudes, quibus illi, qui ZWINGLIUM ducem sequuntur, ciuitatum confessionem efferre solent, sibi que persuadere, hanc, siue ad doctrinae puritatem, siue ad studium operamque in eius scriptione consumtam, siue denique ad fortem consentientium animum mens aduertatur, illam, videlicet principum confessionem, multum praecurrere nobilitate. Laudasse sufficiat vnicum IOANNEM STURMIUM, quum alios eosque statuum vindicumque honoris, quo vsa est tetrapolitana confessio, facile principes nominasse supra me memini; qui *Antipapp. 4. p. 1.* vocare eam non dubitat *monumentum renouatae religionis: documentum prudentis Reip. laudem Theologorum: decus pastorum: insigne optimorum ciuium: testimonium perpetuae doctrinae: exemplum fortitudinis sempiternum in ciuitate.* Si tamen dicendum, quod res est, nihilo minus pie & exquisitae scriptae confessionis laude non est defraudanda, uti omnino quatuor ciuitates, quo tempore cum rebus sacris melius coeperat agi, ingenti cupiditate flagrarunt restituendi pristino nitore suo religionem, qua de re honorifice nonnulla praedicasse ferunt GILB. BYRNETVM *hist. reformat. Anglic.* nec dubium est, quin si plus temporis studii que in adornanda confessione licuisset collocare, ingenio perfectior, & elaboratior prodissset industria. Tantum certe abest, ut hanc ei ipse COCHLAEVS dubiam reddere audeat laudem, ut fucum fecisse potius ciuitates more suo criminetur. *Adeo sane, inquit commentar. de actis scriptisque Mart. Luth. p. 296. astute comptis verbis adornata, ut simplicioribus velut per omnia probabilis facile imponere posset, adeo bene fucatam habebat speciem pietatis.* Solent ceteroquin, qui sunt sub praefulis romani imperio, plurimum, quam lutheranam confessionem, tetrapolitanam errorum arguere, si quidem

haec

haec ab illorum placitis, capite praesertim, quod de *εὐχαριστίας* exponit, magis dissentit quam ista. Causam eorum orabit ille pontificius auctor scripti, quod iure & immunitate caesaris in ipsis comitiis publici iuris est factum geritque hanc inscriptionem : *pro religione christiana res gestae in comitiis Augustae Vindel. habitis a. MDXXX.* Ita nempe ille : *quatuor ciuitates scriptum quoddam exhibuerunt, non modo Lutheranorum erroribus, sed quam multis aliis aduersus sanctissimum eucharistiae mysterium, aliaque christianae religionis signa adeo refertum, ut nullo prorsus responso habitum sit dignum.* Germanice legitur apud FRIDER. HORTLEDERVM *von den Vrsach. des teutschen Kriegs* l. I. c. VIII. p. 58. latine apud ERN. SAL. CYPRIANVM *in der Hist. der Augsp. conf. Beylag. n. VII. p. 702.*

VI.

Post oblationem tetrapolitanae confessionis nullum responsum praeter opinionem diu ciuitatibus ab imperatore datum, donec tandem ipsis in ordinum confes-
su recitaretur eius confutatio. a) Scriptum fuit valde prolixum & acerbum, ea parte potissimum, vbi de coena domini tractatur; erant enim artifices IOANNES FABER, IOANNES ECCIVS & IOANNES COCHLAEVS omnem suum furorem in ciuitates effundentes. b) Ab irato caesare huius confutationis exemplum ciuitatibus est denegatum, etiamsi, vt secum communicaretur, omnibus orauissent & obtestatae essent precibus. c) Id autem non impediuit, quo minus confessionis apologiam componerent, primum anno MDXXXI. vna cum confessione luci publicae expositam, saepiusque deinde recusam. d)

a) Ipsae

a) Ipsae ciuitates id his verbis in praefatione, quam confessioni, dum typis exscripta est, praefixerunt, commemorant: *cum post huiusce confessionis oblationem per aliquot menses nihil prorsus hac de re cum his nostris legatis actum esset, idque praeter spem, quam & ex litteris, quibus S. C. M. comitia indixit, & ex prima illa, quam modo memorauimus, propositione initio comitiorum facta, non abs re conceperamus, tandem sub finem comitiorum lecta est nostris legatis, praesente S. C. M. Principibus Electoribus aliisque Principibus & S. Imperii ordinibus, admissis etiam quibuslibet, confutatio quaedam, quam doctores quidam theologorum se titulo venditantes, iurati ministri partis aduersariae, composuerant, sacratissimaeque C. M. nobis loco responsionis ad nostram confessionem legendam obtruserant.*

b) IOANNEM FABRUM & IOANNEM ECCIVM ad negotium confutationis operas suas contulisse, refert IOANNES SLEIDANVS lib. VII. p. 198. quibus accessit IOANNES COCHLAEVS, qui suum ea in re itidem non passus est desiderari studium, vti ex IOHANNIS EHINGERI, Memmingensis in comitiis Augustanis legati, litteris autographis monstrauit celeberrimus SCHELHORNIVS *amoen. litter.* tom. VI. p. 153. & *Memming. Ref. Hist.* p. 167. IOANNES COCHLAEVS ipse in *actis scriptisque Luth.* l. c. testis est, eosdem theologos, qui lutheranam confutauerant confessionem, tetrapolitanam etiam caesarem iussisse confutare. IO. IAC. HOTTINGERVS FABRO & ECCIO laboris socios adiunxit AVGVSTINVM MARIVM &c. nullo, vt opinor, veterum scriptorum suffragio munitus *in der Heluet. Kircheng.* P. III. p. 518. Qui horum infelix ingenium, implacabile odium aduersus eos, qui puriora sacra susceperant, denique insanam calumniandi libidinem perspectam habet exploratamque, facile iudicauerit de huius eorum operis indole. Iam

Iam antea in simili campo, confutando scilicet aequè misere ac malitiose Augustanam confessionem, illi ipsi maxime ingenii sui vires admodum infelicitè experti erant, nec altera hac vice, ciuitatum confessionem adorti, rem suam gesserunt magis prospere. Iudice SLEIDANO lib. VII. p. 189. confutatio fuit *scriptum valde prolixum & acerbum, ea parte potissimum, ubi de coena domini tractatur. Nam eius artifices, quod inuidiosum esset argumentum, criminationis nulum genus praetermiserant, ut caesarem atque principes accenderent.* Ciuitates autem praefat. laudata ita conqueruntur: *doctores illi multorum nos in sua confutatione insimularunt, & tanquam ea de nobis ipsi confessi essemus, memorarunt, quorum non modo in nostra confessione nusquam meminimus, sed ne in mentem umquam venit; deinde & ea, quae confessi sumus, inuerterunt pleraque omnia, praueque adductis scripturis vanisque paralogismis, oppugnarunt. Quibus scilicet rationibus visum illis est, S. C. M. in nos prouocare, bonisque & religiosis omnibus inuisos & abominabiles reddere. Deinde vero: confutatores isti per totam illam suam confutationem ipsissima Christi dogmata impietatis & haereseos traducunt, nos vero secessionis a sacrosancta catholica ecclesia, defectionis a sincera fide religioneque Christi ad quoslibet pestilentissimos & portentosos errores sectasque denique, & violatae S. C. M. fidei, negatque temere ac procaciter debiti obsequii adcusant, & altero quoque versu criminantur.* In consilium adhibeatur illa ciuitatum praefatio, quae in fronte apologiae extat. Exempli causa pontificii illi doctores in capite de sacra coena nulla rei veritate & iniquissime ciuitatibus exprobrarunt, earum nonnullos ciues eo audaciae fuisse progressos, ut sanctissimum sacramentum in terram profuderint, pedibus conculcarint, parietibus adfixerint, tela in illud coniecerint, verbo adeo impie egerint, ut mirandum non fuisset, igne coelitus delapso eos absuntos, aut

aut terrae faucibus immerfos atque deglutitos fuisse. vid. *apologia tetrapolitanae confessionis* cap. XVIII. Nihilominus, quamvis nihili essent, FABER & ECCIVS caesari atque pontificiis non sine praemio suam voluerunt operam esse commodatam. *Faber & Eccius*, inquit SLEIDANVS l. VII. p. 199. *honorarium munus a principibus petunt & impetrant, ob scriptas confutationes: operam quoque suam deinceps pontificiae religionis defensionis pollicentur.* Nam hi, sicut alii plerique, cogitabant crescere de Luthero, & Faber quidem postea Viennensem episcopatum adeptus est a rege Ferdinando. Hinc illud Erasmi Roterodami facetum, quo dicere solebat: *pauperem ac tenuem Lutherum locupletare multos.* Anno scilicet proximo sequuto MDXXXI. FABER praeter episcopatum Viennensem titulum honoremque doctoris theologiae, & cui rex FERDINANDVS peccata confitebatur, est adeptus. ECCIVS autem paullo post Ratisbonae ad canonici, aliasque amplissimas dignitates, est euectus. Legendi sunt MARTINVS CRYSIVS *in der Schwab. Chronick* tom. II. p. 232. VEN. SCHELHORNIVS *amoen. litter.* tom. VI. p. 354. & SALIGIVS tom. I. p. 401. Singulorum vitam ingenique monumenta narratione prosequuntur CHRISTIANVS SIEGISMVNDVS LIEBIVS *in den Lebensbeschreibung. der vornehmsten theologorum auf dem Reichstag zu Augspurg* p. 54. sq. & SALIGIVS tom. I. p. 229. De COCHLAEO speciatim videri possunt PETRVS BAEIVS *in dem histor. crit. Worterb.* tom. II. p. 206. & *remarques critiques sur le dictionnaire de Bayle* P. I. p. 284. alique, quorum mentionem fecit summe vener. WALCHIVS *praefat.* ad tom. XVIII. *Opp. Luth.* p. 64. de FABRO autem CAR. ERN. KETTNERVS *diff. de Iohannis Fabri episcopi Viennensis vita & scriptis* Lipsiae cl. lcccxxvii. Quo tempore confutatio sit publice lecta, non plane finunt nos ignorare cum ciuitates ipsae *praefat. confess. suae*, cuius, quae huc spectant, verba supra recitavi, tum vero SLEIDA-

nvs lib. VII. p. 198. Ex illis enim discimus, sub finem **co-**
mitiorum, & ex huius commentariis, die vigesimo tertio
 Octobris negotium susceptum fuisse. Expressis enim verbis
 tametsi **SLEIDANVS** diem non significet, ille tamen facili ope-
 ra ex tota, quam instituit, narrationis serie potest intelligi,
 vt bene vidit **WERNSDORFIVS** *diff. cit.* p. 21. **Calculos SLEIDANE**
fane non recte subduxisse videtur GEORGIUS CAELESTINVS *lib.*
memor. tom. III. p. 95. vbi **SLEIDANVM** fere de verbo exscrip-
 sit, dum diem XVII. Octobris lectioni confutationis adsi-
 gnauit. Idem tamen **SALIGIO** tom. I. p. 402. aliisque recen-
 tioribus **CAELESTINVM** sequutis, visum. **Cel. SCHELHORNIVS**
 biduo adhuc maturius, die nempe XV. Octobris, actam rem
 esse censet *in der Ref. Hist. der Stadt Memm.* p. 167. Mihi
 quidem videntur plane rem conficere litterae legatorum No-
 rimbergensium **CLEMENTIS VOLCKAMERI & HIERONYMI**
PAVMGARTNERI (sunt nonnulli, qui **BERNHARDVM** praeno-
 mine hunc adpellant v. c. **CAELESTINVS** tom. III. sub calcem,
b. KOELERVS *diff. ante laud.* p. 26. & **SALIGIVS** tom. I. p. 388.
 dubio tamen procul is, de quo verba facio, **HIERONYMVS** ille
PAVMGARTNERVS fuit, quocum **LVTHERO & MELANCHTHONI**
 frequens fuit litterarum communitas, quique de re publica patria
 insigniter meritus est; quam in rem conferre iuuabit patro-
 num atque praeceptorem meum maximo opere colendum
 summe vener. **CHRIST. GVIL. FRANC. WALCHIVM** nostrum
in der Geschichte der Catharina von Bora P. I. p. 91. sq. II.
 154. sq.) die XXX. Octobris anni MDXXX. ad senatum
 Reutlingensem Augusta scriptae. Referunt illae, die XXVI.
 Octobris praeter electorem Saxoniae sociosque, omnes
 imperii ordines & ciuitates ab imperatore in aulam conuoca-
 tos esse, ibique quatuor ciuitatibus confutationem quinqu-
 ginta sex plagulis distinctam inde a secunda post meridiem,
 trium horarum spatio, recitatam; in cuius fine sit a caesare
 postulatum, vt ciuitates a pestilentissimis suis erroribus desiste-
 rent,

rent, omnibusque in integrum restitutis, ne amplius a caesare, imperio & christianorum vniuersitate discederent: alioquin nil sese praetermissurum esse, quod ad rite administrandam christiani imperatoris, supremique sanctioris coetus tutoris provinciam pertineat. Euulgatae sunt illae litterae *in der umstaendl. Relation von der Reform. der Stadt Reutlingen* p. 203. sq. quam anno clolcccxvii. 8. excudit IOANN. GEORG. FVSINGIUS, & conscripsisse BEGERVS, syndicus vrbis Reutlingensis, perhibetur ab illustri IO. IAC. MOSERO *in dem teutsch. Staatsrecht* P. XLI. p. 469.

- c) Horrendis criminibus, quae doctores pontificii ciuitatibus obiecere, fieri vix aliter potuit, quam vt imperator aduersus istas ira valde exacueretur. Qua propter, vt ante iam vidimus, & SLEIDANVS loco mox citando luculentius testatur, significauit illis; *quandoquidem in religione diuersam a reliquis omnibus opinionem profiteantur, & grauissimum illum errorem de sacramento eucharistiae probent, statuas etiam e templis eiecerint, & missam abrogauerint, & collegia caesarum atque regum liberalitate olim extructa subuerterint, & varias quoque sectas foucant, inque vulgus per Germaniam disseminent, editis libellis, qui passim circumferantur: idcirco ab ipsis denuo se postulare, vt ad sanitatem redeant, & priscam religionem recipiant, alioquin non se praetermissurum esse, quod sui muneris ratio postulet.* Ad haec Argentoratenles legati, ex his enim IACOBVS STVRMIVS tam sui senatus, quam sociorum nomine, causam apud caesarem & principes orabat SLEIDANO teste l. VII. p. 199. sese purgaturi ab iis, quae in se temere & malitiose conficta erant, criminibus, simulque, quo confessio eo rectius defendi, & famae laesae consuli posset, rogaturi exemplum confutationis responderunt: *in confutatione multa recitari secus, quam ipsorum habeat scriptum: atrocibus etiam verbis quaedam*
- G
- exagi-

exagitari, quae sane non reprehensionem modo, sed & animadversionem mereantur; verum ea sibi non recte tribui: suis enim in ciuitatibus nihil eiusmodi fieri, neque fore cuiquam impune, si quidem eo licentiae quis progredetur: cum ergo bene sibi conscius sint, & vero causa sit grauis & scriptum bene longum, neque responderi possit, nisi primum ad suos referant: idcirco petere primum, ut exemplum sibi communicetur, deinde, ne fides habeatur huic criminationi prius, quam ipsorum audita sit atque cognita purgatio: ceteris in rebus nihil non se facturos ipsius causa. Renuit autem caesar, ciuitatibus confutationis dare exemplum, causam interserens: & Saxoniae principi grauib; de causis hoc denegatum, & omnem de fide disputationem esse prohibitam. Adiecit, si conciliationi studeant, & cum ecclesia redire velint in gratiam, non recusare se, quo minus repetatur semel atque iterum confutationis recitatio: mandare autem, ut idem doctrinae genus, quod reliqui omnes principes ac ordines, profiteantur, nisi enim a sua proteruita desistant, acturum se de consilio pontificis & aliorum regum, ut se deceat. Quibus cognitis illi ipsi legati, quum adessent omnes ordines, in mandatis se habere dixerunt: ut, quod ad suam forte confessionem obiiceretur, eius exemplum peterent domumque mitterent: hoc autem fieri, sua quidem opinione, non amplioris causa disputationis; verum, si forte diuersae partis viri docti suum scriptum secus, quam oportet, interpretarentur, aut, si quod ipsis crimen offerretur, ut in promptu esset, quod responderi posset & excusari: cum autem ex recitatione confutationis intelligant, quantum quidem eius retineri potuerit audiendo, suam confessionem alio trahi, praeter suam suiue magistratus mentem atque sententiam, secus etiam explicari, quam ipsa verba loquuntur: deinde, quoniam horrenda quaedam enumerentur, quae minime omnium sibi possint adscribi, quod antea quoque dixerint:

runt: idcirco rursus petere & obsecrare, ut confutationis exemplum sibi detur, quo dilui possint obiecta: cum etiam ad suae confessionis exitum orarint caesarem, ut dissidium hoc religionis legitimo Germaniae concilio disceptari velit, & interea pax communis per imperium fiat securitasque praestetur, tum omnia caesaris caussa se facturos esse. Sed nec sic iratum caesaris animum ciuitates delinire potuerunt, ut precum eas redderet compotes. Interim vero publicata est formula recessus imperii posterior, ubi ipse imperator haec omnia copiose enarrat. Inter LVTHERI scripta relatus ille est tomo XVI. p. 1924. sq. ed. cit. Praeterea vide IOANNEM SLEIDANVM lib. VII. p. 198. sq. GEORG. CAELESTINVM tom. III. p. 95. 96. RVDOLPH. HOSPINIANVM p. 165. & SALIGIVM p. 402. IOANNEM tamen EHINGERVM, reipublicae Memmingensis legatum, finitis comitiis, quum non amplius adessent reliquarum ciuitatum legati, clam & inscio imperatore, precibus fortassis pretioque, confutationis exemplum impetrasse, idque Argentoratum misisse, ex legati illius relatione quadam manuscripta intellexit, primusque obseruauit summe ven. IO. GE. SCHELHORNIVS *a. litt. l. c. p. 354. & Memm. Ref. Hist. p. 171.* Quo non solum factum est, ut in defendenda confessione sua vestigia confutationis strenue curateque sequi potuerint, sed concipitur etiam, quo iure *praefat. confess. tetrapolitanae* adfirmari potuit: *in apologia optima fide confutatorum verba & argumenta adducta esse.* Generatim pontificiis sectam ZWINGLI, quaeque eidem animum addixerant, quatuor ciuitates maxime exosas fuisse, non abnuis COCHLAEVS l. c. maxime quod negarent veritatem corporis & sanguinis Christi in coena, missamque prorsus abolerent, & demolirentur altaria, ciboria, imagines sacras, & alia ecclesiae ornamenta.

d) Quid sit, quo excitatas se senserunt quatuor ciuitates ad conscribendam apologiam, eamque vna cum confessione in

lucem emittendam, iam cum per se patet, tum vero haec praefationis perspicue testantur verba: *Ne nos tam impiae criminationi tacendo fidem facere, & diris istorum (confutatorum) calumniis Christi veritatem, quam profitemur, prodebre quisquam existimaret, visum est, illam confessionem nostram in publicum edere, adiuncta eius apologia, quam nostris ecclesiasticis parare nuper mandauimus. Nam religio erat, saluificam Christi doctrinam nobis singulari adeo dei bonitate communicatam tantis blasphemis non adserere, & ferre nos, horrendis adeo, sed aequae falsis criminibus notatos, publicum offendiculum constitui.* Inter ecclesiasticos illos, quibus ciuitates mandasse se memorant, vt apologiam pararent, iterum MARTINVM BVCERVM principem locum tenuisse, omniumque maximam curam & laborem impendisse, inde redditur veri maxime simile, quod in manuscripta quadam epistola THOMAE GASNERO dicata auctorem apologiae sese disertis verbis profitetur. In pertractandis rebus eum auctores tenuerunt ordinem, quem sibi in confessione, & aduersarii in confutatione praescripserunt. Viginti enim illa & tria capita singula percurrunt, & ingenue proferunt, & quibus pontificii doctores ciuitatum sententiam labefactare, & quibus suam munire sunt ausi rationibus, probraque ab illis in has iactata: deinde vero ea omnia studiose diluunt, lucemque confessionis suae capitibus, & traditae in illis doctrinae, adfundunt maiorem. Singula igitur capita duas partes complectuntur, quarum priore aduersariorum obiectiones recensentur, posteriore autem responsio ciuitatum subiicitur. Opera mea haud fore, vt male collocetur, concipio spem, si, quanta fieri poterit breuitate, capitis XVI. & XVIII. eorumque, quae ibi disputata sunt, adferam exempla, illustrandae confessioni ipsi haud parum inseruitura. In priore capite reprehenderunt praesulis romani adseclae, quod neque eius virtutis, quae est omnium sacramentorum communis, quaque

quaque morbi animi nostri sanantur, gratia adfertur, meritumque CHRISTI in vsum conuertitur; neque etiam illius ciuitates meminerint, quae cuilibet illorum sacramentorum, quae coetus pontifici subiectus sibi proprio ausu constituit, est propria. Ad ea ciuitates hac ratione responderunt, vt prius, quae sentirent, de fictitiis quinque sacramentis edissererent, deinde ad reliquorum virtutem quod adtinet, id facile largirentur, gratiae meritique diuini seruatoris nostri iisdem nos participes reddi, modo intelligeretur, quemadmodum & D. Petrus interpretatus est, cum baptismo, pronunciauit, nos saluos reddi. Id enim oportere operationi CHRISTI fideique, nec actui externo, aut symbolis & verbo aliter adscribi, nisi quatenus per vtrumque animus ad fidem excite-
tur atque infligetur, detque dominus verbo suo incrementum. Vehementer autem falli aduersarios suos, si censeant, saltem eiusmodi dicendi formulis vtantur, quibus sibi populus persuadeat, simulac fiat verba institutionis pronunciata, & actus externus suspiciatur, gratiam statim impetrari, quodcumque in eorum animis CHRISTVS operetur. In capite decimo octauo oppositi scripti auctoribus id valde mouit stomachum, quod in confessione ciuitatum de sacris epulis germana sententia tectis atque obscuris verbis sit proposita, quum tamen in propatulo sit ex colloquio Bernae habito, ex controuersis cum LVTHERI sectatoribus gestis, denique ex colloquio Marpurgensi, ciuitatum sacerdotes cum senatu populoque veram & substantialem veri corporis & sanguinis CHRISTI praesentiam non admittere, etsi id simulauerint, potius vero maximis criminibus in sanctissimum istud sacramentum commissis reos esse. Contra ea vero ciuitates sese summa religione obstringunt, esse a se nihil celatum, & veram sanctioris sui coetus doctrinam praestantissimorum patrum rei latis gnarorum sententiis expressam. Non abnuunt, mini-
strorum

Atororum suorum quosdam disputationi Bernensi interfuisse, & calculum adiecisse ventilatis ibi thesibus, sed in iisdem thesibus inficiantur vel vllam fuisse, quae praesentiae CHRISTI verae & perceptioni in sacra coena repugnauerit. Quamuis enim quarta substantialem & corporalem corporis & sanguinis domini in pane praesentiam pronuntiauerit dogma esse *ἀγρᾶρον*, tamen, monent, vulgari sensu vocem corporalis de localitate sumi, seu de modo essendi dimenso. Atqui hanc, quod nimirum CHRISTVS pani aut vino non sit inclusus, circumscriptusque aliquo spatio, ministrorum suorum sententiam & doctrinam semper fuisse; quum nobis scriptura CHRISTVM tanquam verum hominem repraesentet, qui omnia humanae nostrae naturae adtributa, excepto solo peccato, suscepit, & semper etiam post resurrectionem retinuit, vti quidem Hipponensis praesul *ad Dardanum* vere, & consentientibus scriptorum caelesti luce collustratorum testimoniis, scripsit. Pari modo nolunt existimari, verbi diuini interpretes suos cum quoquam de amoris erga nos diuini sigillis habuisse haecenus certamen, contra ea adfirmant, libellis quos eum in finem scripserint, illis modo propositum fuisse, vt litigantium dissociatos animos, quos magis verbis quam re ipsa rati essent dissentire, conciliarent. Hinc crimina sibi temerario ausu adfecta maximopere detestantur, vt locus sibi monstretur, vbi sint patrata, & fide digni testes producantur, postulantes, atque in spem summam eriguntur, fore, vt huic suae postulationi nunquam possit ab aduersariis satisfieri. Iam accedunt protinus ad fidem suam ipsam vberius declarandam. Docent, duas res adesse in sacramento coenae, alteram terrestrem, alteram vero caelestem; illius quidem naturam non immutari, sed coniungi tamen cum ea verum proprium & naturale domini corpus, verumque proprium & naturalem eius sanguinem, modo naturae sacramenti conueniente, & nitente verbo diuino & operatione
 CHRISTI,

CHRISTI. Hinc monent intelligi, quando sacram coenam celebrent, non habere se nudum simplicemque panem. Porro adferunt, corpus suum sanguinemque CHRISTVM vere edendum bibendumque dare non quidem in cibum ventris, sed animae, quoniam istae res non nisi habeant spirituum naturam, nec nisi a spiritibus possint percipi; quo fieri etiam, ut animae esus & potus demum per translationem tribuatur. Quando autem sancti patres corpori CHRISTI quid adscripserint, quod in solum panem, nec item in CHRISTI corpus, omnis quippe passionis & mutationis expers, cadere possit, id propter sacramentalem hanc vnionem factum esse, haud secus ac de corpore nostro propter eius cum anima vnionem saepe numero soleant praedicari multa, quae sunt animae propria & vice versa. Praeterea statuunt, quum scripturae sit in more positum, ita loqui, quemadmodum in sacramentis esse fierique debeat, e. c. fieri, ut baptismus nomine-
tur lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti cet. & fractio panis communio corporis CHRISTI, calixque communio sanguinis CHRISTI, quamuis neque aqua animam per se regeneret, neque panis & calix per se veram CHRISTI communionem praebeant, & apud impios sacramentum & mysterium sacramenti separentur. Quo ipso aiunt patere, se actum hunc vti omnia, quibus animae nostrae salus efficitur, ad CHRISTVM, cuius sacerdotes solummodo ministri sunt, & CHRISTVM ipsum eiusque communionem ad solos eius discipulos, quibus nec aliis huncce actum mandauit, donaque sua promisit, referre. Interim autem non negant fieri posse, ut ii, qui iam sunt eius discipuli & fide praediti, adeo indigne accedant, ut nihilominus salutaris cibi euadant rei, Corinthiorum exemplo. Ex eo vero, quod, quae anima adprehendit, huiusmodi communio Christi sit, ut euadamus caro de carne eius, & os de osse eius, effici autumant, ut corporis sanguinisque CHRISTI fructus aliquis in corpora quoque redundet, eaque iam mori cessent

cessent & perpetua vita fruantur. Quamobrem cum IRENAEO CYRILLO & HILARIO vere statui posse, corpora quoque nostra pasci, CHRISTVM in nobis naturaliter & corporaliter habitare, & eius corpus pani & nostris corporibus suo quidem modo praesens esse. Quae insuper adduntur, ea spectant ad romanensium quasdam obiectiones a ciuitatibus diligenter discussas. In his praecipuae sunt, quod quatuor ciuitates idem cum BERENGARIO sentiant; at vero huius error olim sit in multis conciliis damnatus: deinde vero, quod in verbis institutionis vocabulum *est per significat* interpretentur. Ad priorem obiectionem ita respondent; si concilia de BERENGARIO eiusque doctrina legitime & ad normam sacrae scripturae decreuerint, non dubitare sese, quin ea secum consentiant, eadem enim regula & se fidem suam metiri; sin autem minus, ea concilia ad se nihil pertinere; quid? quod neque aduersariis suis, neque sibi ipsis, certo constare, quales BERENGARIUS & eius hostes fuerint, etiamsi de his & nominatim HILDEBRANDO, GREGORII VII. nomine inter praefules romanos famosissimo, minus honorifice sit memoriae proditum. Contra alteram obiectionem sese auctoritate AVGVSTINI tuentur, qui libro contra *Adimantum* eandem ingressus est vocabulum *est* explicandi rationem. Breuiorem capitis huius XVIII. prout in apologia ciuitatum enarratur, exhibent summam AMBROSIVS WOLFIVS *loc. memor.* p. 5. & HOSPINANVS *histor. sacr.* P. II. p. 301.

His nunc editiones confessionis & apologiae tetrapoltanae subiuncturo ante omnia monendum est, partim vernaculo, partim romano sermone, excusas eas esse: posteriores autem sola confessione absolui, nec item adiectam esse apologiam, quae nunquam videtur latine esse exarata; quum contra confessio utroque sermone exhibita sit casari, atque adeo utroque etiam in publicam lucem emissa. Adgredior itaque primum editiones germanicas, quae & confessionem & apologiam complectuntur, recensere. Irina
anno

anno MDXXXI. die XXII. mensis Sextilis ex officina Ioannis Schweinitzeri Argentorati prodiit hac inscriptione : *Bekandtnuß der vier Frey vnd Reichs-Staett, Strasburg, Costanz, Memmingen, vnd Lindau, in deren sie Keyß. Maiestaet vff dem Reichstag zu Augspurg im XXX. Iahr gehalten, ihres glaubens vnd fürhabens, der Religion halb, Rechenschafft gethan haben. Schrifftliche Beschirmung vnd verthedigung derselbigen bekantnuß gegen der Confutation vnd Widerlegung, so den Gesandten der vier Staetten vff bemeldtem Reichstage öffentlich fürgelesen, vnd hie getrewlich einbracht ist.* Secunda anno MDLXXVIII. a Theodosio Rihelio itidem Argentorati, inscio magistratu & reliquis tribus ciuitatibus, est typis descripta. Vide de ea responsum Argentoratensis ecclesiae ministrorum apud PAPPVM p. 472. sq. Suppressam illam esse opinatur cel. SCHELHORNIVS *amoen. litter. t. VI. p. 382.* & diserte profitetur IOANNES PAPPVS *epistola ad D. Ioann. Marbachium* scripta, inter *Marbachiorum epistolas* a IOANNE FECHTIO editas P. V. ep. 8. p. 614. sq. ita tamen, vt quaedam eius exempla elapsa sint. Tertia Neostadii in Palatinatu anno MDLXXX. Matthaei Harnischii prelum reliquit. Qui eam procurauit, zwinglianae sententiae eum fuisse patronum, ex praemissa praefatione luculenter cognosci potest. Postquam enim monuisset, in noua hac editione Schweinitzerianum exemplar omni fide & de verbo esse expressum, tres quatuorue adfert rationes, quambrem ciuitatum confessio christianae ciuitatis conspectui denuo subiiciatur. Primo ait, eam esse liberam publicamque religionis confessionem, quam haud deceat latere in oculo. Addit, communi omnium ciuitatum deliberatione, & praesertim Argentoratensis vrbis tribuum omnium adprobatione praeuia, eam esse praesentatam, postea defensam, nec unquam de eius immutatione, suppressione, aut abrogatione, cogitatum. Tum patres Bergenses in celeberrimo suo & magnifico

gnifico scripto bis iudicat eam anathematis fulmine percussisse, reiecisse & damnasse, quo fieri, ut fas sit & aequum, tetrapolitanam confessionem cuiuslibet hominis christiani examini submitti. Denique censet, reliquis omnibus, puris licet, confessionibus duplici inprimis ratione palmam eam praeripere. Scilicet primo, quod pontifex romanus & ad seclae in neminem odium vehementius susceperint & insultauerint, quam in hanc confessionem eiusque confessores. Deinde, quod doctrinae capita absque omni fuce ubique aperte & vere sint tradita, & praecipue, quae ad coenam domini pertinent, verbis egregiis, claris, perspicuis, solatii plenis, veluti librae adpensis, desumptisque ex sacris paginis antiquisque ac probae notae patribus proposita, secus ac in Augustana principum confessione, ubi, teste ipsa apologiae praefatione, nimium sit pontificiis concessum, & de missa perinde ac de sacra coena adeo obscure expositum, ut secundis curis saepius oportuerit emendari, repeti ac illustrari, ne quando transubstantiationis, aliaque, quibus pontificii oblectantur, commenta inde exsculperent. De hac editione speciatim quoque nonnulla adnotavit cel. SCHELHORNIVS *amoen. litter.* t. VII. p. 294. & *in der Memm. Reform. Hist.* p. 178. Quarta Biponti anno MDCIII. in usum narrationis Bipontinae contra agenda Argentoratensis ecclesiae est procurata. CHR. AVG. SALIGIVS *in der Hist. der Augsp. conf.* tom. I. p. 398. not. (u) praeter laudatas aliam adhuc commemorat, nec loco nec anno, quo typorum formas exercuit, distinctam. Tandem sola confessio sine apologia inter opera quoque LUTHERI locum occupavit, translata ex exemplo latino in vernaculum sermonem tom. XX. p. 1966-2008. edit. Halensis. Romana veste induta primum comparuit Argentorati anno MDXXXI. impressore Georgio Vlrichero Andlano. In fronte ea hanc inscriptionem gerit: *Confessio Religionis Christianae, Sacratissimo Imperatori Carolo V. Caesari Augusto in*
Comi-

Comitiis Augustae Anno MDXXX. per Legatos Ciuitatum, Argentorati, Constantiae, Memmingae, & Lindaviae exhibita. In inferiori paginae parte haecce seruatoris nostri sunt adscripta verba: *Si quis voluerit voluntati eius obtemperare, is cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. Ioh. VII.* Rarissimam hanc editionem iudicat esse ven. SCHELHORNIVS l. c. Postea a THEODORO BEZA *harmoniae confessionum fidei, orthodoxarum & Reformatarum, quae in praecipuis quibusque Europae regnis, nationibus & prouinciis sacram Euangelii doctrinam pure profitentur, quae primum Geneuae anno MDLXXXI. 4. iterum MDCXII. & tertio MDCLIII. ibidem auctior prodiit & inscripta est: Corpus & syntagma confessionum fidei, quae in diuersis regnis & nationibus ecclesiarum nomine fuerunt authentice editae, in celeberrimis conuentibus exhibitae, publicaue auctoritate comprobatae cet. est adiecta.* Quemnam occupet in isto opere locum, indicant IOANNES FABRICIVS *hist. biblioth. P. III. p. 375.* & SALIGIVS tom. I. p. 384. Adiunge summe ven. WALCHIVM *introd. in libr. symb. p. 47.* & KOECHERVUM *biblioth. theol. symb. & catech. itemque liturg. p. 319. sq.* Ex istarum omnium editionum numero priores binae solae, quae Argentorati anno MDXXXI. sunt adornatae, iussu auctoritate atque consensu quatuor ciuitatum sunt publici iuris factae. Has ipsas binas editiones SALIGIVS, manifesto errore captus, pro vna habet eademque l. c. p. 398. Generatim de editionibus tetrapolitanae confessionis & apologiae praeter scriptores passim adlegatos conferas, qui academiae nostrae permagnam conciliat dignitatem, quemque summum meum patronum veneror, IAC. GVIL. FEVERLINVM *biblioth. symb. euang. luth. p. 141.*

VII.

Post comitia Augustae habita tetrapolitana confessio vsa est minus, quam antea, prospera fortuna. Et enim, quum quatuor ciuitates anno MDXXXI. a ceteris ordinibus protestantibus Schmalcaldiae ad foederis societatem sunt admissae, a) copiosius luculentiusque, id est, confessioni Augustanae congruenter eandem explicuerunt, sicque sensum eius pristinum zwinglianumque commutauerunt cum eo, qui a placitis LVTHERI proxime aberat. b) Lindauiensis certe ciuitas iam hoc tempore documenta dedit, cum Heluetiis horumque doctrina nihil sibi amplius esse communitatis. c)

- a) Tetrapolitanam confessionem occasionem dedisse schismati inter quatuor ciuitates & Augustanae confessioni adscriptos orto probe obseruauit VAL. ERN. LOESCHERVS *hist. motuum* tom. I. c. 7. §. 22. p. 193. Durauit hoc schisma ad conuentum vsque Schmalcaldiae celebratum, vbi tandem feliciter est sublatum. Quod quomodo factum sit, est, quod breui narratione prosequar. Comitiorum Augustanorum recessus formula quum sese valde premi sentirent protestantes, consultum duxerunt esse, vt foedus constituerent repellendae omnis vis causa, si qua forte sibi ob religionem inferretur. Eo consilio sub finem anni MDXXX. Schmalcaldiae conuenerunt, ibidemque foederis formulam conceperunt, quam FRIDERICVS HORTLEDERVS *in den Handlungen vnd Aufschreiben von den Ursachen des teutschen Kriegs* lib. VIII. cap. 7. p. 1498. & tomus XVI. *der saemtl. Schrift. Luth.* p. 2142. exhibent. Ex quatuor ciuitatibus soli Argentoratenses legatum suum ibi habebant, reliquae vero, praetereaue paucae aliae, a legato Vlmensi, qui causam earum haud dubie

bie fulceperat agendam, de iis, quae gesta sunt, reddebantur certiores, id quod luculenter ostendit celeb. SCHELHORNIUS *am. litt.* tom. VI. p. 358. & *in der Memm. Ref. Hist.* p. 158. Principes quidem comites & vrbes nonnullae formulae illi confestim subscripserunt, at ex his aliae, quas inter quatuor illae quoque sunt, ita receperunt, vt ad suos referrent, & intra sextam hebdomadem diserte nunciarent, quid ipsis factu optimum videretur. Quo praeterlapso tempore Ulma, Constantia, Reutlinga, Memminga, Lindauia, Biberacum & Isna communi nomine ad electorem Saxoniae anno MDXXXI. die veneris post festum purificationis Mariae litteras dederunt, iisque suam ad formulam foederis accessionem significarunt. Primus haec litteras publicae luci exposuit SCHELHORNIUS *lib. locis que cit.* Interim vero exeunte Martio mense anni trigesimi primi iterum iidem illi ordines protestantes Schmalcaldiam adierunt, vbi tandem alia, eaque vera & germana, foederis ad sexennium facti formula die lunae post diem dominicum inuocauit est publicata, qua quatuor ciuitatum singulae sunt comprehensae, eique subiuncta earum nomina. Extat eadem apud HORTLEDERVM p. 1500. & tom. XVI. *der Schrift. Luth.* p. 2170. Legas de vtroque hoc conuentu Schmalcaldico IOANNEM SLEIDANVM lib. VII. p. 204. VIII. p. 210. SECKENDORFIVM lib. II. §. LXXVIII. add. p. 206. lib. III. & add. §. I. p. 1. sq. §. III. & add. p. 10. sq. HOSPINIIVM P. II. p. 205. LVCAM OSIANDRVM *hist. eccles.* cent. 16. p. 197. & SALIGIVM tom. I. p. 402.

- b) *Anno superiori (1531.) verba sunt SLEIDANI lib. VIII. p. 226. Smalcaldiae conuenerat inter protestantes, & cum Argentinenfes ac Sueviae ciuitates aliquot dogma suum de coena domini propositum in comitiis Augustae, copiosius tunc explicassent, recepta fuit a Saxonis ipforum interpretatio.*
Planus

Planius rem explicant annales ciuitatis Lindauensis, quibus haec verba relata legimus ad a. 1531. *Als der Churfurst zu Sachsen alle Pundts Verwandten der Euangel. Religion auf 29. Martii beschrieben, haben die 4. Statt Strasburg, Lindau, Costanz, Memmingen ihr Glaubens-Articul, die sie zuuor bey Keyserl. Mai. zu Augspurg vbergeben, aniezo etwas deutlicher vnd ausfuhrlicher gestellt vnd vbergeben, darauf wird ihr confession als Gottes Wortt gemaess auch angenommen, welche hernacher d. 22. Augusti diss Jahr in offentlichem Druck auskommen.* Argumenta, quibus probatur, luculentior & copiosior confessionis ciuitatum expositionem in conuentu Schinalcaldico Augustanae confessioni saxonicaeque doctrinae fuisse adcommodatam, ciuitatesque, relicto pristino errore, LVTHERI sententiam amplexas esse, prolixè adduxerunt *die Strasburg. Kirchenordnung* p. 28. IOANNES PAPPVS *in der Widerlegung des Zweybruck. Berichts wider die Strasburg. Kirchenordn.* p. 484. sq. f. reuer. SCHELHORNIVS *am. litter.* tom. VI. p. 360. sq. *Memm. Ref. Hist.* p. 187. SALIGIVS tom. I. p. 402. Adde OSIANDRVM l. c. p. 200. & LEONH. HVTTERVM *concordia conc.* cap. 56. p. 375. Tanti ea sunt momenti, vt rem omnem plane conficiant. Commode certe ciuitates poterant iusque habebant, postquam iuissent in meliorem sententiam, pristinum confessionis suae zwinglianumque in lutheranum sensum inflectendi, quum ambigua confessio esset, & ad LVTHERI aequè bene pertrahi posset, quam ad ZWINGLIJ partes, vt supra obseruatum. Factum hac ratione est, vt elector Saxoniae & socii & potuerint, & vere confessionem tetrapolitanam verbo diuino consentaneam esse iudicauerint, saluoque foedere passi sint in eadem manere ciuitates. Ita enim capienda esse existimo supra recitata annalium Lindauensium verba. MARTINVS quidem BVCERVS in litteris autographis ad fratres symmystas ecclesiae Constantiensis & Lindauensis postridie circumcisionis anni

1535.

1535. datis refert, saxonicos iam in Augustanis comitiis confessionem Argentinensem recepisse, quum tamen id in conuentu demum Schmalcaldico perhibeant factum esse laudati annales. Sed horum illius fidei merito duco esse praeferendam, quia sunt rerum gestarum testes publici, & omnino in comitiis saxonici ab omni cum ciuitatibus facienda coniunctione, nedum ab adprobatione confessionis earum paullo fuerunt alieniores. Itaque BVCERVM opinio fefellerit necesse est. Quod si cui tamen id minus placet, & adsumere velit, quum sub finem comitiorum, electore iam absente, Argentoratenses teste SECKENDORFIO lib. II. §. LXXVII. p. 119. quique idem commemorat, GEORG. GROSCHIO *in der Vertheidig. der Luth. Kirche wider die Arnold. Ketzerhist.* p. 301. legatos saxonicos vehementer rogassent, vt foedere copularentur, hos illorum confessionem adprobauisse, praeuia forte aliqua confessionis explicatione vberiore, nolim valde repugnare. Saltem inuenimus, legatos electoris Argentinensium precibus ea lege adnuisse, si vellent Augustanae confessioni subscribere, quam vero tum nondum receperunt, eius rei copia a proceribus suis ipsis nondum facta. Mirum profecto non est, eos, qui zwingliantarum partium sunt, studio illarum augendarum ductos, inficias ire, Schmalcaldiae quatuor ciuitates pristinum suum de s. coena dogma repudiasse. Principem facile locum inter eos tenet HOSPINIANVS *lib. cit.* qui P. II. p. 207. nobis vult persuaderi, in priori sententia adhuc fuisse quatuor ciuitatum singulas, quodque elector secum eas foedere iunxerit, ZWINGLIJ vero adleclas non item, eius rei causam fuisse, quod aduersus hos captus fuerit quadam praeiudicata opinione, tanquam eadem docerent & sentirent cum Anabaptistis pro nudo tantum signo tesseraque societatis coenam habentibus: alioquin eum zwingliantarum consortium vitaturum minime fuisse. At vero haec frustra dici ex eo coniicimus, quod LVTHERVS consilio aliquo

aliquo electori dato de dissentientibus in articulo de sacra coena ad foedus recipiendis tomo XVI. *der Schrift Lutheri* p. 624. amicitiam cum Argentoratensibus aliisque dissentientibus ciuitatibus redintegrandam maxime dissuaserit, nisi in omnibus capitibus cum electore consentirent. Cui quin elector Schmalcaldiae morem gesserit, vix dubitare fas est, necesseque ideo, vt credamus, ciuitates ita exposuisse sententiam vt palam fuerit, nihil inter eandem & eam, quam elector focique profiterentur, amplius discriminis interesse. ZWINGLIUM vero & sectatores quod HOSPINIANVS existimat cum electore & LUTHERO idem sensisse, dubito an facile quisquam ei rei adhibiturus sit fidem. Quid plura? ABRAHAMVS ipse SCVLTVS *annal. ad annum 1532.* p. 171. fatetur, Argentinenses (atque adeo ceteros quoque) in conuentu Schmalcaldico dogma suum vberius, hoc est, *lutheranice* explicasse. Neque vero repugnat, apologiam confessionis demum post conuentum Schmalcaldicum esse euulgatam, quae in capite de sacra coena adhuc quamdam habet ambiguitatem, ideoque facile alicui posset iniici scrupulus, num Schmalealdiae ciuitates ingenue egerint, nec potius consensum cum LUTHERO ore prae se tulerint, quum mente aliter sentirent. Ambiguitatis enim illius culpa non in ciuitates transferenda est, sed solum BV-CERVUM, apologiae praecipuum auctorem, qui pacis nimio plus erat cupidus, volebatque vt confessionem, sic quoque apologiam ita adornatam esse, vt zwingliani perinde ac lutherani dogmatis studiosi haud aegre eam possent admittere, & tali ratione amice secum inuicem conspirarent. Quod suum consilium BVCERVS ipse haud obscure prodidit, dum in litteris autographis ad THOMAM GASNERVM exaratis fundamento vnionis apologiam a se superstructam esse adfirmat. Non tamen spernenda sunt, quae IO. PAPPVVS hac de re p. 277. 376. disputat. Compara celeb. IO. GE. SCHELHORNIVM *in der M. Ref. Hist.* p. 173.

c) Non

c) Non omnes quidem vrbis Lindauensis ciues sese confestim ab Heluetiorum commercio abstinuerunt, eorumque placita sunt auersati, solet enim saepe numero imperitum vulgus prisca moris esse tenacius; sed maxima tamen pars & rei publicae procures. Cuius rei maxime illustria in patriae vrbis annalibus exempla reperimus. Haud ita multo post conuentum Schmalcaldicum habita in vrbe est populi concio, propterea quod nonnulli in capitibus religionis cum Tigurinis & Bernatibus propius vellent coniungi, quorum autem voluntati auspiciis consulum OSWALDI KRAELII & IOANNIS BODMERI plurimi ciuium refragati sunt, neque adeo res potuit effici. Fere sub idem tempus Conradus quidam Straefflinus ob id maxime crimen est carceris poena adfectus, quod quum exsequiae ducerentur alicuius ciuis, contumeliose & multis indignantibus criminatus esset, bonum efferri ciuem, namque paucorum aliorum exemplo eum Heluetium aut esse aut fieri voluisse. Ceterum ad coniunctionem ciuitatis Lindauensis cum electore Saxoniae & sociis in isto conuentu felicibus auspiciis effectam quod adtinet, inde sibi suo quodam iure BVCERVS multa vindicat, siquidem anno MDXXX. reimensus iter Coburgum ad LVTHERVVM susceptum Lindauiam venit, animosque ciuium ad concordiam rite praeparauit. Vide, quibus id ipse BVCERVS testatur, litteras ad *D. Vrb. Rbegium* scriptas apud ALB. MEN. VERPOORTENIVM comm. histor. de *Mart. Bucero* p. 187. sqq. & adde IO. IAC. HOTTINGERVVM in *der Helu. Kircheng.* P. III. c. VI. p. 660.

VIII.

ANNO proxime subsequente trigesimo & secundo quatuor ciuitates in conuentu Swinfurti habito confessionem & apologiam Augustanam receperunt, eidemque subscripserunt a). Quo facto, quum in eadem vrbe de pace facienda consilia agitentur, non ab electore solum

& sociis, verum etiam a caesaris internunciis quatuor ciuitates imperii ordines confessioni & apologiae principum addicti foedereque cum illis copulati sunt habitae quin pacis ipsius quoque, quae Norimbergae demum eodem anno constituta est, & a qua omnes zwingliani fueri exclusi, sunt iura consequutae *b*). Hinc Saxoniae elector sociique eius omnes ciuitatem inprimis Lindauensem numquam non foederis fideique sociam pacisque Norimbergensis pactio- num iudicarunt participem, & fortiter tuiti sunt, quum aliquando & caesar & pontificis adseclae ob religionem eidem varias creare vellent molestias *c*).

- a*) Testes huius rei nobis sunt MARTINI BVCERI & WOLFG. FABR. CAPITONIS litterae anno MDXXXVII. d. XVIII. Ian. ad LVTHERVUM datae apud PAPPVM *lib. cit.* p. 51. Verba earum infra recitabuntur. Ex eiusdem BVCERI litteris aliis multis idem luculenter patet. Exempli causa ipsa eius verba adducam ex epistola patrio sermone ad ciuitates quasdam superioris germaniae euangelicas exarata Augustae d. XIII. Aprilis anni 1536. quae, quantum ego quidem sciam, nondum est impressa. Haec scilicet sunt eius verba: *wir haben uns zu Schweinfurt frey verniemat lassen, dass wir die Sachs. conuession vnd Apolaiigi der vnsern gantz gemess in grund vnd also vor Abgschrifftlich vnd recht christlich sein Erkenen, vnd so velle die ler Belanget, (dan den Brauch halben Anders bey uns gehalten wirt) sich Angenemer haben wellen.* Vlmenses vero anno MDXXXVI mense sept. ad Lindauenses inter alia hac de re hunc in modum scripserunt: *Nun wissen wir vnns wass deshalben zu Schweinfurt gehandelt, wie vnns das auch von euch nit zweifelt, woll zuerinnern, vnnnd furnemblich dass dise sachen durch zuthun Gottes vnnnd dem staetten trib zu verainbarung vnnnd dohin lanng, das von vnnserrm taill zuver miege angenomen, dass wir der Leer halb, mit dem Churfürsten*

fürsten zu Sachsen, vnnnd den anndern Ir Churf. G. mitver-
wanten fursten vnnnd stennenden ain muetig warn, do wir vnns
auch erpotten, Inn disen puncten, wie Inn allen anndern vnns
der Confession Ro. Kay. Mt. vff dem reichstag zu Augspurg
ubergeben, zu vnnderscreiben, vnnnd derselben der Leer halb
mit zu gehellen. Praeter rationem itaque GOTTL. WERN-
DORFIVS diss. de conf. tetrap. p. 23. id ipsum, quod Swinfurti
deinum quatuor ciuitates Augustanae confessioni subscripse-
rint, in dubitationem adduxit, quique id statuerent, com-
missi erroris immerito postulauit *historiam aug. conf.* p. 157.
& HVTTERVM *conc. conc.* Namque, quod ille arbitretur,
potius iam in conuentu Schmalcaldico subscriptum esse, an-
tequam ciuitates in foedus reciperentur, scriptoris, cui fidem
haberi fas est, ea de re habemus nullum testimonium, nec ne-
cesse etiam fuit, vt tunc statim subscriberent, modo consen-
sum suum cum LVTHERO iisque, qui cum eo faciebant, rite
declararent, eundemque luculenter comprobarent. In omnia
vero alia & hic abeunt eorum, qui zwinglianam sententiam
lutheranae praeoptant, plerique, quos magna copia adduxe-
runt LOESCHERVS *hist. motuum* C. VIII. §. VII. p. 207. sq. &
SALIGIVS tom. I. p. 408. n. g) Adscribi his possunt ZWINGE-
RVS *exeges. euchar.* p. 255. sqq. & IO. IAC. HOTTINGERVS *loc.*
saepius excit. P. III. c. 6. p. 520. 660. Cogitata eorum, quae
SALIGIVS quoque l. c. in vniam summam collegit, huc fere
redeunt; ciuitates Augustanae quidem confessioni & apolo-
giae, sed quatenus ea sit emendata, subscripsisse, huius enim
priora exempla prope abfuisse a pontificiorum de μετουσιώ-
σει dogmate. Additam vero ab iisdem ciuitatibus eam esse
legem, vt potestas sibi esset non tetrapolitanam solum suam
confessionem, quaeque in ea exposita est, doctrinam retinen-
di, verum etiam Augustanae confessionis sententiam huius sen-
su metiendi. Atque hoc cum a saxonice sit ciuitatibus haud
aegre concessum, ab illis harum confessionem suae emenda-

tae esse consentaneam habitam adprobatam acceptamque. In refutandis istis otium mihi fecerunt, qui eo labore praeclare defuncti sunt IOANNES PAPPVVS p. 14. 25. 59. 239. 253. 277 376. IO. BOTSACCVS *reformat. pseudo Aug.* p. 120. sqq. *solida hist. Aug. conf. contra Wolfium* p. 200. & SALIGIVS p. 409. Cum his coniungas, qui transubstantiationis maculam Augustanae confessioni & apologiae temere adpersam eluerunt, quique simul de exemplis Augustanae confessionis eorumque diuersitate egerunt, & supra iam honorifice sunt nominati. Id modo mihi relictum esse sentio, vt fontes indicem, vnde manarunt istae erroneae opiniones, & non nihil de iis animaduertam. Illi fontes praecipue sunt quaedam epistola BVCERI, quam dedit ad BONIFACIVM WOLFHARDTVM, Augustanorum sacrorum ministrum graecoque nomine dictum LYCOSTHE-
NEM. Huius epistolae verba recitat HOSPINIANVS *hist. sacr.* P. II. p. 215. deinde vero *Antipappi quarti*, cuius constat auctorem esse IOANNEM STVRMIVM, *pars prima* p. 14. Generatim de his notandum est, priuatorum hominum scripta, actis conuentus Swinfurtensis publicis, quibus horum nihil immo vero contraria relata legimus, longe postponenda esse. Speciatim autem prope apud omnes in confesso est, studio pacis constituendae BVCERVVM saepius hominibus temporibusque inservisse. Quum igitur LYCOSTHENES & collegae adhuc ZWINGLIVM sequerentur ducem, apud hos noluit videri BVCERVVS, quatuor ciuitates a priore sententia recessisse & adprobasse LVTHERI doctrinam. Bene enim vidit, fore, vt alioquin maxima culpa in se ipsum transferatur, sicque Augustani coetus ministrorum animi statim a se atque a suscepta vnione abalienentur. Iamiam enim erat a LYCOSTHENE leuitatis, inconstantiae, & nescio quorum criminum adcusatus. WOLFGANGVS certe MVSCVLVS LYCOSTHENIS collega sagaciter odoratus est, BVCERVVM haec, quae ad LYCOSTHENEM scripsit, simulasse, ideoque serio eum adhortatus est, vt vera tandem narraret.

narraret. Adeas MVSCVLI litteras ad BVCERVVM datas legendasque apud SCVLTETVM *annal.* ad a. 1531. p. 172. edit. Hardtiana. In contrariam plane sententiam anno 1537. CAPITO & BVCERVS ad LVTHERVVM his verbis scripserunt: *nostra & pleraeque aliae respublicae, quae Suinfurti vestrae confessioni & apologiae subscripserunt, sustinere non possunt, ut nunc demum convenisse nos fateamur, quia tunc omnibus ministris suis serio iniunxerunt, ne quis aliter doceret, quam in ea confessione & apologia vestra expressum est, idque nos hic certe fideliter studuimus. Idem factum est & in aliis Rebuspublicis. Hinc vellent isti de concordia nostra testationem orbi sic fieri, ne cui videretur, cum confessionem & apologiam publice receperint, verba dedisse, & in re tanti momenti non egisse sinceriter,* apud PAPPVM p. 51. Quod de BVCERO, dicendum quoque est de STVRMIO, quem itidem nemo fere nescit, fecisse nihil reliqui, quod ad auctoritatem dignitatemque confessioni tetrapolitanae conciliandam pertineret. Quamobrem multa finxit, quae si sub adcuratum examen vocentur, cum rei veritate pugnant manifeste. Testimonium est satis contentio illa, quae inter ipsum & IOANNEM PAPPVM magnis animorum motibus fuit, quamque prolixo commentario illustrarunt SALIGIVS t. I. p. 450. sqq. & IOANN. SCHMIDIVS *in den Iubel Predigten* p. 263. Plures nominantur a summe ven. IO. GE. WALCHIO *introd. in libr. symb.* p. 742. Adde *die Einleitung in die Relig. Streitigk. der Euang. Luth. Kirche* P. I. p. 168. Larga manu idem ille de puriore nostro coetu praeclare meritis vir scriptores suppeditat, qui STVRMIUM vitam laudes & merita praedicarunt, *histor. crit. lat. linguae* p. 700. Iungendus est IOANN. FECHTIVS *adpar. ad Marbachior. epist.* p. 176. Habemus ex ipsis coetus zwingliani doctoribus in nostras seu veritatis potius partes discedentes ABRAHAMVM SCVLTETVM *loc. antea adleg.* & cui SCVLTETVS fere verba praeiuit, IO. HENR. HOTTINGERVVM *hist. eccl. sec. XVI. tom. VIII.*

P. V. p. 168. *Suinfurti, inquit, anno 1532. Argentinenſes & aliquot præterea ciuitates Sueuicæ ut communi cum aliis proteſtantibus pace fruèrentur, confeſſioni Auguſtanae & apologiæ ſubſcripſerunt, abiecta non quidem publice ſed tacite confeſſione quatuor ciuitatum, & puriſſima de coena domini doctrina, quam antea fuerant profeſſi. Tulerunt hanc ſubſcriptionem indigniſſime tum Heluetii, tum per ſuperiorem Germaniam plerique, quippe qui exiſtimarunt, plus metum hoſtilis pontificiorum potentiae, quam veritatis ſtudio in hac Sueuorum & Argentinenſium cum ſaxoniciſ coniuñctione valuiſſe.*

b) Abunde haec omnia confirmantur iis, quae in pacificatione Swinfurtenſi geſta ſunt, & pace Norimbergenſi ipſa, quibus locus adſignatus eſt inter ſcripta LVTERI tom. XVI. p. 2182-2241. editionis, quam aliquoties iam laudaui, Halenſis. De vtraque copioſius exponunt SLEIDANVS lib. VIII. p. 222. ſqq. SECKENDORFIVS lib. III. §. VIII. & add. [I. 2. p. 19. ſqq. HO-SPINIANVS P. II. p. 211. SALIGIVS tom. I. p. 405. ſqq. & ſepa- ratim de pace Norimbergenſi IO. DAV, KOELERVS, beata qui- dem nobiſque acerbiffima morte nuper nobis ereptus, ſed cu- ius memoriam inſignia merita ad poſteritatem transmittent, diſſ. de *prima pace religioſa Norimb.* Altorfii MDCCXXXII. aliique, quos enuenerunt ALBERTVS PHILIPPVS FRICKIVS comment. *de perennitate pacis religioſae* Helmſtadii MDCCLV. Fuiſſe in hac pacificatione caeſaris internun- cios ALBERTVM curiae romanae purpuratum & praefulem Moguntinum, & LVDOVICVM Palatinum electorem omnes norunt, vti nec latet, nomine ciuitatis Lindanienſis ANTO- NIVM HVNDIVM paci ſubſcripſiſſe. Inter alias pacis iſtius hae fuerunt leges, ne elector Saxoniae & ſocii, quotquot confeſ- ſioni Auguſtanae & apologiae nomen dederint, ad futurum vsque commune chriſtianumque concilium aliquid innouarent, docerent, publicarent, aut quoquo modo euulgarent, prae- ter

ter ea, quae vero aequoque eius confessionis sensui congruerent: deinde, ne zwinglianis & anabaptistis doctrinae fideique causa iidem sese adiungerent, opitularentur, ullumue fauorem aut adiumentum praestarent, nisi retractato errore aut cum imperatore aliisque imperii ordinibus consensissent, aut accessissent principum Augustanae confessioni. Enim vero, ubi hoc fecerint, tum demum eos ista pace comprehendere. Anno MDXXXIII. pacto Cadanensi Norimbergensis pax electori Saxoniae omnibusque sociis est a FERDINANDO rege sollemniter confirmata, denuoque Anabaptistae & sacramentarii exclusi, quin decretum est, ut iuncta omnes opera iisdem resisterent, neque eos ullo modo in terris suis tolerarent. Impressam legimus & hanc transactionem tom. XVI. d. *Schrift. Luth.* p. 2241. & apud alios, quorum notitiam suppeditat index documentorum tomo illi praefixus, quem alias etiam, ubi aliquem tomo cito, eundem in finem consulas velim. Summam eius recenset SECKENDORF. l. III. §. XXVI. p. 74. sqq. adde SLEIDANVM l. VIII. p. 243. & SCHELHORNIVM in *der Ref. Hist. von Memming.* p. 193. sq. Quae omnia eum in finem adduxi, ut inde pateret, deposito sacramentariorum errore, quatuor ciuitates ab omni zwinglianorum consortio, quod ad religionem pertinet, sese praestitisse immunes, Augustanae confessionis & apologiae doctrinae animum addixisse, numeroque sociorum huius confessionis & a caesare, internunciis fratreque FERDINANDO, & ab electore Saxoniae suisque habitas esse. Quanam hoc tempore tetrapolitana confessio fortuna fuerit usa, paucis dispiciendum est, atque ex iis, quae dicta sunt, facili opera potest diiudicari. Non reperimus, ea confessione esse quatuor ciuitates pacis legibus interdictas. Retinere itaque iure eam potuerunt, & re vera retinuerunt, quod, quae infra commemorabuntur, abunde docebunt. Sed tamen, quum nullam inter pactiones pacis confessionis ciuitatum mentionem iniici videmus, potius vero partium ex protesta-

testantibus paciscentium instituta, sententia & doctrina limitibus dogmatum, quae Augustana confessione & apologia continentur, sunt circumscripta, consequens est, ciuitates confessionem suam eo sensu oportuisse accipere, qualem, qui confessioni Augustanae & apologiae a principio nomina dederunt, voluerunt eidem subesse. Ex iis itaque, quae disputati, diiudicari oportet, quae LEONH. HVTTERVS *concord. concord. p. 375.* in hanc sententiam scripsit: *felicibus plane auspiciis, confessio Augustana siue principum, a. 32. coepit, & quidem sola, esse confessio Argentinenſium. Hinc in omnibus subsequentibus comitiis, conuentibus, colloquiis, nunquam amplius ciuitatum, sed solam Augustanam confessionem, pro sua agnouerunt & vrſerunt.* Per placent, quae ex rei veritate differit SALIGIVS tom. I. p. 411. quocum meretur conferri IO. PAPPVS p. 254.

- c) Factum hoc praecipue est anno ſeculi decimi ſexti XXXIII. Secundo die mensis Iulii magistratus adhortatus est cum coenobii virginum principem dominam, tum vero eius sacerdotes, vt a celebrando missae ritu abſtinerent, quoniam ille ſummo numini maxime exoſus eſſet & detestabilis. Morem illi ſtatim geſſerunt, deſiitque ita ſacrificium illud peragi. Id autem quum multos eorum, qui parent romano antiftiti, offendiſſet, occaſionem inde captarunt praeter alia crimina transgreſſionis legum pacis Norimbergensis apud caesarem FERDINANDVMQVE regem, camerae item iudicem & adſeſſores iniuſte ciuitatem adcuſandi. Quo faeto, quum horum acerbiffima indignatio adeo concitata eſſet, vt ad poenam ſat grauem eam urbem depoſcerent, interpellarunt IOANNES FRIDERICVS elector ſaxoniae, PHILIPPVS Haſſiae Landgrauius, quorum nomina maxima, quibus ſibi puriorem noſtrum coetum demeriti ſunt, beneficia ſempiternae hominum memoriae conſecrabit, omnesque denique foederis Schmalcaldici focii Francofurti tunc anno MDXXXVI. congregati. Strenue hi Lindauiam

dauiam vt foederis doctrinaeque sociam defenderunt, supplicaruntque, ne iniquius quid de ea statueretur, quum non secus eidem, ac illis ipsis, sint Norimbergensis pacis iura atque immunitates concessae, nihilque admissum, quo pacis illius leges iure existimari possent violatae. Huius rei testes sunt locupletes monimenta illa, quae patriae vrbis tabulario adseruantur. Nos inde possumus documentum capere perfectissimae Lindauiensium cum iis, qui temporis serie numquam interrupta cum LVTHERO fecerant, in rebus diuinis consensionis. Alioquin enim ope illorum, qui veritatis laudabili studio capti ZWINGLI adseclas cum ipsi per se auersabantur, tum vero ad id obstringebantur pacis Norimbergensis conditionibus, fuissent dubio omni procul destituti.

VIII.

SEQVVTVS est anno MDXXXVI. conuentus Vitebergensis, vbi concordia inter eos, qui partium erant lutheranarum, & zwinglianarum in quibusdam superioris germaniae ciuitatibus antea fuerant, est ad liquidum perducta; verbi diuini ministris substantialem veramque praesentiam corporis & sanguinis domini nostri a piis aeque ac ab impiis participandi, seque iuxta confessionem & apologiam principum in omnibus articulis sentire & docere velle, vtrumque professis a). Lindauiensis ciuitas, quum e suis ministris conuentui interfuisset nemo, consensum suum per litteras declarauit b).

a) Antecesserunt conuentum concordiamque Vitebergensem varia instituta, consilia conuentusque, quibus ad illam est via parata. Longum esset vel breuiter de singulis commentari, quam in rem adeas historiae, quae de sacramentis habita certamina enarrat, scriptores diligentissime more suo laudatos a

summe ven. WALCHIO in dem Vorbericht zu dem XX. Tb. d.
Schrift. Luth. p. 14. & in der Einleitung in die Relig. Streitigk.
aufs. der Luth. Kirche tom. III. p. 159. sqq. & tomum XVII.
d. Schrift. Luth. vbi iunctim omnia recensentur. Non ta-
 men possum, quin de aliquibus saltem, quae propius ad in-
 stituti rationes spectant, paucis exponam. Anno MDXXXIII.
 Augustani coetus ministri miserunt ad LVTHERVUM litteras,
 quas scripsit Bucerus, quibusque se ab ipso verbis modo, neu-
 tiquam re ipsa professi sunt dissentire. Subscripserunt praeter
 alios quosdam & ii, qui in quatuor ciuitatibus verbum diuinum
 adnuntiabant, vti nos docent Argentoratensium litterae ad
 LVTHERVUM anno MDXXXV. d. XVIII. Augusti datae tom.
 XVII. d. *Schr. Luth.* p. 2512. Ipsae Augustanorum litterae
 extant cit. tomo p. 2469. Conf. FRICKIVM in dem *deutsch.*
Seckend. p. 1498. & SALIGIVM tom. I. p. 414. 421. Idem,
 qui Augustae verbi diuini tunc erant praecones, anno MDXXXV.
 luci publicae exposuerunt scriptum: *Ain kurzer einfeltiger*
Bericht vom hailigen Sacrament des Leibs vnd Bluts vnsers
Herren Iesu Christi, auch von christlichem hinlegen des spans,
der sich bey der Lere dises hochwürdigens sacraments gehalten
hatt. Item zehen Haupt Artickel christlicher Lehre wider
yetzschwebende irrtumb; durch die Prediger vnd diener des
hailigen Euangelii zu Augspurg, gedruckt daselbst durch Phi-
lippen Vlbart MDXXXV. Dedicarunt librum magistratui
 & coetui christianorum Augustano, vbi inter alia BVCERI
 conciones de coena Augustae habitas laudant tuenturque,
 quae ipsi in catechismo suo de s. coena scripserunt. Prolixe
 etiam adducunt ministrorum verbi diuini Argentoratensium
 de sanctissimo sacramento relationem ex horum contra Ana-
 baptistas Monasterienses edito libro desumptam: vbi isti testan-
 tur, postquam inde a quinquennio LVTHERI veram sententiam,
 quodque localem nullam inclusionem aut simile quid statue-
 ret, perspexissent, nullam amplius sententiarum discrepan-
 tiam

tiam se animaduvertere posse, veramque sese profiteri praesentiam. Nec secus sentire plerosque, qui in liberis imperii vrbibus Sueuicis & Rheno adiacentibus sanctum christi domini nostri euangelium purum erroribus pontificiis adnuntient. De controuersia, quae hoc anno de sacramento Augustae inter sacerdotes fuit, & quomodo ea ansam praeberit concordiae Vitebergensi v. FRICKIVM *in dem deutsch. Seckend.* p. 1492. sq. & SALIGIVM t. I. p. 417. Anno MDXXXIII. decembri mense MARTINI BVCERI maxime opera Constantiae est conuentus institutus, eo consilio, vt cum Heluetii & Sueui inter se, tum cum Luthero coniungerentur, conueniretque de ratione, quomodo id posset effici. Ex Sueuis praeter ipsos Constantienses & Argentoratenses aderant Augustanae, Ulmenfis, Memmingensis, Lindauiensis, Campodunensis, & Isnensis ecclesiarum ministri, consensum suum praebentibus Eslingensibus & Biberacensibus. Adiunxerunt se ex magistratu Constantiensi THOMAS BLAVERVS, & ex Memmingensi EBERHARDVS ZANGMEISTERVS consules. Decretum fuit ab his, a BVCERO apud LVTHERVUM rem eo adducendam esse, vt is pateretur eos sentire ac docere de sacra coena, quemadmodum Argentinensium libro, quo Monasterienses Anabaptistas perstrinxerunt, & quo BVCERVS insultibus ROBERTI praefulis Abrincensis obuiam iuit, scripto sit expositum. Posterius istud scriptum inter opera BVCERI locum suum obtinuit *tomo Anglic.* p. 613. Vtriusque vero argumentum summam sunt complexi LVDOVICVS LAVATHERVS *histor. de orig. & progr. controu. sacr.* p. 57. RVDOLPHVS HOSPINIANVS p. 226. *hist. Aug. conf. aduersus Wolsium.* Legendi praeterea IOANN. PAPPVS *in der Widerleg. des Zweybruck. Berichts* p. 33. & SALIGIVS t. I. p. 416. Heluetii, quamuis inuitati essent, non tamen aduenerunt, partim aduersa valetudine, partim aeris tempestatisque iniuria prohibiti. Tigurini autem aliquod miserunt scriptum, quo vera ipsorum de sacris

epulis sententia tradebatur, ZWINGLI, vt creditu facile est, placitis vbiq̃ue adtemperata, factaque est BVCERO potestas, aut in publicam illud emittendi lucem, aut LVTHERO suisque eo consilio ostendendi, vt iste fundamenti loco poneret, si quidem vellet coire societatem. Subiunxerunt huic scriptio- ni nomina sua LEO IVDAE, HENRICVS BVLLINGERVS, HENRI- CVS ENGELHARTVS, CONRADVS PELLICANVS, THEODORVS BIBLIANDER, BEATVS GERVNGVS, RVDOLPHVS TVRNISENIVS, NICOLAVS ZENDERVS, ERASMVS FABRITIVS Tigurini, Basileen- sis, Sangallensis & Scaphusiani sanctioris coetus scholarumque doctores. Bernates subscribere e re sua non esse duxerunt. Sueuos, postquam Constantiae legissent scriptum, litteris ad Heluetios datis d. XXI. dec. adsensum comprobasse narrant LAVATHERVS l. c. p. 67. AMBROSIVS WOLFIVS *in der hist. der Augsp. Conf.* p. 8. IOANNES IEZLERVS *de diuturnitate belli eucharist.* p. 110. ABRAH. SCVLTTETVS *annal. euang. renou.* ad a. 1534. p. 197. MICH. PHIL. BEVTHERS *in dem Bericht von der Strassb. Kirchenordnung* p. II. 52. & IO. IAC. HOTTINGE- RVS *in der Heluet. Kircheng.* l. VI. p. 688. Refragantur autem, confutantque eorum sententiam CHRISTOPH. WILH. a VALLO seu potius, vt refertur *in der fortgesetzten Sammlung von a. und n. theol. Sachen auf das Jahr 1733.* p. 907. L. WALL- PYRGERS *in der histor. consignat. der arten des sacr. Str.* sect. III. p. 89. & Darmstadiensis theologi *in der special Widerlegung der Hessen Cassel. Wechselschriften* p. 322. Add. SALIGIVS p. 415. Vel propterea historiae huius conuentus copiosius descri- bendae immorandum duxi diutius, quum, quae laudati scri- tores scripta de eo reliquerunt, non nisi pauca sint. Quae vero ego commemoravi desumpta maximam partem sunt ex BVCERI aliquibus litteris manu scriptis. Alteris inscriptum est: *Herrn Martin Butzers Schreiben und Erinnerliche Weg- weysung an die Oberlaendische Evangelische Statt sub dato Augspurg 14. Aprilis 1536.* alterae vero eodem anno sermone verna-

vernaculo datae sunt ad THOMAM GASNERVM. Progredior ad alium conuentum, qui Schmalcaldiae anno MDXXXV. est celebratus. In eo quid de sueuicis illis ciuitatibus, quae prius inter ZWINGLIJ socios nomen professae fuerant, actum sit, discimus ex Vlinensium litteris mense sept. a. MDXXXVI. ad Lindauientes datis, quarum haec inter alia sunt verba : *die stenndt christenlicher Verwantnis haben vff dem nechsten tag zu Schmalkalden gegen frembden Potentatten hell vnd frey selbst bekannt, dass der Lehr halb vnnder vns kain Irrung, dass wir vns auch in der appologi derselben gleichmessig vnd steiff gehalten, vnd further zu halten gedachten. Vff wollichs auch die new confoederation vnd Buntnus dester furderlicher nach hinweg genomem Zweifell eruollgt, vnd furgangen ist.* Id ipsum prope iisdem verbis Constantiensium plures litterae, quas ad magistratum Lindauientem exararunt, confirmant. De ipso conuentu copiose disserunt SECKENDORFVS l. III. §. XXXV. & add. p. 98. sqq. §. XXXVIII. sq. p. 104. sq. & SALIGIVS t. I. p. 418. Ad ipsum denique conuentum Vitebergensem concordiamque quod adtinet, ea quidem omnino haud erat opus, quum superioris germaniae ciuitates, quotquot quidem antea errori, quem dicunt, sacramentario implicitae fuerant, cum electore Saxone sociisque, atque adeo cum LVTHERO, dudum idem sentirent, hisque consensum suum adeo luculenter comprobassent, vt ea de re nullum vtrinque remaneret dubium. Sed quum nihilominus esset suspicio, vtriusque partis sacerdotes, si non ipsis sententiis, saltem verbis adhuc a se inuicem paullulum discrepare, conducere iudicabatur ad remouendam illam suspensionem, vt illi ipsi coram colloquerentur, suumque sibi inuicem consensum redderent testatiorem. Non alia certe de causa, quam quod animorum ampliorem coniunctionem supernacaneam futuram esse censerent, Constantiensis rei publicae proceres alieni initio a concordia Vitebergensi fuerunt, nec mi-

nus Lindauenses. Quod illi, quibus hi calculum adiciebant, ipsi LVTHERO his verbis sunt testificati: wir bettent nit geachtet, das ainicher fernerer Vergleichung von nöten gewesen ware, diewil hieuor vff dem Richstag zu Augspurg vnser Gnädister Her der Churfurst zu Sachsen vnd seiner Chur. G. Mitverwante auch wier vnd andre stett der Kay. Mt. confessionen vbergeben, die ain anderen in der leer nit vngleich befunden sind, vnd vff folgende Handlung zu Schwinfurt die stend als verglichen geachtet worden, vnd furnemlich, diewil by uns bishar ichts, das demselben, so wier hieuor bekent, zuowider gelert ist, vnd vor dem vnser prediger fur sich selbs vnd vs vnseren beuelhenn sich berurtes spans weder durch offen schriften noch sunst beladen, besunder das volck mit hoechstem frys von allem Zanck vff die ainsältigen Wort des Herrn vnd rechte frucht des Nachtmals gewysen habent &c. Paucis vero interiectis: nun haben wir in vnser confession der K. Mt. vbergeben klar vnd lutter anzaigt, was bey uns berurter vnd anderer puncten halben gelert, vnd sonderlich, dass vom Nachtmal Christi, wie in der confession ausgedruckt, dem Volck allain das so nutzet, vnd von Christo gemaint ist, furtragen, vnd von andern disputationen abgemant werde, von vnsern predigern, vnd so vil vnser Verstand erreichen mag, auch uns gehalten haben, das ist alles nach lengs in der Ausgangnen Apologi begriffen. An welcher confession vnd Apologi E. W. als wir nie anderst vernomen, kain mysfalln noch mangell gehappt, so haben auch weder wir noch vnser predigern yemandts gschrifften angesochten, besunder uns alwegen ainfeltiger leer vnd aller ainigkait gflissen, wie wir dan hoffen, dass E. W. vnserer Kirchen halb anders nit furkomen sey. Non omnino tetrapolitana confessio, liceat haec vel obiter notare, aut LVTHERO aut eius adseclis poterat displicere, quod reclusae sententiae haberet speciem. Neque etiam inue-

inuenimus, ex his quemquam oratione vel scripto in eam inuectum esse, quamuis interim ad opinionem ZWINGLIi ciuitates abiisse satis constaret, & ideo praesertim, non vero, quod alia eaque manifestum errorem prae se ferente fidei formula vterentur, e numero sociorum electoris Saxoniae sunt inde a celebratis comitiis exemptae, donec, quum melius sentirent, paullo post in eundem rursus adscriberentur. Cui-libet tamen facile est perspectu, more suo sese turpiter traduxisse Bipontini scripti haud semel memorati auctorem, quum ab ipso LVTHERO tetrapolitanam confessionum omnium purissimam perfectissimamque esse habitam adseuerauit p. 70. 328. Ad quas enim probationis causa prouocauit LVTHERI litteras ad Argentoratenses theologos scriptas, mihi quidem nullae innotuerunt, quibus de tetrapolitana confessione magnifice adeo senserit, praeterquam quod aliquando data ad BVCERVM die Nicol. a. MDXXXVII. epist. tom. XVII. *Opp. Luth.* p. 2598. edit. Hal. his inter alia vtatur verbis: *Ich habe lengstens deutsch vnd endlich herausgeschriben, dass mir das lateinische Bekenntnis der Schweitzer nicht so gefalle, als das deutsche der Städte sonderlich vom sacrament des Altars. Das vbrige gefalt mir zur zeit ganz wol.* Fac vero designari hic confessionem quatuor ciuitatum, quod nondum mihi videtur ad liquidum perductum esse, tum sane non omnibus, sed vni saltem eam manifestum est LVTHERVVM anteponere. Euangelicis item principibus tetrapolitanam confessionem & apologiam non prorsus improbatam fuisse docet BVCERVS *axiomat. apolog. aduersus Nicol. Amsdorfium* prop. 77. *tomo Anglic.* p. 636. Hoc vero ad conuentum Schmalcaldicum & subsequuta tempora referendum maxime esse, redditur ex dictis veri simile. Conf. PEZELIVM *in der Erzehlung vom Sacram. Streit* p. 25. AMBROS. WOLFIVM *in der Hist. der Augspurg. conf.* p. 6. 14. sq. BEVTHERVVM *in dem Zweybruck. Bericht* p. 317. & PAPPVM *in der Widerlegung des Zweybr. Berichts* p. 317.

317. Haec obseruandi occasionem prae buerunt paullo ante laudatae Constantiensium litterae, quarum ne quis aut sinistro capiatur sensu, aut ad sentiendum quid inducatur, quod veritati est contrarium, moneri haec visum est. Paullisper itaque digressus ad rem propositum reuertor. Conuentus Vitebergensis & initae concordiae historia formulaque iis monumentis est consignata, quae partim exhibent *solida historia Aug. conf. contra Wolfium* p. 266. sq. & b. ELIAS FRICKIUS *in dem verdeutsch. Seckendorf.* p. 1490. sq. 1525. sq. partim vero ornant tom. XVII. *opp. Luth.* p. 2509-2565. Indice documentorum huius tomi sollertissime recensentur, apud quos ista monumenta amplius sunt obuia. Praeter haec legisse forte poenitebit neminem b. LOESCHERVM *hist. motuum* P. I. cap. 2. p. 221. sq. SALIGIVM tom. I. p. 420. sq. aliosque, quos manu haud parca suppeditat LOESCHERVS l. c.

- b) Vnicam si excipias Lindauiam, ex reliquarum ciuitatum singulis Vitebergae adfuerunt diuinae voluntatis interpretes, a solis autem Argentoratensibus WOLFG. FABRICIO CAPITONE & MARTINO BVCERO & Memmingensi GERVASIO SCHOLASTICO est subscriptum formulae concordiae. Constantiensi contra legato IOANNI ZWICKIO a proceribus suis variis de causis potestas subscribendi non est facta. Docent id LAVATHERVS p. 67. FRICKIUS p. 1536. 1544. IO. IAC. HOTTINGERVS l. VI. p. 162. & SALIGIVS tom. I. p. 429. MARTINVS quidem BVCERVS vehementer cupiuit, vt Lindauienfes quoque THOMAM suum GASNERVM Vitebergam mitterent, sed quoniam eius opera vel paullisper vix poterant carere, IOANNI ZWICKIO partes demandarunt, de sua & ministrorum suorum sententia reddendi LVTHERVVM certiozem. Testantur litterae Lindauiensium prid. calend. Maii huius anni ad Constantienses missae, vbi *dieweil wir*, inquit, *nit sonder hochgelert ansehliche prediganten, vnd an denselben mangel, dass wir*
yetze

jetzt etlich Zeit heer nach meren geworben, und dann eben E. Ft. Doctor Iohann Zwicken zu schicken angesehen, so haben wir gedacht onnot und vergeblich sein, vnsern predicanten (dessen wir gar vbel gerathen moechten,) zu schicken, und dieweil E. F. hieuor durch vnsern lieben Burgermayster Hansen Bodmer, desgleichen egedachter Doctor Iohann Zwick durch vnsern predicanten gnugsam mündtlich, was wir gesynnet sind, nemlich das wir bey der christenlichen confession und Appologi offentlich im truck ausgangen beleiben, vns daruon, noch zu ainicher gleichhait der Ceremonien nit begeben, noch verpinden, sonder dem haylwertigen wort Gottes und Christenlicher freyhait, Iren freyen vneingefangnen Lauff bey vns lassen wollent, verstannden, so wollen wir wol darfur haben, so vnser gedacht, es werd ungezweifelt e gedachter D. Iohann Zwick solch vnser entschuldigung, und wess gemucts wir und vnser predicanten seyen, wol antzuzaignen wissen, das wir auch vnserstails genug sein achten. ZWICKIUS deinde Viteberga redux factus, quum omnia quae gesta erant, & maxime, quae conuenerant, conditiones diligenter enarrasset, subscribere iisdem nec Lindauenses dubitauerunt, modo noluerunt a tetrapolitana sua confessione & apologia recedere. Qua de re litteris die, qui in fastis calendaribus D. Stephano facer est, datis Argentoratenses certiores redditos rogauerunt, vt suis locis hoc ipsum nunciarent. Wir haben, inquiunt, bemelte gestelte Artickel sampt der declaration, so vns damit zukhomen, bissher auch mit sampt vnsern predicanten nach vnserm klainsugen Verstand erwegen, und auff dieselb declaration vermog derselbigen, so befinden und achten wir, solche Artickel auch glich wie E. St. und F. daruon an vns geschrieben hat, darum wir darauff solche Artickel vermog erwenter declaration, und in alweg vnser vorausgegangen confession und apologi unabgestanden, In namen Gottes auch annehmen und hiemit zu vnder-

derschreiben bewilliget. - - Solichs wolten E. St. und I. wir
 unsern in obgemeltem anmassen und zuschreiben nach langer
 nit verhalten, mit flyss fruntlich bittend, diser verzugs khein
 beschwerd zu nemen, sondern uns by ynen entschuldigt zu ha-
 ben, auch anderhalben, wo es not ist, zu entschuldigen.
 Darzu dise unser bewilligung wie obstat an die Ort, dahin
 es sein sol, anzeigen, und darynnen ires gutten Willens und
 besten Ansehens zu handeln. Leges, quibus recipere se articu-
 los seu concordiae formulam testantur, his verbis complexi
 sunt: Nachdem uns D. Hans die relation verlesen, und die
 mainung und verstand gestelter Artickel erklart hat, auch da-
 bey anzaigt, das dieselben In irem Verstand den voruber-
 gebnen Confessionen und Apologien nit sollen zuwider sein.
 Desglichen das angefangue Concordia, nit auff die oder an-
 dre Artickell, sonder auff gedachten confessionen und apolo-
 gien gestellt werden solle, und dise Artickel furnamlich dar-
 um gegeben werden, da ye ain taill dem andrn sein ler und
 haltung recht zu verston gebe. Das auch niemandt sol ge-
 zwungen werden, vff solche form der Worten bey den sinen
 zu leren, so mogend wir verfassite Artickel wol annemen und
 vnder schreiben. Adiecta his est vberior articulorum declara-
 tio eo fine instituta, vt constaret, quo sensu quemque acci-
 piant Lindauenses. Conformis ea maxime est LVTHERI sen-
 tentiae, quamobrem, vtque breuitati inseruiam, consulto
 eam praetermitto. Rescripserunt autem qui Argentinensis
 rei publicae gubernacula tunc tenuerunt, hunc in modum:
 Ewere beide schreiben, Ir vnns iezo der Wittenbergischen con-
 cordi halben vnsern lieben Herren Iesu Christi Nachtmal
 beruend, gethan, haben wir von ewerem Potten empfan-
 gen, verlesen hoeren, und seins Inhalts verstanden, und als
 wir eben einen vnserer Diener mit vnser und anderer vn-
 serer lieben und gueten freunden von den Oberlendischen
 Stetten Antwurten dieser sachen halb an Docter Luthern ab-
 gefertigt,

gefertigt, haben wir ein Zedl in vnser schreiben geschlossen, Ime Doctor Luthern darinnen zugeschriben, das Ir euch die Articul beruerter concordi Immassen wie wir vns auch gehalten, lassen, vnd vns gepetten haben, Ime sollichs zuzuschriben, &c. V. Capitonis & Bucerii litteras d. XX. & XXII. Iulii 1536. datas ad Lutherum apud FRICKIVM p. 1543. sq. & tom. XVII. Opp. Luth. p. 2567. sq. ex quarum posterioribus fere adparet, zwickivm Viteberga reducein Lindaviae quoque aliquamdiu commoratum esse, resque ibidem gestas ipsum narraffe, id quod bene iis conuenit, quae Lindavienses antea legimus commemorasse. Quatuor ciuitates & Lindaviensem inprimis ista adhuc tempestate tetrapolitanam confessionem eiusque apologiam complexas esse, partim ex iis, quae summe vener. SCHELHORNIVS *amoen. litter.* tom. VI. p. 364. sqq. & *in der Memm. Ref. Hist.* p. 198. obseruauit, partim vero ex iis, quae modo a me sunt adducta, constabit luculentissime. Immo vero prope conieceris, longe benigniorem fuisse eius fortunam, quam antea vnuquam, quum semel iterumque ciuitates pronunciasse videmus, in admittenda concordia ne vel latum vnguem se ab ea discedere velle. At huius rei causa posita in eo fuit, quod cogitarent, fore, vt ad ritus etiam concordia diffundatur. His enim quum longe aliis in coetibus suis vterentur, quam LUTHERVS iique, qui hunc continuo erant secuti, & mutari eos apud se cum christianorum libertati fraudi, tum vero sibi religioni esse ducerent, sactam tectamque quam maxime voluerunt esse confessionem suam, quippe cui ritus illi velut fundamento suo erant superstructi. Si quid iudico, haud obscure id adparet ex iis, quae supra descripsi ex aliquibus epistolis. Hanc ipsam etiam ob causam, quod metuerent, ne de caerimoniis quoque in societatem coiretur, Constantienses initio & conuentum & concordiam Vitebergensem maximopere detestati sunt, qua de re nobis fidem faciunt eorum-

dem quaedam litterae ad senatum Lindaniensem exaratae, ubi hunc metum suum haud dissimularunt. Adeas, quae de ritibus quatuor ciuitatum sacris elegantissime, vt consuevit, adnotauit cel. SCHELHORNIVS *lib. loc. cit.* Adde *scriptum Bipontinum* saepe memoratum p. 314. Obseruari praeterea hic tanquam opportuno loco oportet, praeter quatuor ciuitates alias nonnullas, praesertim Vlmam Augustamque, licet haud subscripserint tetrapolitanae confessioni, tamen eandem professas esse doctrinam, sequutasque idem in ritibus sacris institutum. Iam in colloquio Bernensi Augustani, Vlmenses & Isnenses praeter quatuor ciuitatum ministros adfuerunt, quorum nemo, vt acta testantur, impugnauit thesin quartam, nedum sententiam LVTHERI defendit. Conf. SLEIDANVM l. VI. p. 161. Vlmenses eodem, quo quatuor ciuitates, tempore, sententia mutata, in conuentu Schmalcaldico & Swinfurtenfi Saxonice sunt conciliati. Augustani diutius ab eorum societate fuere exclusi nactique verbi diuini ministros, qui confessioni tetrapolitanae & Heluetiorum bene cupiebant, donec & ipsi tandem demum anno MDXXXV. in conuentu Schmalcaldico ad electoris Saxoniae societatem se adplicarent, plurimumque conferrent ad concordiam Vitebergae sancitam. Diligentius cuncta ista sunt persequuti laudat. SCHELHORNIVS *am. litter. l. dict.* p. 356. sq. & CHRIST. AVG. SALIGIVS t. I. p. 414. 417. sq. 420. n. (o)

X.

POSTERO tempore his ita constitutis conuenienter se numquam non gesserunt Lindanienfes. In conuentu enim Schmalcaldico anno MDXXXVII. celebrato, ubi articuli illi, qui ab ista ciuitate nomen suum sunt sortiti, a foederis Schmalcaldici sociis recipiebantur; iuebanturque theologi Augustanae confessioni adhibere curas poste-

posteriores, eorum quoque adfuit legatus. a) Tetrapolitana vero confessio adhuc anno quadragesimo & tertio viguit. b)

a) IOANNES ille fuit BENSPERGIVS, vt testantur commentarii urbis publici. Arctior, quae Lindauiensibus hoc tempore cum LVTHERO intercessit, amicitia, nisi me omnia fallunt, inde elucet, quod ciuium multi litterarum causa Vitebergam commigrarent. Ex horum numero fuit inprimis IOANNES MARBACHIVS Argentinensium postea theologus, cuius est perualgatum nomen, quique Lindauio erat ortus. In LVTHERI fauorem illum sese maxime insinuasse narrat FECHTIVS *adpar. ad Marbach. epist. c. III.* MATTHIAE quoque ROTHIO stipendiis publicis instructo anno MDXXXVII. LVTHERVUS ipse testimonium dedit ordinationis manu sua propria scriptum.

b) Legato suo, quam comitiis Spirensibus iusserunt Lindauenses interesse, die ultimo Nouembris anni MDXLIII. haec dederunt in mandatis: *so man von der Religion etwas handeln wollte, solle sich vnser Gesandter nachfolgender Meynung von vnserwegen halten vnd erzeigen. Erstlich nachdem die Lehr in den christl. Confessionen vnd Apologien der Rom. Kays. Mt. vnserm allergn. Hrn. auf dem Reichstag zu Augspurg vbergeben begriffen in allen Artickeln eigentl. vnd gewisslich die Euangelisch Warheit ist, vnd von keinem Menschen mit heiliger Schrift oder einigen andern Grund der Warheit in Ewigkeit nicht abgetrieben werden mag, so soll billich darinnen kein Enderung oder Nachlass geschehen, noch daruon gewichen, sondern dabey vestiglich als der ewigbleibenden Gottes Warheit v. Christl. Lehr bestanden werden. Wurden aber die Haupt Puncten dieser ewig bleibenden Gottes Warheit v. christlicher Lehre in denselbigen Confessionen vnd Apologien begriffen von dem Gegentheil bekant vnd*

angenomen, (wie zu besorgen leider nicht geschehen werde) dann möcht man sich ohne Zweifel in aufferl. Ceremonien v. Kirch. Gebrauchen, ob es noth vnd gut seyn erfunden wurde, doch der h. Schrift vnser obbenannten Confessionen vnd Apologien auch Christenlicher Freyheit gemäss wohl zu vergleichen wissen: indem wir denn, so die Hauptlehre des Christenthums laut obangezeigter vbergebener confessionen vnd apologien allenthalben angenommen, in denselben aufferl. mitteln dingen denselb. confessionen vnd Apologien gemäss vnser theils nichts zu weigern wissen. So aber hierinnen als leider zu besorgen, kein Vergleichung gefunden werden mag, so soll vnser Gesandter dahin bedacht seyn, auch mit ganzem Ernst anhalten vnd darauf arbeiten, dass man uns bey vnserem christlichen Glauben bleiben, vnd iede Obrigkeit in ihren Gebieten walten vnd handlen lasse, das Christenli. h vnd recht gethon, mit h. Schrift zu erhalten, vnd gegen Gott dem Herrn verantworttlich seye: vnd wissen, das er von vnserwegen in nichts, das den obbenannten vnsern christlich. Confessionen vnd Apologien zuwider vnd entgegen seyn möchte, gar keineswegs bewilligen soll. Dann wiewohl uns Krieg Vnrub vnd Vneinigkeit an Leib vnd Guth hoechst beschwerlich, soll uns doch das alles so hart nicht erschrecken oder beschweren, dass wir darum von Gott dem Herrn vnserm Erlöser vnd Seeligmacher vnd seiner euangel. ewig bleibenden Wahrheit, die wir aus seinen gottl. Gnaden einmal erkannt, erlernt vnd angenommen, vnd ietzo so lange Zeit her geliebt, abweichen wollen. Confessionum & apologiarum quum in plurium numero iniiciatur hic mentio, perspectu facillimum est, praeter Augustanam, tetrapolitanam quoque innui confessionem, hancque tunc adhuc aliqua saltem auctoritate Lindaviae valuisse. Videndi de comitiis hisce Spirensibus, quos commemoravit SALIGIVS tom. I. p. 532. n. (a.) recessumque exhibent, quos tacitus haud praeteriit summe venerandus CHR. GVIL. FRANC. WALCHIVS in der deutsch. Reichshist. p. 534.

XI.

ATQVE haec in ciuitate Lindauensi tetrapolitanae confessionis fuerunt vltima fata. Neque enim post comitia Spirensia vllam eius factam fuisse mentionem in vllis comitiis, conuentibus atque scriptis deprehendimus, sed constanter potius Augustanae confessioni eiusque doctrinae ciuitas auimum addixit, idque data quauis occasione est ingenue professa. *a)* Testes sunt humillimae ciuitatis preces, quibus apud imperatorem libellum *interim* a se deprecata est, supplicauitque, vt Augustana sua confessio religioque pristina sibi integra & salua relinqueretur; *b)* confessio Virtembergica suo aliarumque ciuitatum nomine ad concilium Tridentinum anno MDLI. missa, & ad Augustanae confessionis normam exacte composita *c)*; denique subscriptio formulae concordiae anno MDLXXVII. data. *d)*

a) Argumenti hoc satis esse puto ad probandum, post comitia illa Spirae habita pristino loco suo atque dignitate tetrapolitanae confessionem Lindaviae penitus motam esse. Quod si causam tempusque, quo abrogata est, fas est adcuratius inquirere, & coniectura haec adsequi, videtur mihi THOMAS GASNERVS, quoad vixit, paullulum eius auctoritatem tuitus esse, quoniam cum BVCERO huiusque collegis sanctam semper coluerat amicitiam, atque vel hoc nomine ab interitu confessionem vindicare, ducebat suarum partium esse: deinde vero, quoniam pristini moris esse saepe numero solemus obseruantiores, & recedere ab eodem inuiti. Postea vero, quam GASNERVS mortalitatis legem subiisset, & eos, qui in locum eius successi fuere, vel Vitebergae vel benigniore alia fortuna cum LVTHERO arctior amicitia coniunxisset, in quibus MATTHIAS ROTHIVS germanus LVTHERI discipulus & sententiae eius strenuus

strenuus vindex postremum locum haud tenuit, sine dubio accidit, vt tetrapolitana confessio traderetur obliuioni, dignitatemque amitteret. Non me fugiunt, quae contra ea narrat BEVTHERVVS *scripto Bipontino* p. 253. Sed eorum falsitatem quiniſ ipse facile intelligit, & diligenter praeterea discussa sunt a PAPPO p. 513. Quamobrem non est, quod iis immorer recensendis. Auctoritate tamen BEVTHERI impulsus haud dubie sunt, vt in eandem sententiam irent PEZELIVS p. 159. & GERDESIVS *scrin. antiquar.* tom. II. P. I. p. 515.

- b) Ter ciuitas Lindauensis apud caesarem formulam interimisticam est a se deprecata. Vt comprobentur, quae supra statui, de sola Augustana confessione sermonem institui, ex harum supplicationum altera ipsa ciuitatis verba adscribam: *weil dann wir das Interim, so weit daselbig vnser Christlichen Religion, vnd Augspurgischer Confession zueendtgegen ist, ohne Verletzung Gottes Eheren, vnnnd vnser gewissens ie nit annemen koenden, so schreyen, ruffen, pitten, vnd flehen wir zu E. Roem. Key. Mt. vnsern allergnedigsten einigen Rechten Herrn, vnd von Gott gegebner Obrigkeit, allerunterthenigst, vnd demutigst, sie wollen vnſs E. Kay. Mt. demutigste, arme, gehorsambste Vnterthanen bey sollicher obangezeigten Religion vnd Augspurgischen Confession allergnedigst bleiben lassen, vnd derhalben kein Vngnad oder ander Beschwerung gegen vnſ furnehmen, sondern vnſ bey sollicher vnser waren christlichen Religion, als ein christlicher milter Keyser, Ampt vnnnd Lebenman Christi, allergnedigst handthaben, beschutzen vnd beschurmen.* Ablegati fuerunt ad imperatorem IOANNES NAGELIVS, HIERONYMVS PAPPVS & IACOBVS FEVRSTEINIVS, quibus mandatum erat, vt ad litteras, quibus imperator *sphingen* illam, vt dicebat MELANCHTHON, *Augustanam* ciuitati volebat obtrudere, responderent his verbis: *Dieweil der Glaub ein Gab Gottes vnd frey seyn solle, vnd das Gericht der Seelen ia niemandt andern, denn allein Gott vnd seinem Wortt zuſtat,*

zustat, und wir aus Leer des h. Euangelii, welches wir bis-
anhero nach Laut und Inhalt vnser Augspurg. confession bey
uns rein predigen und lernen lassen, sollichen Glauben erlernt,
und vnser Religion fur die Recht war Christl. Religion hal-
ten, und aber das Interim mit sollicher vnserer Religion nit
stymbt - so koenden und wissen wir mit Gott und gutem Ge-
wissen sollich interim nicht annehmen. De principum Augu-
stana confessione his verbis dici, ex eo persuasum mihi est, quod
alioquin ciuitates, quando ad alios praesertim, de tetrapolita-
na sua verba faciunt, eam ab illa adcuratius solent di-
stinguere, & praeterea, si intelligenda esset tetrapolitana
confessio, omnino etiam meminisse oportebat Augustanae
principum, quae illam in quatuor ciuitatibus auctoritate dig-
nitateque si non superabat, certe aequabat. Taceo, impe-
ratorem in ciuitatem Lindauensem ira magis accensum fuisse,
si adhuc ad tetrapolitanam confessionem prouocasset, quip-
pe quam acerbioris odio habebat, quam Augustanam. Si-
mitem loquendi rationem Argentoratenses adhibuerunt in
statuto suo municipali, quod anno MDXXXVIII. posuerunt,
vbi *aug. nostrae confessionis* nomine vtram designarint, disce-
ptatum diu in vtramque partem fuit, donec pro Augustana
sententiam dixit capitulum Thomanum anno MDLXXV.
Conferendi sunt, quos supra de capituli Thomani decreto
legendos commendavi scriptores, & adponendus IOANN. STVR-
MIVS *Antipapp.* 4. P. I. p. 19. qui in contrariam quidem sen-
tentiam pronunciat. Quin ipso illo anno MDXLVIII. edito
quodam libello, simplici iterum ratione *nostram Augustanam*
confessionem doctrinae normam proposuerunt, quod itidem
modo de tetrapolitana, modo de Aug. confessione, vt quis-
que alterutrius amore ducebatur, sunt interpretati. Vide
AMBROSIVM WOLFIVM p. 146. sqq. IOANN. STVRMIVM *Antipapp.*
I. p. 30. 82. *Antipapp.* II. p. 155. 158. IOANN. PAPPVM p. 190.
qui de Augustana principum confessione dici, argumentis sa-

ne non contemnendis comprobavit, denique SALIGIVM t. L
p. 454.

- b) Anno MDLI. quum concilium Tridēti habendum nouiter indictum esset, voluit imperator, vt imperii ordines protestantes quoque eo conuenirent, fideique suae rationem redderent. Quamobrem, ne quid desiderari in se pateretur CHRISTOPHORVS dux Virtembergicus, a IOANNE BRENTIO adornari iussit fidei formulam concilio tradendam & Virtembergicae confessionis nomine insignitam. Adprobarunt eam Argentoratenses, quumque id Lindaiensibus significassent, etiam isti, missis ad illos die XXI. Octob. illius anni litteris, calculum suum adiecerunt, & precati sunt, vt Argentoratenses in concilio suos legatos & verbi diuini ministros ipsorum quoque agere iuberent causam, & praebitum confessioni adfensum denuntiare. Amplius e sueuicis ciuitatibus subscripserunt Eslinga, Reutlinga, Rauenspurgum & Biberacum, quarum omnium patrocinium iidem illi Argentoratenses susceperunt. A legatis itaque Virtembergiae ducis, IOANNE THEODORICO a PLIENINGEN & IO. HENR. HOECKLING a STEINECK ICTo, subsequuto demum anno MDLII. d. XXIII. Ianuarii, qui solis erat, in priuato patrum concilii in domo pontificii legati congregatorum confessu est Virtembergica confessio tradita. Argentoratensium & reliquarum ciuitatum nomine in concilio adfuerunt IOANNES SLEIDANVS & e sacro ordine IOANNES MARBACHIUS, quem his Argentoratensis rei publicae procures instruxerunt mandatis: *vt nostro aliarumque ciuitatum, a quibus in hoc negotio speciale mandatum habemus, nomine Tridēti vna cum aliis Augustanae confessionis statuum theologis compareat, nostrae fidei ac reliquorum nostrorum theologorum doctrinae confessionem in praedicto tridentino coetu exhibeat, & cum sacrae scripturae testimoniis, si res exegerit, tueatur, rationes & argumenta ex sacris litteris adducat, ac in id, quod pium & verbo dei consentaneum fuerit,*
con-

consentiat. Leguntur apud PAPPVM p. 196. MARBACHIO adiunctus fuit CHRISTOPHORVS SOLLIVS. In ista confessione tetrapolitanae non solum occurrit mentio nulla, verum etiam ea est ad amissim Augustanae confessionis curate composita. Quod, qui capita eius perlustrauerit, erit ignotum nemini. Praeterea exinde id satis constare potest, quod in terra Virtembergica LVTHERI & Augustanae confessionis doctrina numquam non obtinuit; IOANNES item BRENTIVS & MARBACHIVS causae lutheranae strenui assiduique fuerunt patroni, denique Virtembergica a theologis terrarum saxonicarum, & horum vicissim confessio est ab Argentoratensibus comprobata. Pluribus haec omnia edisserit summe venerabilis celeberrimusque Tubingensium cancellarius CHRIST. MATTH. PFAFFIVS comment. *de actis scriptisque publicis ecclesiae Wirtembergicae* p. 24. sqq. Iplis his actis inseruit *syntagma eorum, quae nomine illustriss. principis ac domini D. Christoph. ducis Wirtemberg. cet. in synodo Tridentina acta sunt edente Huldrycho Encaustio* (quo nomine IOANN. BRENTIVM sese adpellasse, argumentis Vir Magnificus ostendit sat grauibz *praefat. actis praefixa*) p. 132. sqq. Confessio ipsa extat p. 276. sqq. & apud alios, quorum meminit ven. KOECHERVS l. c. p. 206. Cum his confer SLEIDANVM comment. *de statu relig. & reipubl. Carolo V. caesare* l. XXII. p. 706. 722. sqq. 739. PETRVM SVAV. POLANVM s. PAVLL. SARPIVM *hist. conc. Trid.* l. III. p. 321. sq. 334. IOANN. MICRAELIVM *syntagm. histor. eccles. omn.* p. 681. sqq. IOANN. FECHTIVM *adpar. ad epist. Marbachior.* C. III. p. 27. IACOBVM AVGVSTVM THVANVM *hist. sui temporis* editionis, quae in conspectum rei litteratorum publicae prodiit Londini *clodcccxxxiii* t. I. l. VIII. §. IX. p. 286. sqq. l. VIII. §. XIII. p. 334. sqq. & CHRIST. AVG. SALIGIVM in *der Hist. der Augspurg. Conf.* t. I. p. 673. sqq. Quem paene ultimo laudavi loco, THVANVM opinio manifeste fefellit, dum partim Argentinenfium concilio tradendam confessionem a Virtembergica distinxit,

partim IOANNEM MARBACHIVM theologis Virtembergicis ad-
censuit, & duos praeter hunc, Argentinensis vrbis theologos
censuit Tridentum missos.

- c) Adornandae formulae nostrae concordiae occasionem suppe-
ditasse dissidia illa, quae postquam LVTHERVVS mortalitatem
finiisset, inter nostrates fuerunt orta, & sanctiorem nostrum
coetum mirum in modum adflixerunt, constat inter omnes.
Nec quisquam temere nescit, plures fuisse antea habitos con-
uentus, in quibus multum curarum fuit in eo repositum, vt
res sacrorum nostrorum perturbatae constituerentur. Id
praesertim consilii initum est in conuentibus Francofurtensi
anno MDLVIII. & Numburgensi anno MDLXI. celebratis,
quos quum ad rem propositam pertineant, non prorsus de-
cet silentio praetermitti. In illo vna fuerunt tres electores
OTTO HENRICVS Palatinus, AVGVSTVS Saxonicus & IOACHI-
MVS Brandenburgicus, totidemque principes WOLFGANGVS
comes Palatinus Rheni, CHRISTOPHORVS dux Virtembergi-
cus, & PHILIPPVS Landgravius Hassiae, quorum iussu est
formula composita, quae vulgo dici solet *recessus Francofur-
tensis*, & eo spectabat, vt, quum perspicue solideque singu-
la capita, de quibus lis erat, essent exposita, omnes in ea
adquiescerent, & in integrum omnia restituerentur. Noti-
tiae huius formulae cupidus adeat velim AMBROSIVM WOLFI-
VM p. 151. *solidam hist. Aug. conf.* p. 504. sq. b. LOES-
SCHERVUM *hist. motuum* P. II. l. III. c. 3. §. 9. p. 146. sqq.
& prae ceteris CHRISTIAN. AVG. SALIGIVM tom. III. p.
363. sqq. Ante quam Lindanienses eam admitterent, ministri
verbi diuini sententiam a magistratu rogati sunt, quam dixe-
runt, scriptoque consignarunt die XXV. Aprilis huius anni.
Quum recessus in quatuor diuisus esset capita quorum pri-
mum animaduvertebat in erroneam ANDREAE OSIANDRI de iu-
stificatione dogma; secundum feriebat GEORGII MAIORIS fal-
sam persuasionem, bona opera esse ad salutem necessaria; ter-
tium Anabaptistarum de sacra coena errores damnabat, quar-
tum

tum denique de rebus adiaphoris excitatam litem dirimebat; ad quaeque figillatim Lindauiensium sacrorum ministri respondent & distincte; quidque sibi laudandum, quid contra vituperandum videatur, non dissimulant. Initio docent, se huc usque, data quavis occasione, in concionibus suis uti OSIANDRI, MAIORIS, Anabaptistarum, Adiaphoristarum, ita Zwinglianorum quoque placita strenue oppugnasse. Deinde ubi ad caput tertium veniunt, quod ab auctoribus in tres partes est diuisum, quarum prima recenset pontificiorum de sacra coena erroneam sententiam, altera contrariam eamque nostratibus receptam stabilit, tertia denique Anabaptistarum quasdam loquendi formas perstringit, iterum de singulis partibus distincte mentis suae cogitata patefaciunt, quaeque differunt, locupletis sane instar sunt testis, ZWINGLIJ doctrinam dudum fuisse ex vrbe proscriptam. Quae duabus prioribus partibus formulae auctores disputarunt, calculo suo omnia comprobant, & profitentur, verum viuumque CHRISTVM in sacra coena substantia sua esse praesentem, accipi cum pane & vino corpus & sanguinem eius ad sustentandam animi nostri vitam, sed ab ore impiorum ad subeundam mortem iudiciumque dei. Quae vero tertia parte sunt dicta, illis non omnino probantur. Id quidem aegre haud ferunt, Anabaptistarum pro nudis signis, unde christiani possent dignosci, & fidem suam declararent, sacramenta habentium, commenta esse profligata; stomachum tamen mouet, ZWINGLIJ adsecularum, & in quos illi abrepti sunt, errorum esse plane omissam mentionem, quum tamen palam sit, eos sententiae suae praesidium aduersos nostrates in ipsa Augustana confessione collocare, PHILIPPVM MELANCHTHONEM aliosque ad partes suas pertrahere, denique, quia doceant, sacramenta non modo esse externa signa, verum etiam CHRISTVM ipsum substantia sua adesse, multos adducere, ut credant, nobiscum eos vere consentire, nec nisi de verbis aut saltem de rebus

exigui momenti dimicari. Re enim vera, vbi de praesentia Christi verba faciant, eos solummodo diuinam eius naturam spiritumque significare, quum contra corpus certo quodam caeli spatio definitum esse arbitrentur, vnde ad eos, qui credunt, demittatur virtus eius, nec venturum prius sit, quam die extremo. Quae quum omnia a formulae auctoribus sint alto silentio tecta, non fecisse eos, quod suarum, id est, ingenuorum doctorum partium fuisset. Nominum subscriptione iudicium istud suum confirmarunt MATTHIAS RODTIVS, IACOBVS LEPVS, HIERONYMVVS LINSIVS & GEORGIVS NECKERVVS. Inter hos qui postremus est, superiori anno MDLVII. Francofurti ipse adfuit, per eumque magistratus & collegae in conuentu principum & theologorum administrarunt legationem, vt ostendit SALIGIVS tom. III. p. 258. In conuentu Numburgensi Augustanae confessionis exempla ab ordinibus protestantibus diligenter inter se sunt collata & decretum, reliquis editionibus eam esse praeferendam, quae anno MDXXXI. Vitebergae prodiisset, cui subscriptum etiam est, nouaque addita praefatio. Quod quum esset Lindauiam perlatum, petitumque, vt exemplum ceterorum ordinum subscribendo iis, quae decreta erant, sequeretur ciuitas, denuo magistratus doctorum verbi diuini poposcit iudicium. Dederunt isti die X. Aprilis anni MDLXI. Quia breuius est, & luthera-
nam ciuium sententiam inde a primis eius initiis repetit dilucideque exponit, operae facturum me credo pretium, si de verbo illud recitem. Huius est argumenti: *wir zweiuels nicht, das beide den papisten vnd auch andern stenden der Augstburgischen Confession wol bewust sey, das wir alhie zu Lindaw der rainen Augstburgischen confession anno C. 30. vom Saechsischen Churfursten, vnd andern etlichen stenden, Kayl. Mayt. vberantwortet, zugethan vnd anhengig sind, seytemal wir uns derselbigen zu Schmalckbalden, auch auff Reichstagen, vnd folgenden colloquiis, desgleichen im iungst gehaltenen*

nen concilio zu Trident, und letztlich auff dem Religion tag zu Franckfurt, anno C. 57. mit andern stenden unterschriben, vnser Kyrchen in der Lehr und Ceremonien derselbigen gleichformig angericht, auch darinn noch auff disen Tag bestendiglich, on alle Irthum und Secten, verharren, auch mit Gottes Hilff, bis ans Ende, zuuerharren gesinnet sind, guter hoffnung, es werde vns niemand eines andern verargkwo- nen, oder in ainigenweg verdencken. Diweyl aber itzt die Chur und fursten vnser tails, die vorgemelte Augstburgische confession, mit ainer newen dafur, an Kay. Mayt. gestel- ten praefation, zu unterschreyben, besiglen, und zu publicirn, furgenommen, umb vrsachen willen, welche die furstliche Ge- sandten nach ainander ordelich erzelt haben, und Ewer Er- sam Weysheit, als von vilen Iarn her, ain anhangender stand der Augstburgischen confession, auch angesucht wird, sich den andern stenden darinnen gleich gleichfoermig zu verhal- ten. So konnen wir bey vns selbs nicht anders befinden, denn das es ain christlich und nutz werck an im selber were, wo zuuor dise folgende Beschwerden erleutert, und E. E. Wt. dauon aigentlich und nach notturfft versichert wurden.

Erstlich, das die Augstburgische Confession, anno 30. uber- antwurtet, in kainen andern sinne noch Verstand gezogen wurde, denn wie sie D. Martin Luther in allen Articulen, mundtlich und schriftlich gehalten und erklert hatt. Vnd das die andern Confessionen, nach solcher Ersten, und nicht die Erste nach den andern, verstanden wurde, denn in etli- chen nachgetruckten Confessionen, stehen diese wort austru- ckenlich, Art. 18. de libero arbitrio: efficitur autem spiritualis iustitia in nobis, cum adiuuamur a spiritu sancto. Welche denn gantz auff die synergiam lauten, und dadurch leicht- lich die raine Lehr von der verderbten Natur des Menschen und der Buße, gefelscht werden moechte,

Zum andern, dieweyl in der new gestelten praefation Ihre Chur und F. G. auch mit einziehen, etliche andere erklerungen, das nicht etwa vnter solchem wortlin, Erklerungen die adiaphoristische Rhatschlege, Vergleichen, Abschied, oder Amnestia gemaint seyen, seytemal solch wort in der praefation nicht specificirt wird.

Zum dritten, Nachdem auch in obgemelter praefation, am Ende aine Clausula dran gehenget wird, wie von dem hailigen Abendmal seye zu lehrn, ob nicht dieselbige ain wenig deutlicher möchte gestelt werden, damit sich vnter dem deckel, solcher generalitet, die Caluinisten, und itziger Zeit Zwingliani, wie sie denn mit den Worten der Confession auch thun, nicht vnserer Praefation, wider vns, behelffen moechten.

Zum vierdten, Das wir durch solche gemaine Repetition, Vnterschreybung, besiglung und publicirung, oftgemelter Confession, nicht der Irthumen, als vom hailigen Sacrament, von der gerechtigkeit fur Got, von Adiaphoris, von der predigt des Gesetzes, von guten Wercken, vom freyen Willen, von der Bapstlichen Iurisdiction vber vnser Kyrchen, und dergleichen, welchen wir bis daher auff's hefftigst zuwider gewesen, tailhafftig gemacht werden.

Zum funfften, das sich alle stende, die mit vnterschreyben und besiglen, dieser obgemelten Irthumen, genntzlich entschlagen, und bey der Augsburgischen Confession im Buchstaben und Verstand, wie droben gemeldet, ainbelliglich bleyben, und dieselbigen auff conciliis, und wo es von nöten sein wird, vngesondert ainmutiglich, und standhafftig bekennen wollen.

Zum letzten, das auch vns predicanten damit nicht gesperret werde, wider solche Irthum nach Notturfft, und mit christlicher Beschaidenhait, wie bisher, zu lehren. Praeter SALIGIVM tom. III. p. 653.
Num-

Numburgensis conuentus historiae componendae operas suas
 haud perfunctorie ii consecrarunt, qui diligentissime percen-
 sentur a lumine veni I. G. WALCHIO *introd. in libr. eccles.*
Luth. symb. p. 196. SIGISM. IAC. BAVMGARTENIO *in den*
Erlaeuterung. der im Concord. Buch enthalt. symbol. Schrift.
 p. 246. & b. KOELERO *diff. de subscript. Aug. conf.* p. 34. Iq-
 nec omittendi sunt praefatio librorum nostrorum symbolico-
 rum fronti adiecta, & IO. ANDR. SCHMIDIVS *Sagittar.*
introd. in hist. eccles. tom. III. p. 1538. Paucis ante editam
 formulam concordiae annis priuato Lindauiensium consilio
 quaedam euenerunt, quibus breuiter delineandis est non
 minori iure hic adsignandus aliquis locus. Anno MDLXXIII.
 iussu & auctoritate senatus ministri sacrorum Lindauiensium
 MATTHIAS ROTHIVS, GEORGIUS NECCERVS, TOBIAS RVPIVS
 & SEBALDVS SCHEFFLERVS nouam procurarunt editionem agen-
 dorum, vti vocantur, ecclesiasticorum. Huic proprio qui-
 dem ausu praemiserunt praefationem, fidei suae & doctrinae
 rationem de omnibus religionis nostrae capitibus controuer-
 sis complexam. Separatim cum Lindaviae tum aliis locis
 imprudente magistratu excusa est, & inter alia in ea haec le-
 guntur verba: *Wir sind noch bey vilen Nachbauren vnd*
Auslaendischen in Verdacht vnd Argwohn, weil im Jahr 1530.
die Statt Lindau neben den Staetten, Strasburg, Costenz
vnd Memmingen, welche dazumal Zwinglischer Lehre vom Sa-
crament anhaengig gewesen, eine besondere Confession Roem.
Key. Mt. Carolo V. zu Augspurg auff dem Reichstag vberge-
ben, als solten wir noch derselben, wo nit gar doch zum theil
zugethan, vnd damit besleckt vnd verunreiniget sein, daran
uns aber sehr vngutlich geschicht, vnd sich im grund nim-
mermehr also befinden wird. Legi quoque possunt apud PAP-
 PVM p. 470. Quum autem in ista quoque praefatione illi
 verbi diuini ministri FLACII de peccato originis errorem, qui
 in ipsorum animos irrepsit, & in orationibus suis sacris ad
 N popu-

populum habitis essent publice professi, cito agitare coepit magistratus consilia, quo modo huic malo medela posset adferri. Periculum enim erat, ne latius serperet error & ab iis, quorum animus Augustanae confessioni addictus erat, existimari posset ciuitas Lindauiensis ab ea defecisse, praesertim quum & CHRISTOPHORVS ille IRENAEVS, qui nemini fere studio FLACII partes augendi cessit, ex ingenii sui foetibus aliquem senatui dedicauit, huncque multum collaudauit. Colloquium itaque inter RVPIVM & SCHEFFLERVM, quum duo reliqui interea rebus mortalium erepti essent, & IACOBVM ANDREAE, qui Tubinga aduenerat, in curia praesente magistratu, delectis singularum tribuum, & magna ciuium parte est institutum, quod coepit die III. Augusti a MDLXXV. & finitum est quatuor sessionibus die VIII. mensis eiusdem. Exitus is fuit, vt, quum verbi diuini praecones illi sui erroris essent conuicti, semelque & iterum admoniti, vt ab eo desisterent, id autem recusarent, tandem consiliis theologorum Virtembergicorum, Argentoratensium, Ulmensium & Memmingensium die III. Nouemb. officio suo submouerentur. Fidem dictis abunde conciliant acta colloquii Tubingae a. MDLXXVI. 4 apud Georgium Gruppenbachium typorum formis expressa, & a IOANNE WIGANDO *Manichaeismo suo renouato* adiecta p. 534. sqq. Inscriptionem eorum actorum bene longam recenset integram SALIGIVS t. I. p. 468. Luculentissime inde, vti & ex eleganti praefatione illorum patet, & a colloquentibus, & a magistratu ad Augustanae confessionis normam omnia esse in hoc colloquio vnice relata, expetita etiam consilia theologorum, quorum nulla erat vel Zwinglianae vel Flacianae sententiae suspicio, denique omnes procerum ciuitatis curas & cogitationes in conseruanda apud suos Augustanae confessionis puritate fuisse defixas. Inspici de colloquio isto amplius possunt MICRAELIVS *loc. saepius cit.* p. 834. *epist. Marbach.* P. III. p. 526. 10. ANDR. SCHMIDIUS

Sagittar. introd. in hist. eccles. tom. II. p. 1549. & cel. c. m. pFAFFIVS commentar. de actis scriptisque publicis eccles. Vitemberg. p. 83. Tandem anno MDLXXVII. subsequuta est ciuitatis ad formulam concordiae accessio, eiusque subscriptio. Quo facto vti longe antea tetrapolitana confessio perpetua obliuione mansit sepulta. Vnum si excipias, quum BEVTHERVVS ille in narratione sua Bipontina agendis ecclesiae Argentoratensis opposita & anno MDCIII. edita eam confessionem aduersus quatuor ciuitates admodum vrgeret atque commendaret. Tunc enim semel atque iterum prodierunt sacerdotum Lindauiensium iudicia de tetrapolitana confessione & sacra coena, vnde potiora delibare haud abs re erit. In altero constat nobis, inquiunt, & de authore & de confessionis capitibus, & praecipue de eo, quod de coena tractat, neque nobis ignota est eiusdem refutatio, a pontificiis instituta & rursus a quatuor ciuitatum theologis confutata, quam ut Argentinae A. 31. typis excusa est, ad manus habemus. Fatemur itaque primo, nos ministros Ecclesiae Lindauensis hoc tempore nostris in vocationibus numquam remissos fuisse ad istam quatuor ciuitatum confessionem, sed ad confessionem Augustanam A. 30. oblatam a principibus, in qua cum articulo 10. isthaec verba reperiuntur (& improbant secus docentes) nos aperte testamur, per secus docentes, alios nullos quam Zwinglianos nos intellexisse. In qua sententia adhuc firmiter perseuerantes affirmamus, nos in doctrina Augustanae confessionis & natos atque educatos esse domi, & alibi in Academiis & Ecclesiis nulla alia, quam quae Augustana confessione comprehenditur, religione imbutos esse. Deinde nos Ministri Ecclesiae Lindauensis nunquam confessioni quatuor ciuitatum nomen dedimus, sed formulae concordiae, in qua ipsa confessio Augustana & repetitur, & e sacris litteris, quanquam alias satis confirmata, defenditur. Accedit tertio loco, quod antecessores nostri, e quibus principem locum M. Matthias

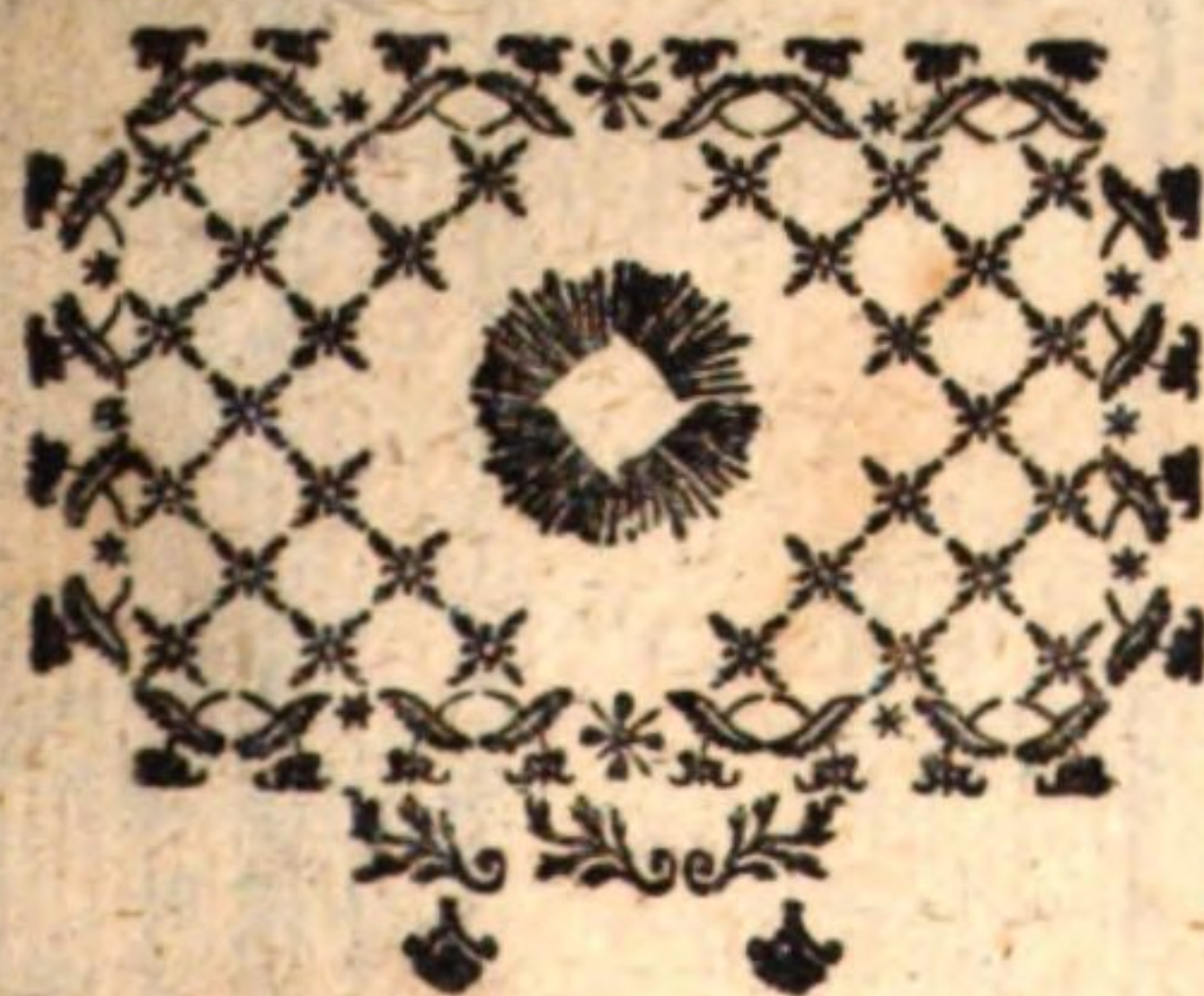
Rot & Georgius Neccerus obtinent, manifeste Zwinglianam
 doctrinam uti impiam reiecerint: & reiecerint quidem ap-
 probante id ipsum Magistratu Lindauensi, id quod ex qui-
 busdam scriptis in Archiuis Reip. nostrae repertis, & alio
 quodam manu scripto libro liquidissime apparet, ex quibus
 utrumque quam facillime deprehendi potest: tum quo tempore
 Magistratus Lindauensis confessionis Augustanae sociis sese
 aggregarit: tum quo tempore Zwinglianismus e finibus no-
 strae Ecclesiae eiectus est atque profligatus. Quae cum ita
 se habeant, & iam pridem confessioni quatuor ciuitatum dictum
 sit vale: & eius neque Magistratus neque Ecclesia haecenus
 nullam mentionem fecerit, & nos ministri Lindauensis Ecclesiae
 Confessioni 4. Ciuitatum nunquam subscripserimus, eam uti
 Zwinglianam non solum suo loco relinquimus, sed aperte quo-
 que improbamus atque reiicimus. De coena Dominica autem
 credimus & docemus ea, quae institutioni verborum coenae:
 Catechismo Lutheri Aug. Confessioni & denique formulae con-
 cordiae sunt consensanea. Et quamquam subscriptio formu-
 lae concordiae & Magistratui & nobis Ecclesiae Ministris
 apertum & luculentum testimonium exhibeat; hanc nostram
 Lindauensem Ecclesiam Dei beneficio a Zwingliano fermento
 liberatam esse: tamen hoc loco & tempore necessario hanc con-
 fessionem addere non erubescimus. Neque vero annus neque
 dies sunt huic scriptioni adpositi. Sequitur alterum eorum-
 dem eodem de argumento iudicium anno MDCIII. die XXIII.
 Decemb. ad D. IOANNEM PAPPVM Argentoratun a NICOLAO
 FABRO, SAMVELE LINSIO, DAVIDE HINDEREGGERO, ALEXIO
 NEVKOMIO & MATTHIA MENERO his verbis scriptum: Iam
 pridem in tantis Diaboli & Mundi contra Christi ecclesiam
 furoribus non sine gemitu vidimus & legimus, plane impudens
 illud & dentatum scriptum, quod Calvinianae Haereseos Ap-
 probatores & Defensores contra Ordinationem vestram Eccle-
 siasticam Argentinensem, ut sine omni fronte & ore ex mera
 & Calvinianis placrumque politicis ἀλλόγειοπισκόποις usitata

πολυπραγμοσύνη; sic etiam sine ulla ullius Autoris mentione
Biponto euulgarunt. In eo cum pag. 254. 261. & alibi passim,
nos quoque Ecclesiae Lindauensis Ministros, una cum piis
nostris atque in Domino quiescentibus Antecessoribus haud le-
uiter peti & perstringi animaduertamus, quasi propter reie-
ctam, & per Dei gratiam dudum apud nos explosam Cinglia-
nam illam (quam Tetrapolitanam vocant) Confessionem, ab
agnita sinceræ Religionis Veritate, vobiscum per publicam,
turpem, & leuem Apostasiam recessissemus, atque hæc qui-
dem Calvinianis aliud sit nihil, quam Augustanam incorru-
ptam, & Anno 1530. Imperatoriae Maiestati oblatam Confes-
sionem, eiusque repetitam atque fusius explicatam Confirma-
tionem, Formulam Concordiae, ex animo & constanter pro-
fiteri & docere: periclitanti hac ratione Orthodoxæ Religio-
nis nostræ Veritati nos quoque nostro nostræque Ecclesiae no-
mine noluimus deesse, sed R. D. Vrae. id a nobis petenti,
de voluntate & consensu Magistratus nostri ex Reipubl. no-
stræ Archiuis ἀξιωματικῶς significamus, Maiores quidem no-
stros post repurgatam Ecclesiam nostram ab omni Pontificis
Romani Antichristiana Idolomania & abominatione circa re-
florescentis in ultimis Mundi temporibus Ecclesiae verae prin-
cipia, Zwinglii dogma acceptasse, eaque de causa in magnis
illis & celeberrimis Comitibus Augustae Anno 1530. habitis, qui
Zwinglii partes cum quatuor Imperii urbibus, Argentorato,
Constantia, Memminga & Lindauio sequebantur, commune
illud verae Religionis & Fidei nostræ Symbolum, Prote-
stantium Principum, Ciuitatum & Theologorum Confessionem
calculo suo probare noluisse, sed peculiari illa tetrapolitana
confessione ab Augustana aperte & publice sese separasse.
Quae vero benignissimi dei erga illucescentis Veritatis coele-
stis amantes & studiosos bonitas est, diuina breui post in-
terueniente dispositione & gratia factum est, ut statim post
Comitia illa Augustana in subsequuto Conuentu Schmalcaldico

percelebri, circa Annum Christi 1537. habito, Ecclesiae quaeque Lindauensis nomine Augustana confessio, reiecta accessoria illa, Cinglianam doctrinam spirante Tetrapolitana, iam tum una cum articulis Smalcaldicis fuerit recepta, ut quidem Antecessores nostri in peculiari ad Mgtum nrm. Anno 1561. exarato scripto palam testantur. Quod vero iuxta 10. Augustanae Confessionis Articulum de S. Coena, etiam sexti inter Schmalcaldicos Articuli sit argumentum, Calvinianos omnes latere minime potest. Accessit postea, ut ab Anno 1537. non tantum coram Concilio Tridentino, Anno 1551, sed & in omnibus & singulis postea Vinariae, Ratisbonae, Francofurti, Naumburgi Augustae & alibi ad nostra haec usque tempora habitis Comitiis & Synodis, eandem sint Maiores nri. publice & unanimiter professi. Quae omnia & singula R. D. V. ex inclusis documentis probatissimis manifestissime cognoscere potest, & proinde, quantum ad nos hoc tempore in Ecclesia Lindauensi Christo Domino nro. inseruientes attinet, cum in agnita, & ex S. literis extructa Augustanae Confessionis Veritate p. Dei gratiam ab ineunte Aetate educati, in ea apud Academias orthodoxas & a Calviniano fermento alienas instituti & confirmati simus, in eam, cum in Ecclesiae Lindauensis Ministerium suo quisque tempore reciperemur, Magistratui nostro sancte iurauerimus, eandem haecenus unanimi consensu Ecclesiae nostrae proposuerimus, de eadem denique non tantum coram uniuerso Christianorum orbe, sed ut maxime ipsius Iesu Christi tribunali in glorioso Aduentu eius, animo laeto & conscientia bona rationem reddere parati simus; literis hisce coram Deo & Ecclesia eius vere & constanter testamur, atque toti Calviniorum cohorti de hoc planissime constare volumus, nos ab omnibus ipsorum blasphemis & execrandis erroribus toto pectore abhorrere, atque puriorem doctrinam Euangelicam, non in Tetrapolitana illa, iam dudum & aeternum a nobis & Maioribus nostris valere iussa,

sed

*Sed Augustana Electorum Principum & Consortum Confessione
eiusque Apologia, iamque Formula Concordiae comprehensam,
fideliter haecenus Gregi nostro ex limpidissimis Israelis riuu-
lis & fontibus instillasse, adhuc dum eandem constanter am-
plexi & confiteri, atque ad finem usque Vitae nostrae diui-
num hoc & preciosissimum coelestis & saluificae Veritatis
κευμήλιον atque Depositum per Dei gratiam custodituros esse,
firma hac minimeque fallibili spe freti, Deum Opt. Max. no-
bis & omnibus Fidei & Confessionis nostrae domesticis in ex-
trema hac Ecclesiae suae circa appropinquantem Mundi finem
senescentis aetate, diuina sua gratia nunquam defuturum.
Is enim ardentissimarum filii sui, Domini nostri Iesu Christi
pro Ecclesia sua precum memor, Iohann VI. cap. sanctificat
nos in Veritate, quia Sermo eius Veritas est. Omnibus ve-
ro Calvinianarum blasphemiarum amantibus in mentem ani-
mo bono & salutis ipsorum cupido reuocamus sub Epistolae
huius finem, elegans illud & aureum D. Basilii dictum. Τὸ
καλῆσον τῶν ἀγαθῶν ἢ Ἀλήθεια, καὶ ὁ ἔχων ὅρος τῆς
πονηρίας τὸ ψεῦδος.*

Fels, Johann Heinrich,

Diss. inaug. hist. de varia confessionis Tetrapolitanae fortuna,
praesertim in civitate Lindaviensi

Gottinga [1755]

4 Diss. 808#Beibd.15

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10667280-4

VD18 1494989X-001